

Katja Antinoja & Leila Vierimaa

**ARVOJEN TOTEUTUMINEN
AMMATILLISISSA PERHEKODEISSA**

Kvantitatiivinen tutkimus ammatillisten perhekotien arvoista

**Opinnäytetyö
CENTRIA AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Toukokuu 2015**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieska	Aika Toukokuu 2015	Tekijät Katja Antinoja Leila Vierimaa
Koulutusohjelma Sosiaalian koulutusohjelma		
Työn nimi ARVOJEN TOTEUTUMINEN AMMATILLISISSA PERHEKODEISSA Kvantitatiivinen tutkimus ammatillisten perhekotien arvoista		
Työn ohjaaja Marja Savolainen		Sivumäärä 69 + 2
Työelämäohjaaja Kari Kokko		
<p>Opinnäytetyössä tutkittiin sosiaalian ammatillisten arvojen toteutumista ammatillisissa perhekodeissa. Tavoitteena oli selvittää millaisia arvoja ammatillisissa perhekodeissa toteutetaan ja toteutuvatko ihmisarvoon ja -oikeuksiin liittyvät ammattieettiset periaatteet.</p> <p>Yhteistyökumppanina oli Ammatillisten Perhekotien Liitto ry. Liiton toiminnan keskeisiä tavoitteita ovat jäsenperhekotien tukeminen laadukkaiden lastensuojelupalveluiden tarjoamisessa sekä jatkuva, prosessimainen lastensuojelun laadun kehittäminen.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena kyselytutkimuksena. Kyselyyn vastasi 22 ammatillisessa perhekodissa työskentelevää henkilöä. Suurella osalla vastaajista oli yli 15 vuoden kokemus lastensuojelutyöstä. Tutkimuksen mukaan tärkeimpiä ammatillisissa perhekodeissa toteutettavia arvoja ovat kunnioitus, rehellisyys ja oikeudenmukaisuus.</p> <p>Osallistumisoikeus toteutuu ammatillisten perhekotien arjessa hyvin. Lasten osallisuutta ja osallistumismahdollisuuksia tulisi vielä lisätä virallisissa toimissa, kuten asiakassuunnitelman tai -raporttien teossa. Kokonaisvaltainen kohtaaminen toteutuu hyvin ja sitä pidetään tutkimuksemme mukaan tärkeänä osana lapsen kuntoutumista.</p> <p>Yksityisyys ja itsemääräämisoikeus toteutuvat pääasiassa hyvin. Lapsen toiveet ja mielipiteet voidaan kuulla ja ottaa huomioon vielä paremmin. Virallisiin asioihin, kuten lapsen asioita koskevan palaverin osallistujiin lapsilla ei ole aina mahdollisuutta vaikuttaa. Lasten omien toiveiden kuulemiseen tulee kiinnittää huomiota myös harrastusmahdollisuuksia tarjottaessa.</p>		
Asiasanat ammatilliset perhekodit, ammattietiikka, arvot, autonomia, etiikka, kokonaisvaltaisuus, laatu, lastensuojelu, osallisuus, sijaishuolto, yksityisyys		

ABSTRACT

Unit Ylivieska	Date May 2015	Authors Katja Antinoja Leila Vierimaa
Degree programme Social Services		
Name of thesis REALIZATION OF VALUES IN PROFESSIONAL FOSTER HOMES Quantitative research on the values of professional family homes		
Instructor Marja Savolainen		Pages 69 + 2
Supervisor Kari Kokko		
<p>This thesis examined the realization of the professional values of the social field in professional foster homes. The aim was to find out what kinds of values are followed in professional foster homes and if the principles related to human dignity and professional ethics are followed.</p> <p>The partner in this study was Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (the Association of professional foster homes). The central aims of the operations of the association are supporting its members in the provision of high-quality child welfare services as well as continuous process-development of the quality of child protection.</p> <p>The study was conducted as a quantitative survey. The questionnaire was replied by 22 professional people working in a foster home. A large proportion of the respondents had over 15 years of experience in child welfare work. The survey revealed that the most important values in professional foster homes are respect, integrity and fairness.</p> <p>In the everyday life of a foster home children have a good opportunity to participate. However, children's involvement and participation should now be strengthened in formal activities, such as making the customer the plan or reports. Holistic encountering is implemented well and is considered an important part of a child's rehabilitation.</p> <p>Privacy and self-determination are realized mainly well. The child's wishes and opinions can be heard and taken into account even better. The official matters, such as the participants of a meeting concerning the cannot always be influenced. Listening to children's own wishes would need to be paid more attention to when providing recreational activities.</p>		
Key words autonomy, child protection, comprehensiveness, ethics, foster care, inclusion, professional ethics, professional foster homes, quality, privacy, values		

ESIPUHE

Opinnäytetyömme on tehty parityönä. Työskentely on tapahtunut pääasiassa Internet-pohjaisella kirjoitusohjelmalla, jolloin olemme voineet työskennellä yhdessä huolimatta siitä, että asumme eri paikkakunnilla. Työn tallentuminen Internetiin jatkuvasti on mahdollistanut sen, että olemme voineet työstää sitä yhtä aikaa ja samalla seurata reaaliajassa, mitä toinen on kirjoittanut. Näin olemme välttyneet siltä, että työstä olisi kymmeniä eri versioita lähetelty edes takaisin sähköpostilla. Työn tuorein versio on siis ollut molempien ulottuvilla jatkuvasti.

Pääasiassa meillä ei ole ollut tarkkaa työnjakoa, vaan molemmat ovat kirjoittaneet ja muokanneet tekstiä eteenpäin sitä mukaan, kun ovat ehtineet ja uutta tietoa löytäneet. Loppuvaiheen tiukan aikataulun vuoksi luvut kuusi ja seitsemän olemme jakaneet tarkemmin, jotta ehdimme saada kaiken ajoissa valmiiksi. Tulosten purun ja analysoinnin olemme jakaneet niin, että Katja Antinoja on työstänyt teemoja osallistumisoikeus sekä oikeus yksityisyyteen, ja Leila Vierimaa on työstänyt teemoja oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti ja itsemääräämisoikeus. Katja Antinoja on ollut päävastuussa Tutkimuksen luotettavuus -luvusta ja Leila Vierimaa luvusta Ammatillinen oppiminen. Ennen lukujen kirjoittamista on käyty keskustelua aiheista.

Haluamme kiittää kannustuksesta ja työtä eteenpäin vievistä kommentteista erityisesti opinnäytetyömme ohjaajaa, Marja Savolaista. Lämmin kiitos myös muille työtämme kommentoineille ja meitä eteenpäin kannustaneille!

TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
ESIPUHE
SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUSSUUNNITELMA JA -PROSESSI	3
2.1 Tutkimuksen tausta	3
2.2 Aiemmat tutkimukset	7
2.3 Tutkimusongelmat ja tulosten raportointi	10
2.4 Tutkimusprosessin aikataulu	14
3 LASTENSUOJELU	16
3.1 Lastensuojelun prosessi	17
3.2 Sijaishuolto	21
3.3 Ammatillinen perhehoito	23
3.4 Lastensuojelun laatu	25
4 ARVOT JA ETIIKKA	28
4.1 Arvot ohjaavat valintoja	28
4.2 Arvojen tunnistaminen	31
4.3 Eettinen pohdinta	35
5 SOSIAALIALAN AMMATILLISTA TYÖTÄ OHJAAVAT ARVOT	38
5.1 Ammattietiikka sosiaalialan työn taustalla	38
5.2 Osallistumisoikeus	41
5.3 Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti	45
5.4 Oikeus yksityisyyteen	45
5.5 Itsemääräämisoikeus	48
6 SOSIAALIALAN TYÖN ARVOJEN TOTEUTUMINEN	50
6.1 Osallistumisoikeus	51
6.2 Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti	52
6.3 Oikeus yksityisyyteen	53
6.4 Itsemääräämisoikeus	54
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	56
7.1 Tutkimustulosten pohdintaa	56
7.2 Tutkimuksen luotettavuus	59
7.3 Kehitysideoita	61
7.4 Ammatillinen oppiminen	63
LÄHTEET	65

KUVIOT

KUVIO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991–2013	5
KUVIO 2. Sijoitusprosessin vaiheet	22
KUVIO 3. James Restin eettisen toiminnan malli	37
KUVIO 4. Osallistuuko lapsi raportin kirjoittamiseen?	52
KUVIO 5. Ketkä perhekodissanne tietävät yksittäisen lapsen henkilökohtaisia asioita (esim. psyykkinen, fyysinen, sosiaalinen hyvinvointi)?	54

1 JOHDANTO

Voisimme väittää, että kaiken toiminnan takana ovat yksilön arvot. Jos ne eivät kokonaan ole ohjaavia tekijöitä, ovat ne osittain aina taustalla. Arvot vaikuttavat muun muassa siihen, mitä harrastamme ja teemme vapaa-ajalla, mitä asioita koemme tärkeiksi ja mitä emme, miten rakennamme oman elämämme, kotimme ja perheemme, mitä ajattelemme politiikasta, mihin ajaudumme töihin ja mistä haaveilemme.

Arvomaailmamme muotoutuu pitkälle jo varhaislapsuuden vuosina. Kodin arvot ja vanhempien esimerkki luovat voimakasta arvopohjaa. Lapsen ja nuoren maailmankuvaan vaikuttavat monet muutkin tahot. Kaveripiiri, nuorisokulttuuri, media ja koulu muokkaavat kukin osaltaan kasvavan ihmisen käsitystä hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä.

Omat arvot ovat mukana päivän keskusteluissa, niihin vedotaan ja niitä mietitään. Jokainen on joskus miettinyt omia arvojaan ja osaa nimetä ainakin yhden perusarvon. Niin omassa henkilökohtaisessa elämässä kuin yritysmaailmassa arvot kuuluvat päivittäiseen toimintaan. Jokaisella yrityksellä on oma arvomaailmansa. Yritykset tuovat omat arvonsa esiin useista syistä ja niiden on nykyään myös toimittava arvojensa mukaisesti. Arvoilla yritys luo hyvää yrityskuvaansa ja imagoansa sekä luottamusta. Arvojen esiin tuomisella ja niiden tunnustamisella pyritään muuttamaan myös asenteita.

Opinnäytetyössämme tutkimme ammatillisten perhekotien arvomaailmaa. Tutkimuksemme keskeisimpinä käsitteinä ovat arvot, eettisyys, ammattietiikka, osallistumisoikeus, kokonaisvaltaisuus, yksityisyys, itsemääräämisoikeus ja ammatillinen perhe koti. Käsitteitä määritellään muun muassa Sosiaalialan ammatilaisen eettisten ohjeiden ja sosiaalihuoltoon liittyvien lakien avulla.

Tutkimme arvoja neljän teeman pohjalta, osallistumisoikeus, oikeus yksityisyyteen, itsemääräämisoikeus ja oikeus tulla kohdelluksi kokonaisvaltaisesti, mitkä ovat Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n ammattieettisen lautakunnan tekemät Sosiaalialan eettiset ohjeet liittyen ihmisarvoon ja -oikeuksiin.

Kyselyymme saimme vastauksia 22. Vastausten vähäinen määrä vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen, koska yksittäisillä vastauksilla on nyt melko suuri painoarvo.

Kyselymme tuloksista on havaittavissa, että arjessa lasten osallistumisoikeus toteutuu hyvin. Vastauksissa korostuu se, että lapsella on mahdollisuus vaikuttaa arkeen osallistumiseensa niin päätöksenteollaan kuin käyttäytymisellään. Tuloksista ei ole yhtä selkeästi nähtävissä, että osallistumisoikeus toteutuisi täysin virallisemmissä päätöksentekotilanteissa, kuten asiakassuunnitelmien ja raporttien kirjaamisessa.

Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti toteutuu. Erittäin tärkeinä pidetyt hyvinvoinnin ylläpitämisen osa-alueet kattoivat monipuolisesti niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin ulottuvuuden.

Kyselymme pohjalta voimme todeta, että itsemääräämisoikeus toteutuu lapsen ja nuoren mahdollisuutena päättää itsenäisesti joistakin asioista ja toisista yhdessä sijaisvanhemman kanssa. Vaikka päätökset tekee sijaisvanhempi, lapsella ja nuorella on kuitenkin mahdollisuus vaikuttaa päätökseen omalla mielipiteellään ja toivomuksillaan.

Tulosten perusteella yksityisyyden fyysinen ulottuvuus toteutuu ammatillisissa perhekohteissa hyvin muun muassa siten, että lapsella on aina mahdollisuus saada oma huone ja että hän voi vaikuttaa siihen ketkä saavat tulla huoneeseen. Lapsen mahdollisuuksia vaikuttaa hänen asioitaan koskevan palaverin osallistujiin tulisi mielestämme lisätä. Kyselymme perusteella lapsen ja nuoren mahdollisuudet vaikuttaa palaverin osallistujiin olivat kohtalaiset.

Toivommekin, että opinnäytetyömme toimii ajatusten herättäjänä arvojen tärkeydestä ja siitä, miten arvojen merkitys muuttuu ja muokkautuu elämänkaaren aikana. Kokemuksemme ja aikaisempien tutkimusten mukaan aihe on tärkeä ja ajankohtainen.

2 TUTKIMUSSUUNNITELMA JA -PROSESSI

Tässä luvussa kerromme tutkimuksemme taustasta ja lähtökohdista. Ensimmäisessä alaluvussa esittelemme muun muassa työelämäyhteistyökumppanimme sekä erilaisia tutkimusaiheen ja -menetelmien valintaan liittyviä syitä, ja perustelemme tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä valintojamme. Kerromme myös aiemmista tutkimuksista, joihin olemme tutustuneet tutkimussuunnitelmaamme tehdessämme ja teorian tietoa etsiessämme. Kolmannessa alaluvussa esittelemme tutkimusongelmamme sekä tavat, joilla aineisto on kerätty ja tuloksia käsitelty. Omana alalukunaan on kerrottu tutkimusprosessimme aikataulusta.

2.1 Tutkimuksen tausta

Opinnäytetyömme työelämäyhteistyökumppanina oli Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (myöhemmin APKL ry tai liitto). APKL ry:n kotipaikka on Jyväskylä, mutta se toimii valtakunnallisesti (APKL ry 2007). Liitossa jäsenenä on 87 ammatillista perhekotia (APKL ry b). Niiden hoidossa on yhteensä yli 500 lasta ja nuorta. Liiton toiminnan päämääränä on tukea jäsenperhekotejaan laadukkaiden palvelujen tuottamisessa sekä toimia yhteistyössä muiden lastensuojelun toimijoiden kanssa alan toimintaedellytysten parantamiseksi. APKL ry on Lastensuojelun Keskusliiton jäsenyhdistys. (APKL ry a.)

APKL ry:n toiminnan tavoitteena on turvata jäsenperhekodeille mahdollisuudet laadukkaaseen hoito- ja huolenpitotyöhön. Laadukas työ edellyttää muun muassa asianmukaiset toimitilat sekä ammattiin koulutetun, vanhemmuuteen sitoutuneen ja kokeneen henkilöstön. Siihen tarvitaan myös motivaatiota ja voimavaroja toimia lapsen edun mukaisesti ja eheyttävän kehityksen turvaamiseksi. (APKL ry a.) APKL ry valvoo jäsentensä etuja ja toimintaedellytyksiä (APKL ry 2007, 2§). Liiton tavoitteena on toimia systemaattisesti linkkinä jäsenperhekotien sekä muiden lastensuojelutahojen ja -viranomaisten välillä, jolloin perhekotien ja muiden lastensuojelun toimijoiden yhteistyötä saadaan keskitettyä niin, että kokonaisuudesta tulee hallittava ja kattava. (APKL ry a.)

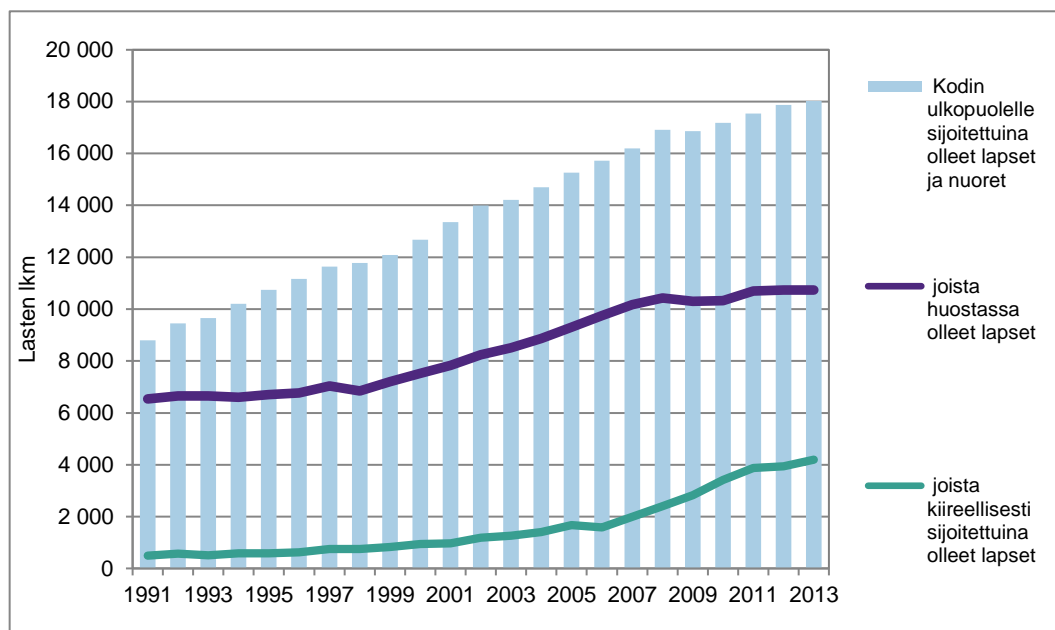
Tavoitteidensa toteuttamiseksi ja seuraamiseksi APKL ry järjestää jäsenilleen erilaisia tapahtumia. Jokavuotisen liittokokouksen lisäksi liitto järjestää koulutustapahtumia ja alueel-

lisiä tapaamisia. Näissä verkostoituminen on tärkeässä roolissa. Sen kautta perhekotivanhemmat saavat vertaistukea samaa työtä tekeviltä kollegoiltaan. (APKL ry a.) Liitolla on kahdeksan laatupiiriä, jotka toimivat alueellisesti jäsenperhekotien hyväksi ja työnlaadun seuraamiseksi (APKL ry e). Valtakunnallisesti ja kansainvälisesti liitto seuraa lastensuojeluun liittyvien lakien kehitystä ja tarvittaessa antaa niihin lausuntoja (APKL ry 2007, 2§). Se osallistuu lastensuojelun laadulliseen kehittämiseen yhteistyössä alan muiden toimijoiden kanssa (APKL ry d).

APKL ry:n toiminta-ajatuksena on suorittaa prosessinomaista, jatkuvaa, arviointiin perustuvaa laatutyöskentelyä perhekoti- ja lastensuojelutyön kehittämiseksi (APKL ry a). Opin näytetyömme on osa tätä laatutyöskentelyä ja sen tarkoituksena on selvittää, millaiset arvot toteutuvat ammatillisten perhekotien arjessa. APKL ry kouluttaa jäseniään ja pyrkii kehittämään jatkuvasti heidän toimintamahdollisuuksiaan (APKL ry a). Tutkimuksemme tuloksia liitto voi hyödyntää koulutusaiheita valitessaan ja toimintaansa kehittäessään. Positiivisia tuloksia voidaan käyttää ammatillisten perhekotien työn arvostuksen lisäämiseksi.

Tutkimuksemme aihe on ajankohtainen, koska lapsia otetaan huostaan vuosittain suuri määrä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (myöhemmin THL) tilastosta käy ilmi, että kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä on noussut koko ajan vuosina 1991–2013. Vuosi 2009 oli poikkeuksellinen, silloin sijoitettuja lapsia oli vähemmän kuin edellisellä vuonna. Vuonna 2013 Suomessa oli 10 735 lasta huostaanotettuna ja yhteensä 18 022 lasta sijoitettuna kodin ulkopuolelle. 39 % sijoitetuista lapsista oli laitoshoidossa. Puolet sijoitetuista lapsista oli sijoitettuna sijaisperheisiin eli perhehoitoon tai ammatillisiin perhekoteihin. (THL 2014 b.)

Ammatillisiin perhekoteihin sijoitettujen lasten prosentuaalinen määrä on ollut laskussa vuodesta 2009 lähtien. Vuonna 2013 sijoitetuista lapsista 13 % oli sijoitettuna ammatillisiin perhekoteihin. (THL 2014 b.) Ammatilliset perhekodit ovat yksi merkittävä sijoitusmuoto. On tärkeää, että myös niiden arvoja ja työtä valvotaan ja tutkitaan. Lapsen tulee saada laadukasta hoitoa ja huolenpitoa sijoitusmuodosta sekä perhekotien yksilöllisyydestä ja eroavuuksista huolimatta.

KUVIO 1. Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä niistä huostassa olleet ja kiireellisesti sijoitetut lapset vuosina 1991–2013*

*Sama lapsi voi sisältyä sekä kiireellisesti sijoitettuihin että huostassa olleiden lukumääriin. (THL 2014 b)

Aiheen ajankohtaisuudesta kertovat myös lainsäädäntöuudistukset, joita on tehty opinnäytetyöprosessimme aikana. Aiheeseemme liittyviä uusia tai uudistettuja lakeja ovat Sosiaalihuoltolaki, Perhehoitolaki sekä Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä määrittää sosiaalialan työntekijöiden kelpoisuudet ja määrää Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran (myöhemmin Valvira) pitämään rekisteriä sosiaalialan ammattilaisista. Lakiehdotukseen on kirjattu sosiaalihuollon ammattilaisen eettiset velvollisuudet, jotka ovat yhtenä ehtona luvalliselle ammatinharjoittamiselle. Toisin sanoen ammattieettisten velvollisuuksien rikkominen saattaa johtaa ammatinharjoittamisluvan menettämiseen. (Varsa 2015.) Ehdotuksen sisältämiä ammattieettisiä velvollisuuksia ovat sosiaalisen toimintakyvyn, yhdenvertaisuuden ja osallisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäiseminen ja hyvinvoinnin lisääminen (HE 354/2014, 4 §). Laki astuu voimaan 1.1.2016 muilta osin, mutta ammattihenkilörekisteriä koskevat pykälät tulevat voimaan 1.8.2016 (Lähteinen 2015).

Perustaksi käsittelemillemme arvoille ja ammattieettisille periaatteille valitsimme Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n (myöhemmin Talentia ry) ammattieettisen lautakunnan tekemät Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Työssämme kes-

kitymme pääasiassa ihmisarvoa ja -oikeuksia koskeviin eettisiin periaatteisiin, jotka ovat osallistumisoikeus, oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti, oikeus yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeus. Näiden periaatteiden pohjalta tarkastelemme eettisyyden toteutumista ammatillisessa perhekotityössä. On tärkeää, että sosiaalialan ammattilaisen työskentely on eettisesti kestävää sekä pohjautuu lakeihin ja ohjeistuksiin, koska usein puututaan toisten ihmisten elämään tavalla tai toisella, eikä sitä voida tehdä mielivaltaisesti tai tavalla joka vain tuntuu kyseisestä työntekijästä sopivalta.

Talentia ry:n ammattieettisen lautakunnan ammattieettiset ohjeet pohjautuvat sosiaalialan kansainväliseen ammattiohjeistukseen, jonka on tehnyt International Federation of Social Workers (IFSW), sekä kansainvälisiin yleissopimuksiin ja Suomen lainsäädäntöön (Arki, arvot, elämä, etiikka 2013). Suomen perustuslaissa (731/1999) sanotaan, että valtiosääntö, joka kyseisellä lailla vahvistetaan turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapauden ja oikeudet sekä edistää oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa (1§). Samassa laissa myös sanotaan, että julkisen vallan tulee turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (22§). Sosiaalialan ammattilaiset ovat osa tätä julkista valtaa, jonka tehtävänä on ihmisten oikeuksien turvaaminen. Lain on oltava julkisen vallan toiminnan taustalla, eikä pelkkien eettisten periaatteiden noudattaminen riitä. (Arki, arvot jne. 2013.)

Esimerkkejä kansainvälisistä yleissopimuksista ovat Yhdistyneiden kansakuntien (myöhemmin YK) Lapsen oikeuksien sopimus ja Euroopan ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien sopimus turvaa kaikille lapsille eli alle 18-vuotiaille oikeuden hyvään lapsuuteen. Sopimuksen mukaan lasta koskevia päätöksiä tehtäessä on aina otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Valtio on vastuussa lapsen oikeuksien toteutumisesta, mutta sen on niitä toteuttaessaan kunnioitettava lapsen huoltajien vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia lapsen kasvatuksessa. Lapselle on taattava mahdollisimman hyvät edellytykset henkiinjäämiselle ja kehitykselle ja häntä on suojeltava kaikelta väkivallalta ja välinpitämättömältä kohtelulta. Sopimus takaa lapselle oikeuden sosiaaliturvaan ja sen, että väärinkäytösten uhriksi joutunut on autettava toipumaan ja sopeutumaan yhteiskuntaan. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, artikkelit 3.-6, 19, 26, 39.)

Tutkimuksemme keskeisimpiä käsitteitä ovat lastensuojelu, sijaishuolto, ammatillinen perhekoti, laatu, arvot, etiikka, ammattietiikka, osallistumisoikeus, kokonaisvaltaisuus, yksityisyys ja itsemääräämisoikeus. Käsitteitä määritellään muun muassa Sosiaalialan ammatti-

laisen eettisten ohjeiden sekä sosiaalihuoltoon ja lastensuojeluun liittyvien lakien avulla. Näitä lakeja ovat esimerkiksi lastensuojelulaki sekä laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Lait ja eettiset ohjeistukset ohjaavat ammatillisten perhekotien työtä. Lait määrittävät, mitä ja miten tulee tehdä. Eettiset ohjeistukset puolestaan ohjaavat työntekijöitä kiinnittämään huomionsa oikeisiin asioihin ja selviämään haastavista tilanteista niin, että asiakkaan etu säilyy eikä työntekijällekään aiheudu hankaluuksia.

Pohdimme aiheen rajausta miettiessämme, kenen näkökulmasta arvoja tutkimme ja keneltä kysymme niiden toteutumisesta. Mielenkiintoista olisi kysyä arvojen toteutumisesta perhekotien lapsilta ja nuorilta, eli palveluiden varsinaisilta asiakkailta. Tämä kuitenkin koettiin haastavaksi ja monimutkaisimmaksi vaihtoehdoksi tarvittavien tutkimuslupien ynnä muiden suhteen. Muina vaihtoehtoina oli muun muassa yhteistyötahojen, kuten sosiaalityöntekijöiden, terapeuttien sekä päiväkotien ja koulujen henkilökunnan käsitykset arvojen toteutumisesta ammatillisissa perhekodeissa, tai APKL ry:n käsitykset arvojen toteutumisesta jäsentensä työssä. Päätimme kuitenkin kysyä arvojen toteutumisesta perhekotivanhemmilta sekä mahdollisilta työntekijöiltä ja harjoittelijoilta. Näin saimme yleiskäsityksen valtakunnallisella tasolla arvojen toteutumisesta ammatillisissa perhekodeissa.

Rajasimme tutkimuksemme koskemaan vain APKL ry:n jäsenperhekoteja, huomiotta jäävät siis muut perhekodit. Tämä rajaus oli luonnollinen, koska yhteistyökumppanimme oli APKL ry. Liitolla on riittävästi jäseniä kattavan tuloksen saamiseksi. Resurssimme eivät olisi riittäneet laajentamaan tutkittavien määrää liiton ulkopuolelle muun muassa siitä syystä, että muiden perhekotien yhteystietojen hankkiminen olisi ollut iso urakka.

2.2 Aiemmat tutkimukset

Aiempia opinnäytetyömme aiheeseen liittyviä tutkimuksia etsiessämme huomasimme, ettei samankaltaisia tutkimuksia ole juuri tehty. Aiheen tutkimiselle on siis tarvetta. Löysimme muutamia opinnäytetöitä, joita oli tehty yksittäisen ammatillisen perhekodin toiminnan ja arvojen tutkimiseksi sekä laatukansion rakentamiseksi. Niistä yhtä esittelemme tarkemmin myöhemmin tässä luvussa. Muita tällaisia töitä ovat muun muassa Heli Kasasen opinnäytetyö Laatu esiin - Ammatillisen perhekodin laadun arviointimittariston kehittäminen, ja

Helge Haapakosken Lastensuojelun laatua kehittämässä - Laatukäsikirjan laatiminen Perhekoti Haapakoski Oy:lle.

Maarit Nevalainen on tehnyt Itä-Suomen yliopistossa vuonna 2011 Pro gradun nimeltä Erilaiset ammatilliset perhekodit - ammatillisten perhekotien tarkastelua sijaishuoltomuo-
tona. Valitettavasti tämä työ on luettavissa vain Itä-Suomen yliopiston Kuopion kampus-
kirjastossa. (Itä-Suomen yliopisto.) Kuopiossa ei ole tullut käytyä tämän opinnäytetyöpro-
sessin aikana, joten tuota mielenkiintoiselta kuulostavaa tutkimusta emme ole päässeet
lähemmin tarkastelemaan.

Yksi aiheeseemme liittyvistä tutkimuksista on Helena Halmetojan ja Jenni Sailaksen teke-
mä opinnäytetyö "Oon kiitollinen kaikesta avusta mitä oon saanu". Opinnäytetyö on tehty
perhekoti Kukkakehän toimeksiannosta. Työssä kartoitettiin Kukkakehään sijoitettujen
nuorten tyytyväisyyttä saamiinsa palveluihin, jotta palveluja ja niiden laatua voitaisiin
edelleen kehittää. Kartoitus suoritettiin kvantitatiivisella asiakastyytyväisyyskyselylomak-
keella. Kyselyyn vastasi yhdeksän 12–18-vuotiasta nuorta, jotka asuivat tai olivat asuneet
Kukkakehässä. (Halmetoja & Sailas 2013.)

Teoreettisena viitekehyksenä tutkimuksessa on käytetty Kukkakehän toimintasuunnitel-
maa, -ympäristöä ja -periaatteita sekä arvoja. Lisäksi on käytetty teoretietoa asiakastyyty-
väisyydestä lastensuojelussa, Lastensuojelun keskusliiton julkaisemia Valtakunnallisia
sijaishuollon laatukriteereitä ja keskeisiä perhekotitoimintaa ohjaavia lakeja. Tärkeimmiksi
laeiksi Halmetoja ja Sailas ovat nostaneet muun muassa Lastensuojelulain, Lain yksityisten
sosiaalipalvelujen valvonnasta, Lain sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuus-
vaatimuksista, Perhehoitajalain sekä Lain asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Tutkimuksen
keskeisimmiksi käsitteiksi on nostettu asiakastyytyväisyys, lastensuojelu, huostaanotto,
sijaishuolto, avohuollon sijoitus, avohuollon tukitoimi ja ehkäisevä lastensuojelu. (Halme-
toja & Sailas 2013.)

Perhekoti Kukkakehä oli toiminut tutkimuksen aloitusvaiheessa viisi vuotta, ja siellä näh-
tiin olevan tarvetta asiakastyytyväisyyden kartoittamiselle. Tutkimusongelmiksi Halmetoja
ja Sailas ovat nostaneet seuraavat kysymykset: "Kuinka tyytyväisiä perhekoti Kukkakehän
asiakkaana olleet nuoret ovat saamaansa palveluun?" ja "Miten perhekoti Kukkakehän

toiminnalle asetetut tavoitteet toteutuvat asiakastyytyväisyyden näkökulmasta?". (Halmetoja & Sailas 2013.)

Kyselylomake suunniteltiin yhteistyössä perhekodin henkilökunnan kanssa. Sillä kartoitettiin kasvatuksen eri osa-alueiden toimivuutta. Lomake on jaoteltu perustietoihin ja viiteen teemaan sekä lomakkeen lopussa oleviin avoimiin kysymyksiin. Teemat olivat yksilöllisyys ja yksityisyys perhekodissa, itsetunnon rakentumisen tukeminen, positiivisen kasvun ja kehityksen turvaaminen, fyysinen hyvinvointi sekä aikuiset lähellä. Kyselyn tulokset on analysoitu SPSS-ohjelmalla. (Halmetoja & Sailas 2013.)

Tutkimuksen tulokset kertovat, että suurin osa kyselyyn vastanneista oli tyytyväisiä saamiinsa palveluihin Kukkakehässä. Erityisen tyytyväisiä nuoret olivat siihen kuinka hyvin heidän läheisensä huomioidaan. Halmetoja ja Sailas nostavat kehittämisen kohteiksi nuorten arvostamisen ja kuulemisen sekä tasapuolisen kohtelun rajojen ja sääntöjen suhteen. Tutkijat kehottavat perhekodin työntekijöitä miettimään tapoja, joilla he voisivat kohdella nuoria niin, että he tuntisivat tulevansa arvostetuiksi, kuulluiksi ja hyväksytyiksi omana itsenään. Jokainen nuori on yksilö, joka kokee nämä asiat hieman eri tavalla. Työntekijöitä myös kehoitetaan kertomaan kaikista säännöistä ja rajoista kaikille nuorille, jotka talossa asuvat riippumatta siitä, miten kauan he siellä ovat. Tämä voisi lisätä nuorten tunnetta siitä, että heitä kohdellaan tasapuolisesti. (Halmetoja & Sailas 2013.)

Toinen tutkimus, johon tutustuimme tarkemmin on Riikka Jokelan tekemä Pro gradu -tutkielman nimeltä Kuullaan, mutta kuunnellaanko? Huostaan otetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan. Vuonna 2013 tehty tutkimus liittyy osallisuudenperiaatteeseen, joka on yksi meidänkin teemoistamme. Toinen yhteinen teema on itsemääräämisoikeus. Jokela on tutkimuksessaan selvittänyt huostaanotetun ja sijoitetun lapsen kokemusta osallisuudesta. Hän halusi löytää asiakasprosessista sellaiset kohdat, joissa lapsen osallisuus on näennäistä ja missä kehittämiselle on tarvetta. Jokela on lähestynyt lasta tutkimuskohteena sillä ajatuksella, että lapsi on toimija ja subjekti, ja lapsuus on elämänvaiheena itseisarvoinen. (Jokela 2013.)

Vuonna 2007 uudistettu Lastensuojelulaki pohjautuu entistä lakia enemmän lapsen osallisuuteen ja painottaa sen tärkeyttä. Tästä syystä Johanna Hurtig suosittelee Jokelalle aiheen tutkimista, jotta saadaan selville lasten kokemukset lain toteutumisesta nyt, kun laki on

ollut voimassa jo muutamien vuosien ajan. Jokelan tutkimus on kvalitatiivinen. Hän on haastatellut seitsemää huostaanotettua ja sijoitettua lasta, jotka olivat 12–19-vuotiaita. Aineiston analysoinnissa on käytetty teoriasidonnaista sisällönanalyysiä. Tutkimus pohjautuu Harry Shierin ja Nigel Thomasin määritelmiin osallisuuden ulottuvuuksista sekä Anneli Pohjolan määritelmään asiakkaan osallistumisen asteista. (Jokela 2013.)

Haastattelujen pohjalta Jokela nostaa esiin kolmenlaisia asiakkuuskokemuksia ja kolme erilaista osallisuudennäyttämöä. Yksi ryhmä lapsista kuvaa jäävänsä asiakkuutensa ulkojäseniksi ja vaille osallisuuden kokemuksia. Toinen ryhmä kokee, että heillä on muodollisia mahdollisuuksia osallisuuteen, mutta heitä ei kuitenkaan aidosti kuulla. Kolmas ryhmä kuvailee olevansa mukana ja osallisena päätöksenteossa. Erilaisiksi vuorovaikutuksen näyttämöiksi Jokela nostaa haastatteluihin pohjautuen lasten oman toiminnan sekä edellytykset, halun ja kyvyn osallisuuteen, lasten arkiympäristöt ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työskentelyn. (Jokela 2013.)

Jokelan lopputuloksena on, etteivät lasten osallisuuden kokemukset ole vieläkään riittävällä tasolla, vaikka lakikin edellyttää lasten osallisuutta. Rakenteelliset mahdollisuudet osallisuuteen eivät riitä, vaan tarvitaan aikuisten aitoa tahtoa kuunnella lasta. Lapsen osallisuus jää näennäiseksi, mikäli häntä ei oteta tosissaan tai suhteessa ei ole aitoa vuorovaikutusta. Sijaishuollossa olevan lapsen osallisuutta tulisi tukea niin, että lapsi voi tuntea olevansa osallinen arkisissa asioissa, ja häntä tulisi myös tukea ylläpitämään asiakassuhdettaan omaan sosiaalityöntekijäänsä. Lasten mielestä on tärkeää, että heitä kuunnellaan aidosti ja heille selitetään asioista niin, että he voivat ne oikeasti ymmärtää. Sijaishuollon yksiköillä tulee olla osallisuutta mahdollistavia käytäntöjä ja rakenteita, mutta ennen kaikkea halua kuulla lasta. (Jokela 2013.)

2.3 Tutkimusongelmat ja tulosten raportointi

Tavoitteenamme oli selvittää ammatillisten perhekotien arvoja ja ammattieettisten periaatteiden toteutumista arkisessa työssä. Halusimme saada selville, mitkä arvot ja eettiset periaatteet toteutuvat hyvin ja missä olisi parantamisen varaa. Tutkimusongelmiksemme muotoutuivat seuraavat kysymykset; Mitä arvoja ammatillisilla perhekodeilla on? ja Toteutu-

vatko ihmisarvoa ja -oikeuksia koskevat ammattieettiset periaatteet ammatillisten perhekotien arjessa?

Arvioimme, että APKL ry:n jäsenperhekodeissa on yhteensä noin kaksisataa työntekijää, sillä oletuksella, että jokaisessa perhekodissa on kaksi perhekotivanhempaa ja joissakin lisäksi työntekijöitä. Halusimme saada tuloksen, joka kattaa liiton koko jäsenistön, joten toteutimme tutkimuksemme kokonaistutkimuksena, eli emme käyttäneet mitään otantamenetelmää vaan suuntasimme kyselymme kaikille APKL ry:n jäsenperhekodeissa työskenteleville. Tavoitteenamme oli saada jokaisesta perhekodista vähintään yksi vastaamaan kyselymme. Tämä ohjasi meitä tekemään kvantitatiivisen kyselylomakkeen, joka voitiin lähettää tutkittaville sähköisesti. Meillä ei ollut resursseja käsitellä näin suurta määrää avoimia vastauksia, puhumattakaan siitä, että olisimme haastatelleet tutkittaviamme. Kyselylomaketutkimuksen nähdäänkin yleisesti soveltuvan tutkimuksiin, jotka suuntautuvat suurelle joukolle ihmisiä tai sellaiselle joukolle, joka on levittäytynyt laajalle alueelle (Vilka 2005).

Kvantitatiivisella eli määrällisellä tutkimusmenetelmällä tarkoitetaan tilastotieteeseen ja mitattaviin määriin pohjautuvaa tutkimusmenetelmää. Tätä tapaa käytettäessä on saatettava aineisto numeroiksi tai havaintomatriiseiksi. Tekstipohjaiset tiedot eli kuvattavat merkitykset käännetään luvuiksi, jotka ovat tutkittavia muuttujia. Tätä kutsutaan kvantifioinniksi. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa hyödynnetään ilmiön määrällisyyttä, kuten määrien jakautumista, muutoksia ja eroja. Määrien avulla tulkitaan tutkittavaa ilmiötä. (Ronkainen ym. 2011, 80, 83–84.)

Ammattieettisen lautakunnan ihmisarvoa ja -oikeuksia koskevat ammattieettiset periaatteet toimivat pohjana kysymystemme suunnittelulle ja jaottelulle. Kysymyksemme ovat pääasiassa niin sanottuja strukturoituja kysymyksiä eli kysymyksiin on annettu valmiit vastausvaihtoehdot (Ronkainen ym. 2011, 90). Kysymyspatteristossamme alussa on taustakysymysosio ja lomakkeen lopussa aihetta laajentavia kysymyksiä sekä kaksi avointa kysymystä, joissa on mahdollisuus tarkentaa vastauksiaan. Kyselylomakkeemme löytyy tämän raportin 2. liitteestä. Kyselylomakkeen etuna voidaan pitää sitä, että kyselyyn voi vastata anonymisti, joka mahdollistaa rehelliset vastaukset (Vilka 2005, 74). Kysely toteutettiin Webropol-ohjelmalla. APKL ry lähetti kyselylomakkeeseen johtavan linkin jäsenilleen sähköpostilla. Uskomme, että kaikilla tutkittavilla on mahdollisuus tietokoneen ja interne-

tin käyttöön, siitä päätellen, että jokaiselle perhekodille löytyy sähköpostiosoite ja useilla on myös nettisivut.

Webropol-kyselyn käyttö säästi aikaamme tulosten purussa ja analysoinnissa. Saimme kyselymme tulokset suoraan numeeriseen muotoon muokattuina ja pystyimme tarkastelemaan niitä useanlaisten kaavioiden, kuvioiden ja matriisien avulla. Kyselyn vastaukset analysoitiin Webropolin analysointityökalujen avulla. Jokaisesta teemakokonaisuudesta tutkittiin vastausten perusteella kyseisen periaatteen toteutuminen ammatillisessa perhekotityössä. Tavoitteenamme oli löytää poikkeuksellisille vastauksille selityksiä tai laatia kehitysideita tilanteen parantamiseksi ja eettisyyden lisäämiseksi.

Tutkimuseettisten ongelmien vähentämiseksi olemme valinneet tutkittaviksemme ammatillisten perhekotien henkilökunnan. Tällöin tutkittavina ei ole alaikäisiä, eikä siis tarvita heidän vanhemmiltaan lupaa tutkimukseemme osallistumiseen. Tutkittavia ei rekrytoitu etukäteen, vaan jokainen sai tehdä valinnan tutkimukseen osallistumisesta kyselyn tullessa sähköpostiin. Kyselyn vastaukset säilyvät Webropol-ohjelmassa tutkimusprosessimme ajan. Tähän tutkimusraporttina toimivaan opinnäytetyöhömmme olemme kirjanneet tärkeimpiä tuloksia ja liittäneet merkityksellisimpiä kuvioita, joita teimme tutkimustuloksia analysoidessamme.

Haasteena kyselylomaketutkimuksessa voidaan nähdä vastausprosentin jääminen alhaiseksi (Vilkkä 2005, 74). Tähän haasteeseen pyrimme vastaamaan kyselylomakkeen mukana lähetetyllä saatekirjeellä, jonka tarkoituksena oli houkutella tutkittaviamme vastaamaan kyselyymme. Saatekirjeessä kerroimme tutkimuksemme tarkoituksesta ja taustasta sekä siitä, mihin tuloksia aiotaan käyttää. Kirjeessä myös esittelimme itsemme, jotta kyselyyn vastaajat tietävät ketkä heidän vastauksiaan käsittelevät. Tämän toivottiin lisäävän luottamusta tutkimusta kohtaan. Kyselylomake lähetettiin tutkittaville APKL ry:n kautta, minkä tarkoituksena oli varmistaa linkin perille meneminen, jotta se ei jäisi roskapostiin. Tutulta lähettäjältä tullut viesti tulee useammin luettua ajatuksella ja tämän toivottiin nostavan vastausprosenttia.

Sähköisen kyselyn tutkimuseettisenä ongelmana voidaan pitää vastaajan anonymiteetin turvaamista. Sähköpostiosoite paljastaa yleensä melko suoraan vastaajan ja internettiin vastanneiden tietokone voidaan periaatteessa paikantaa sen IP-numeron (Internet protokol-

la) perusteella. (Vilkkä 2005, 75.) Vastaajien anonymiteetin pyrimme turvaamaan tekemällä kyselylomakkeen Webropol-ohjelmalla. Linkki kyselyyn jaettiin APKL ry:n kautta, jolloin Webropol-ohjelmaan ei tallentunut osoitteet, joihin kysely lähetettiin. Tällöin emme voineet tarkistaa ketkä ovat vastanneet kyselyyn ja keiden vastaukset puuttuvat. Näin varmistuimme siitä, ettemme voi tunnistaa vastaajaa siinäkään tilanteessa, jos vastauksia olisi tullut vain yksi. Kyselyssämme ei kysytty mitään sellaisia tietoja, joiden perusteella voimme paikantaa mitä perhekotia vastaukset koskevat, puhumattakaan siitä, kuka kyselyymme on vastannut.

Kyselylomakkeemme koostuu pääasiassa monivalintakysymyksistä, joissa tarkoituksena on valita yksi vastaajan mielipidettä parhaiten kuvaava vaihtoehto. Monivalintakysymysten yleisimpänä ongelmana pidetään sitä, että vastaaja valitsee useamman kuin yhden vaihtoehdon. (Valli 2010, 237.) Tämän ongelman pystymme sulkemaan pois sähköisellä kyselylomakkeella, johon voimme kunkin kysymyksen kohdalle määritellä haluammeko kysymykseen valittavan yhden vastauksen vai useampia vastausvaihtoehtoja. Sulkeaksemme pois tilanteet, joissa useampia vastausvaihtoehtoja valittaessa valittaisiin kaikki vaihtoehdot, muutimme vastausvaihtoehdot arvioitaviksi ominaisuuksiksi, joista jokainen tulee erikseen arvioida annetulla asteikolla.

Muita kyselytutkimuksen luotettavuuteen vaikuttavia tekijöitä ovat muun muassa se, että osa vastaajista voi jättää vastaamatta joihinkin kysymyksiin tai vastata niihin puutteellisesti, tai vastaaja saattaa vastata annettujen vaihtoehtojen väliin. (Valli 2010, 242, 246). Nämä ongelmat saamme myös suljettua pois käyttämällä Webropol-ohjelmalla laadittua sähköistä kyselylomaketta. Sähköisellä lomakkeella vastausten väliin vastaaminen ei ole mahdollista. Voimme myös määrittää kaikki kysymykset pakollisiksi, jolloin kyselyssä ei pääse seuraavalle sivulle, mikäli ei ole vastannut kaikkiin kysymyksiin. Tämä voi tietenkin vaikuttaa kyselyn kesken jättämiseen, jolloin emme saa kyseisen henkilön vastauksia mihinkään kysymyksiin.

Arvojen tutkiminen monesta näkökulmasta on tärkeää, koska ne ovat läsnä yhteiskunnassamme ja ihmisten toiminnassa jatkuvasti. Arvoja on tutkittu aina ja tullaan varmasti jatkossakin tutkimaan. APKL ry:n nettisivuilla ei ole näkyvissä liiton arvoja. Tämän tutkimuksen myötä APKL ry voisi rakentaa itselleen liittokohtaiset arvot. Nämä arvot voisivat

toimia yksittäisten jäsenperhekotien arvojen perustana, ja siten yhtenäistää ja selkeyttää ammatillisten perhekotien arvopohjaa.

2.4 Tutkimusprosessin aikataulu

Idea arvojen toteutumisen tutkimiseen ammatillisissa perhekodeissa lähti APKL ry:ltä. Keväällä 2013 he lähestyivät sähköpostilla Centria ammattikorkeakoulun henkilökuntaa, joka välitti viestin sosionomiopiskelijoille. Katja Antinoja tarttui yhteydenottoon ja ilmaisi kiinnostuksensa yhteistyöstä. APKL ry antoi useita aiheita, joista Antinoja valitsi opinto-ohjaajansa kanssa juteltuaan seuraavan: "Arvokas työ esille - eli arvojen toteutuminen perhekodin arjessa". Aiheen valinnassa oli tärkeää, että ehdotus tuli työelämästä, jolloin tutkimus on siellä tarpeellinen. Keksimällä keksityn aiheen työstäminen ei kiinnostanut. Ehdotetuista aiheista juuri tämä valittiin, koska se vaikutti mielenkiintoiselta ja sitä työstettäessä opittua tietoa voisi käyttää myöhemmin muillakin sosiaalialan työkentillä.

Syksyllä 2014 opinto-ohjaaja ehdotti, että Leila Vierimaa tulisi työpariksi tämän opinnäytetyön tekemiseen. Työ ei tuossa vaiheessa ollut vielä aiheen valintaa pidemmällä. Yhdessä työskentelyn hyvinä puolina nähtiin muun muassa se, että aikataulusta on vastuussa muillekin kuin itselleen, jolloin siitä tulee pidettyä paremmin kiinni sekä se, että aiheesta voisi keskustella työtä tehdessä ja näin saada monipuolisempia ideoita ja päästä helpommin eteenpäin ongelmallisissa tilanteissa.

Opinnäytetyön varsinainen tutkimusprosessi alkoi myöhemmin syksyllä 2014. Silloin aloimme tutustua aiheeseemme liittyvään teoriakirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin. Teimme opinnäytetyösopimuksen APKL ry:n ja koulumme kanssa marraskuussa 2014. Tutkimussuunnitelmaseminaarin pidimme 9.12.2014. Tarkensimme oman tutkimuksemme tavoitteita ja suunnittelimme kuinka tutkimus toteutetaan. Tammikuussa 2015 alkoi teoriapohjan kirjoittaminen ja kyselylomakkeen suunnittelu. Kyselylomakkeen testaus ajoittui maaliskuulle, jonka lopussa laitoimme kyselylomakkeen eteenpäin APKL ry:lle. Liitosta kysely lähetettiin jäsenille kuitenkin vasta huhtikuun puolen välin jälkeen. Kyselylomakkeen rakentamisen ja testauksen ohella sekä sen ollessa avoimena olemme kirjoittaneet teoriaosiotamme puhtaaksi ja laajentaneet sitä kattavammaksi.

Kyselyyn vastaamiseen emme pystyneet antamaan kuin vajaan kaksi viikkoa aikaa, koska se lähti jäsenille niin myöhään. Toukokuun 2015 alussa aloimme purkaa ja analysoida kyselymme tuloksia sekä etsiä tutkimusaineistosta vastauksia tutkimusongelmiimme. Samalla kirjoitimme niistä tutkimusraporttia. Tämän lisäksi kirjoitimme tutkimuksemme johtopäätökset ja viimeistelimme opinnäytetyömme toukokuun 2015 puoleen väliin mennessä. Opinnäytetyömme loppuseminaarin pidimme 5.5.2015.

3 LASTENSUOJELU

Ensisijainen vastuu lapsesta on hänen vanhemmillaan, mutta YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan valtiolla on velvollisuus tukea vanhempia lasten kasvatuksessa, mikäli vanhemmat eivät pysty huolehtimaan lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä lapsen edun mukaisesti. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu lapsesta. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 18. artikla.) Suomen perustuslain (11.6.1999/731, 19 §) mukaan julkisen vallan tulee tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapselle hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Kunnat ovat velvollisia järjestämään lastensuojelupalvelut sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisina kuin tarve edellyttää (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 11 §). Lastensuojelulaki (13.4.2007/417, 1 §) turvaa lapselle oikeuden turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Lastensuojelulaissa (13.4.2007/417, 6 §) lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiaasta ja nuorella 18–20-vuotiaasta.

Lastensuojelulain 3 §:n mukaan lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Sitä toteutetaan tekemällä asiakassuunnitelma ja järjestämällä lapselle tai perheelle avohuollon tukitoimia. Avohuollon tukitoimien ollessa riittämättömiä lastensuojelu voidaan toteuttaa myös lapsen kiireellisenä sijoituksena ja huostaanottona sekä niihin liittyvinä sijais- ja jälkihuollon palveluina. Sijaishuollon ollessa lapsen edun kannalta tarpeellista se on järjestettävä viivytyksettä ja sitä järjestettäessä on otettava lapsen edun mukaisesti huomioon perheen jälleenyhdistäminen. Edellä mainittujen toimien lisäksi lastensuojelua on ehkäisevä lastensuojelu, jota kunta järjestää sellaisten lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi, jotka eivät ole lastensuojelun asiakkaita. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 3-4 §.) Tärkeitä ennaltaehkäisevän lastensuojelun toteuttajia ovat neuvolat, päiväkodit ja koulut (THL 2015 b).

Lastensuojelun tarkoituksena on edistää lapsen suotuisaa kehitystä ja hyvinvointia. Sen on tuettava kaikkia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä, kuten vanhempia ja huoltajia, lapsen kasvatuksessa ja huolenpidossa. Lastensuojelulla pyritään ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia ja puuttumaan niihin riittävän ajoissa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 4 §.) Lastensuojelussa on noudatettava aina lievimmän riittävän toimenpiteen periaatetta. Tämä tarkoittaa sitä, että on valittava sellaiset toimenpiteet, joilla vähiten

puututaan lapsen ja perheen itsemääräämisoikeuteen, mutta jotka riittävät tarvittavan tuen saamiseen ja vastaavat parhaiten asiakkaan tarpeita. Lastensuojelun kolmena perustehtävänä voidaan pitää lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttamista, vanhempien tukemista kasvatustehtävässään ja lastensuojelulain mukaista lastensuojelutyötä. (THL 2015 b.)

Lapsen edun huomioiminen lastensuojelun tarvetta selvitettyä ja lastensuojelua toteutettaessa on ensisijaisen tärkeää. Sitä arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, miten erilaiset ratkaisut ja toimenpiteet vaikuttavat lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamiseen sekä ihmissuhteiden jatkuvuuteen. Lapsen tulee saada ikänsä ja kehitystasonsa mukaista valvontaa ja huolenpitoa sekä ymmärrystä ja hellyyttä. Hänelle tulee antaa turvallinen kasvuympäristö, jossa toteutuu fyysinen ja henkinen koskemattomuus. Lapsen etua arvioitaessa on myös huomioitava kuinka toimenpiteet mahdollistavat osallisuuden ja omiin asioihin vaikuttamisen sekä ottavat huomioon kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan. Lapsen edun mukaista on huomioida ratkaisuja tehtäessä hänen mahdollisuutensa saada taipumuksiaan ja toiveitaan vastaavaa koulutusta ja mahdollisuudet itsenäistymiseen ja vastuullisuuteen kasvamiseen. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 4 §.) Lisäksi lapselle tulisi pyrkiä tarjoamaan virikkeitä (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361, 1 §).

3.1 Lastensuojelun prosessi

Varsinainen, lastensuojelulain mukainen lastensuojeluprosessi alkaa, kun lastensuojelutyöntekijän tietoon tulee lapsi, joka on lastensuojelun tarpeessa. Tieto tulee joko hakemuksena tai jotain muuta kautta. Sosiaali- ja terveydenhuollon lisäksi useilla muillakin tahoilla on velvollisuus tehdä kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle ilmoitus lastensuojelun tarpeessa olevasta lapsesta. Ilmoitusvelvollisia ovat muun muassa opetus-, nuoris- ja poliisitoimen henkilöstö. Ilmoitusvelvollisten lisäksi kuka tahansa voi tehdä lastensuojeluilmoituksen. Välittömästi asian vireille tulon jälkeen sosiaalityöntekijä tai muu lastensuojelun työntekijä arvioi lapsen kiireellisen lastensuojelun tarpeen. (Lastensuojelulaki 13.4.2007, 25-26 §.)

Lapselle voidaan järjestää kiireellisesti sijaishuoltona tarvittava hoito ja huolto, mikäli lapsi on välittömässä vaarassa puutteellisen huolenpidon sekä terveyttä ja kehitystä uhkaavan

kasvuympäristön takia, tai lapsi vaarantaa terveyttään ja kehitystään käyttämällä päihteitä tai syyllistymällä muuhun kuin vähäisenä pidettävään rikokseen (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 38 §, 40§). Päätöksen kiireellisestä sijoituksesta tekee sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen määräämä sosiaalityöntekijä, jolla on kelpoisuusvaatimusten edellyttämä ylempi korkeakoulututkinto ja yliopistolliset sosiaalityön pääaineopinnot suoritettuna (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005, 3 §; Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 13 §). Sijoitus voi kestää tämän päätöksen nojalla kerrallaan korkeintaan 30 päivää. Lastensuojeluasiakkuus alkaa, kun tehdään päätös kiireellisestä sijoituksesta tai ryhdytään toimiin sen toteuttamiseksi. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 27 §, 38 §.)

Kiireellisyyden arvioinnin lisäksi aloitetaan viipymättä sosiaalihuoltolain 36 §:n mukainen palvelutarpeen arviointi, mikäli se ei ole ilmeisen tarpeetonta. Arvioinnin tekee sosiaalityöntekijä. Hän arvioi lapsen huoltajien tai muiden hoidosta ja kasvatuksesta vastaavien mahdollisuuksia lapsesta huolehtimiseen sekä lapsen kasvuolosuhteita. Sosiaalityöntekijä voi tarpeen vaatiessa olla yhteydessä lapselle läheisiin henkilöihin sekä yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sosiaalihuoltolain 41 §:n säätämällä tavalla. Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä ja saatettava loppuun kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 26 §.)

Sosiaalityöntekijä tekee palvelutarpeen arvioinnin perusteella päätöksen lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta. Asiakkuus alkaa, mikäli palvelutarpeen arvioinnissa ilmenee, että lapsen kasvuolosuhteet eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, tai lapsi vaarantaa käyttäytymisellään omaa terveyttään tai kehitystään ja lapsi tarvitsee lastensuojelulain mukaisia palveluja ja tukitoimia. Se alkaa myös silloin, kun lapselle tai perheelle annetaan lastensuojelulain mukaisia palveluja ennen palvelutarpeen arvioinnin valmistumista. Lastensuojeluasiakkuuden alkamisesta tulee tehdä merkintä lasta koskeviin lastensuojeluasiakirjoihin sekä ilmoittaa siitä välittömästi lapsen huoltajille ja lapselle huomioiden, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 11 §:ssä säädetään. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 27 §.)

Lastensuojelun asiakkaille tulee lastensuojelulain mukaan tehdä asiakassuunnitelma. Suunnitelma on laadittava ja tarkistettava aina mahdollisuuksien mukaan yhteistyössä lapsen, huoltajan ja tarvittaessa muun laillisen edustajan sekä lapsen huoltoon keskeisesti

osallistuvan tahon kanssa. Siihen kirjataan asiat, joihin pyritään vaikuttamaan, lapsen ja perheen tuen tarve sekä palvelut ja tukitoimet, joilla tuen tarpeeseen pyritään vastaamaan. Lisäksi suunnitelmaan tulee kirjata arvioitu aika, jonka sisällä tavoitteet pyritään toteuttamaan. Mikäli asianomaisilla on eriäviä mielipiteitä tuen tarpeesta tai palveluiden ja tukitoimien järjestämisestä, ne on kirjattava asiakassuunnitelmaan. Tarvittaessa asiakassuunnitelmaa täydennetään hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Suunnitelma ja sijoituksen perusteet tulee tarkistaa vähintään vuoden välein tai tarvittaessa useammin. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 30 §.)

Silloin kun asiakassuunnitelma koskee huostaan otettua lasta, siihen kirjataan edellä mainittujen asioiden lisäksi sijaishuollon tarkoitus ja tavoitteet sekä erityisen tuen ja avun järjestäminen. Erityistä tukea tulee tarvittaessa järjestää lapselle ja hänen vanhemmilleen, huoltajilleen tai muille, jotka vastaavat lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Suunnitelmaan kirjataan myös, miten lapsen yhteydenpito ja yhteistoiminta hänen vanhempiansa ja muiden läheisten ihmisten kanssa toteutetaan sekä miten otetaan lapsen edun mukaisella tavalla huomioon perheen jälleen yhdistäminen. Myös lapsen vanhemmille tulee laatia asiakassuunnitelma vanhemmuuden tukemiseksi, mikäli sen laatimista ei pidetä tarpeettomana. Tarvittaessa suunnitelma laaditaan yhteistyössä päihde- ja mielenterveyshuollon tai muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 30 §.)

Sijoitusta harkittaessa on selvitettävä lapsen mahdollisuudet sijoittua asumaan jonkun hänen läheisensä, kuten vanhemman, jonka luona hän ei ole pääsääntöisesti asunut tai sukulaisen luokse. Mikäli läheisten luokse muutto ei onnistu kartoitetaan mitä muuta tukea lapsi voi heiltä saada. Selvitys voidaan jättää tekemättä siinä tapauksessa, että se pitkittäisi liikaa asian etenemistä. Lapsen huollosta vastaavalle henkilölle, jonka luona lapsi asuu on tarvittaessa turvattava perhehoitajalain (312/1992) 4 §:n 1 ja 2 momentissa mainitut edellytykset lapsen hoitamiseksi ja kasvattamiseksi. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 32 §.)

Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä valmistelee huostaanottoa ja sijaishuoltoa koskevat asiat yhteistyössä toisen sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojeluun perehtyneen työntekijän kanssa. Tämän valmistelun pohjalta lastensuojelulain 13 §:n 2 ja 3 momentin mukainen viranhaltija tekee päätöksen huostaanotosta ja siihen liittyvästä sijoituksesta. Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai lapsen huoltaja vastustaa huostaanottoa tai sijoitusta, asian ratkaisee hallinto-oikeus. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 41 §, 43 §.)

Mikäli on päädytty lapsen sijoittamiseen, tulee sijoituspaikkaa valittaessa pohtia lapsen elämään liittyviä riskejä ja suojaavia tekijöitä (Taskinen 2012, 125). Sijoituspaikkaa ja lapsen asumista koskevat päätökset tulee aina tehdä lapsen edun mukaisesti (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 32 §). Sijoituspaikan sopivuutta arvioitaessa ja sijoituksen aikana tulee huomioida se, miten sijaishuoltopaikan toimintatavat tukevat lasta ja millaiset kokemukset ovat muodostuneet lasta vahvistaviksi voimavaroiksi (Taskinen 2012, 125). Jos lapsi sijoitetaan avohuollon tukitoimena kodin ulkopuolelle, sijoituksen pituus tulee miettiä niin, ettei lasta jouduta sijoittamaan toistuvasti (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 37a §).

Lapsen huostaanottotilanteessa poliisin virka-apua tai muita erityisiä keinoja tulee käyttää vain silloin, kun ne ovat selkeästi tarpeellisia. Äkillisiä toimenpiteitä tulee myös välttää. Toimintatavoista ja muista asioista tullee pyrkiä sopimaan lapsen, perheen, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan kesken. Tarvittavien tietojen ja asiakirjojen on tultava sijaishuoltopaikan henkilöstön tietoon. (Taskinen 2012, 133.)

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä on oikeus päättää huostaanotetun lapsen olinpaikasta sekä hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta. Lisäksi sillä on oikeus päättää huostaanoton tavoitteiden edellyttämästä koulutuksesta ja terveydenhuollosta. Nämä päätökset tulee pyrkiä tekemään kuitenkin yhteistyössä lapsen ja hänen vanhempiensa kanssa. Etu sijalle tulee asettaa lapsen etu päätöksiä tehtäessä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 45 §.)

Mahdollisen sijaishuoltopaikan löydyttyä sijoitettavalle lapselle ja hänen vanhemmilleen on hyvä järjestää mahdollisuus tutustua sijaishuoltopaikkaan, sen tiloihin, toimintatapoihin ja sääntöihin. Sijaishuoltopaikassa vierailun lisäksi voidaan järjestää lapselle esimerkiksi tutustumisviikonloppu, jonka hän viettää sijaishuoltopaikassa ennen varsinaista siirtymistään sinne. Siirtyminen sijaishuoltoon ei saa järkyttää lasta ja sen tulee tapahtua hallitusti lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. (Taskinen 2012, 132.) Niin sanottua pehmeää siirtymistä sijaishuoltoon voidaan pitää niin lapsen kuin hänen vanhempiensakin etuna. Tällöin kaikilla on paremmat mahdollisuudet sopeutua muuttuvaan tilanteeseen eikä se tule yllätyksenä kenellekään.

Lapsen huostaanotto ja sijoitus kodin ulkopuolelle herättää usein voimakkaitakin tunteita, joten päätöksen jälkeen tulisi varata aikaa lapsen ja hänen vanhempiensa sekä sijaishuolto-

paikan työntekijän välisen kontaktin rakentamiselle. Tunteista keskustelu ja asioiden käsittely on tärkeää. Vanhemmille tulee antaa riittävästi tietoa, jotta he voivat ymmärtää sijaishuollolle asetetut tavoitteet ja lapsen hoidon periaatteet. Yhteisen ymmärryksen löytämiseksi lapsen kasvatukseen liittyvissä asioissa työntekijän on tärkeää hahmottaa lapsen ja hänen perheensä näkökulmat sekä mahdolliset pelot ja toivomukset. (Taskinen 2012, 133.)

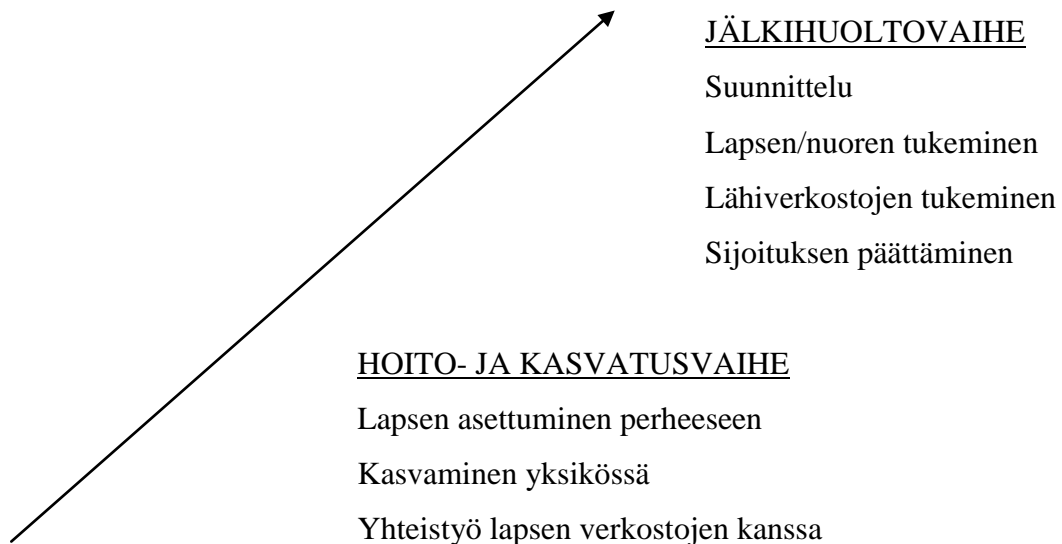
Päätös huostassapidosta on voimassa toistaiseksi. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tarkistaa huostassapidon edellytykset ja sijaishuollon tarve aina asiakassuunnitelman päivittämisen yhteydessä. Tarkistus tulee tehdä myös lapsen tai hänen huoltajansa hakiessa huostassapidon lopettamista. Mikäli huostassapidon edellytyksiä ei enää ole lastensuojelulain 13 §:n 2 ja 3 momentin mukainen viranhaltija tekee päätöksen huostassapidon lopettamisesta, jos se ei ole vasten lapsen etua. Lapsen etua arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa sijaishuollon kesto, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välinen kiintymyssuhde, lapsen ja hänen vanhempiansa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide. Lapsen täyttäessä 18 vuotta huostassapito lakkaa. (Lastensuojelulaki 13.4.2007, 47 §.)

3.2 Sijaishuolto

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai sellaisen lapsen, jonka huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskeva asia on vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa, hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (49 §, 83 §). Lapsi voidaan sijoittaa kodin ulkopuolelle myös avohuollon tukitoimena tai jälkihuollon perusteella. (Taskinen 2012, 124). Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoidona tai jollakin muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Sijaishuoltopaikan sijainti ei saa olla esteenä yhteydenpidolle lapsen läheisiin ihmisiin. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 49 §, 54 §.)

Lapsen sijoitus sijaishuoltoon on luonteeltaan prosessimainen toteaa Mari Pitkänen Pro gradu tutkielmassaan Lastensuojeluprosessi. Hän jakaa prosessin kolmeen vaiheeseen: sijoitus, kasvatusta ja hoito sekä jälkihuolto (kuva 2). Sijoitusvaihe tarkoittaa toimenpiteitä, joissa etsitään sijaishuoltoa tarvitsevalle lapselle sijoituspaikka ja valmistellaan sijoitusta. Hoito- ja kasvatustaihe sisältää lapsen varsinaisen hoivan järjestämisen sijaishuoltopaikassa ja jälkihuoltovaiheessa lapsi palautetaan syntymäkotiinsa tai uuteen sijoituspaikkaan

sijoituksen keskeytyessä. Jälkihuoltovaiheesta puhutaan myös nuoren itsenäistyessä ja siirtyessä pois sijaishuoltopaikasta omaan itsenäiseen elämään.

SIIJOITUS

Yhteydenotto ja tiedonkeruu

Arviointi ja suunnittelu

Tutustuminen ja sopiminen

Lapsen tulo perheeseen

KUVIO 2. Sijoitusprosessin vaiheet (Pitkänen 2011, 12–13.)

Lastensuojelulain mukaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai sellaisen lapsen, jonka huostaanottoa tai sijaishuoltoa koskeva asia on vireillä hallinto-oikeudessa tai korkeimmassa hallinto-oikeudessa, hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Se voidaan järjestää perhehoitona, laitoshoidon tai jollakin muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla. Sijaishuoltopaikan sijainti ei saa olla esteenä yhteydenpidolle lapsen läheisiin ihmisiin. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417; 49 §, 54 §, 83 §)

Sijaishuollossa olevan lapsen kehityksen kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet on turvattava. Niitä on myös tuettava ja edistettävä. Sijoitetulla lapsella on oikeus tавата vanhempiaan, sisarusiaan ja muita läheisiään. Tapaamiset voidaan järjestää joko vierai-

luina sijaishuoltopaikkaan tai sen ulkopuolelle. Lapsella on myös oikeus pitää läheisiinsä yhteyttä puhelimella, kirjeitse tai muilla viesteillä ja lähetyksillä. Yhteydenpito-oikeutta voidaan rajoittaa, jos 12 vuotta täyttänyt, tai 12-vuotiaan kehitystasoon verrattava, lapsi sitä vastustaa eikä yhteydenpidosta ole asiakassuunnitelmassa sovittu. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417; 54 §, 62 §.)

Oikeutta yhteydenpitoon ja tapaamisiin voidaan rajoittaa määräaikaisella päätöksellä, jos asiakassuunnitelmassa tai muusta erityisestä syystä ei ole voitu lapsen ja hänen vanhempinsa tai muiden läheisten kanssa sopia yhteydenpidosta. Oikeuden rajoittamiseen täytyy tämän lisäksi olla pätevä syy, kuten se, että yhteydenpito vaarantaa lapsen hengen, terveyden, kehityksen tai turvallisuuden, tai se vaarantaa sijaishuollon tarkoituksen ja rajoittaminen on lapsen hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämätöntä. Yhteydenpidon rajoittamisella voidaan suojella myös vanhempia, perheen muita lapsia, perhekodin tai laitoksen muita lapsia ja henkilöstöä. Rajoitusoikeuden täyttyessä voidaan lukea ja pidättää lapsen lähettäjä tai hänelle osoitettu kirje tai muu viesti tai lähetys sekä ottaa rajoituksen ajaksi lapsen yhteydenpitovälineet sijaishuoltopaikan haltuun tai rajoittaa niiden käyttöä. Vanhemmille ja huoltajille voidaan puolestaan jättää ilmoittamatta lapsen olinpaikka rajoitusoikeuden täyttyessä. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 62 §.)

3.3 Ammatillinen perhehoito

Ammatillinen perhekoti on yritysmuotoinen lasten sijaishuollon palveluntarjoaja, jolla on yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain mukainen lupa. Ammatillisten perhekotien palveluiden voidaan ajatella olevan sijaishuollon kentällä perhe- ja laitoshoidon välissä. Toiminnassa korostuu sijaisvanhempien ammatillisuus enemmän kuin perhehoidossa, mutta kyseessä ei kuitenkaan ole laitos vaan toimintaympäristönä toimii oikea koti. (APKL ry e.) Usein ammatilliseen perhekotiin sijoitetaan lapsia ja nuoria, jotka ovat jollain tapaa liian vaikeahoitoisia tavanomaiseen perhekotiin. Koulutuksen saaneiden ammattilaisten katsotaan voivan paremmin vastata tällaisten lasten ja nuorten tarpeisiin. (Taskinen 2012, 128.)

Ammatillisen perhekodin tulee olla toimitiloiltaan ja varustukseltaan riittävä laadukkaan hoidon järjestämiseen. Toimitilojen tulee olla terveydelliseltä kannalta sekä muutoin sellai-

set, että ne soveltuvat siellä annettavalle hoidolle, huolenpidolle ja kasvatukselle. (Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011, 4§). Tilojen lisäksi tulee huomioida perhekodin ihmissuhteet sekä perhehoitajan mahdollisuudet ottaa huomioon ja vastata hoidettavan tarpeisiin. Arvioitaessa perhehoidon sopivuutta sijoitettavalle tulee selvittää hyväksyvätkö muut perhekodin jäsenet sijoitettavan ja voiko hän saada perhekodissa yhdenvertaisen aseman muihin perhekodissa asuviin nähden. (Perhehoitolaki 263/2015, 5 §.)

Hoidosta, kasvatuksesta ja muusta huolenpidosta tulee olla vastaamassa vähintään kaksi ammatillisessa perhekodissa asuvaa aikuista. Lapsia voidaan tällöin sijoittaa ammatilliseen perhekotiin kerrallaan enintään seitsemän. Perhekotivanhempien samassa taloudessa asuvat biologiset alle kouluikäiset lapset lasketaan mukaan hoidettavien enimmäismäärään. Siihen lasketaan mukaan myös muut erityistä hoitoa tai huolenpitoa tarvitsevat henkilöt, jotka asuvat samassa taloudessa. Poikkeustilanteissa voidaan hoidettavien enimmäismäärä ylittää. Esimerkiksi silloin, kun kyseessä on lasten edun mukainen sisarusten sijoittaminen samaan perheeseen. (Perhehoitolaki 263/2015, 8-9 §.)

Kun puhumme opinnäytetyössämme perhekotivanhemmista, tarkoitamme ammatillisen perhekodin vanhempia. Perhekotivanhemmilla tarkoitetaan niitä henkilöitä, jotka asuvat perhekodissa lasten kanssa ja työskentelevät siellä päätoimisesti (APKL ry c). Perhekotivanhemmat ovat niitä, jotka vastaavat sijoitettujen lasten ja nuorten hoidosta ja turvallisuudesta. Lisäksi tehtäviin kuuluu yhteistyö sijoittajakuntien, koulujen, harrastustahojen, lasten ja nuorten vanhempien ja muiden läheisten sekä mahdollisten tutkimus- ja terapiatahoiden kanssa. Näin kuvaillaan perhekotivanhempien työtehtäviä Kalliolan Kannatusyhdistys ry:n työpaikkailmoituksessa. (Duunitori.fi 2014.)

Henkilöstön kelpoisuudesta säädetään sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annetussa laissa. Henkilöstön määrän tulee olla riittävä asiakkaiden lukumäärään ja palvelujen tarpeeseen nähden. (Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011, 4§.) Ammatillisessa perhekodissa tulee olla vähintään kaksi perhehoitajaa. (Perhehoitolaki 263/2015, 6 §.) Vähintään toiselta heistä edellytetään soveltuvaa sosiaalialan, terveydenhuollon, kasvatus- tai opetusalan koulutusta sekä vähintään kolmen vuoden työkokemusta lastensuojelun laitoshuollossa tai perhekodissa (APKL ry c.) Hoito- ja kasvatusosaamisen lisäksi ammatillisen perhekodin vanhemmilta odotetaan yrittäjäosaamista.

Valmiuksia työnantajan velvollisuuksien hoitamiseen tarvitaan, jos perhekoti työllistää vanhempien lisäksi muuta henkilöstöä. (THL 2015 a.)

3.4 Lastensuojelun laatu

Anne Mattila kirjoittaa rakentamisen laatua koskevassa lehtiartikkelissaan laadun alkavan hyvästä ja tarkasta suunnittelusta ja asiantuntijoiden käyttämisestä. "Laatua on se, että rakennus vastaa käyttötarkoitustaan ja sitä voidaan tarvittaessa muunnella." (Mattila 2015.) Samalla tavalla voidaan ajatella sosiaalihuollon ja lastensuojelun palveluista, että ne tulee suunnitella huolellisesti ja yksilöllisesti asiakkaan tarpeista lähtien. Lasta sijoitettaessa on löydettävä hänelle sopiva sijoituspaikka ja muut palvelut on suunniteltava lapsen tarpeiden mukaan. Palvelukokonaisuutta on myös pystyttävä muuttamaan tilanteiden muuttuessa. Palveluiden laatua ja sopivuutta tulee myös valvoa.

Mattila kirjoittaa artikkelissaan, että tarkat suunnitelmat mahdollistavat tarkat tarjoukset (Mattila 2015). Tämän voisi yhdistää lastensuojelun palveluihin siten, että palveluohjauksella ja -suunnitelmalla saadaan koottua asiakkaalle juuri hänen tarpeidensa mukainen kokonaisuus, jossa ei ole mitään ylimääräistä tai turhaa. Tällöin kustannuksissa päästään helpommin kohtuullisuuteen eikä maksuja kerry hyödyttömistä palveluista. Rakentamisessa, kuten ei lastensuojelussakaan kannata kiirehtiä, koska kyse on kymmenien vuosien investoinneista (Mattila 2015). Liian tiukkojen aikataulujen tai budjettien tekeminen voi aiheuttaa sen, ettei toivottuihin tuloksiin päästä, jolloin palveluiden käyttö pitkittyy ja kustannukset nousevat. Investoinnit lastensuojeluun ja laadukkaisiin sijaishuoltopalveluihin ovat merkittäviä lapsen koko loppuelämän kannalta.

Lähtökohtana laadukkaan työn määrittelylle on työyhteisön perustehtävän selkiyttäminen. On tärkeää tiedostaa työyhteisön yhteiset arvot. Hyvän hoidon, kasvatuksen ja elämän kysymykset liittyvät myös arvoihin. (Mikkola 1999, 40.) Sosiaali- ja terveyspalveluiden hyvä laatu on sitä, että asiakas saa tarpeitansa vastaavaa palvelua oikeaan aikaan ja oikeassa paikassa. Laadukas palvelu perustuu parhaaseen mahdolliseen tietoon ja näyttöön. Sen tavoitteena on hyvinvoinnin maksimointi ja riskien minimointi. Laatua on palvelujärjestelmän, organisaation, tuotteen, palvelun ja prosessin kyky vastata sille asetettuihin vaatimuksiin ja siihen kohdistuviin odotuksiin. (Pekurinen, Räikkönen & Leinonen 2008, 20.)

THL:n mukaan keskeistä sosiaali- ja terveydenhuollon laadussa on asiakaskeskeisyys, palvelujen saatavuus ja saavutettavuus, oikeudenmukaisuus, valinnanvapaus, korkeatasoinen osaaminen ja vaikuttavuus. Asiakaskeskeisyydellä tarkoitetaan itsemääräämisoikeuden ja yksilön kunnioitusta palveluiden toteuttamisen lähtökohtana. Palvelujen laatua pohdittaessa oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan samanlaisessa tilanteessa olevien asiakkaiden asettamista samalle viivalle. Palveluiden tavoitteena on olla vaikuttavia ja lisätä asiakkaan hyvinvointia. (THL 2014 a.) Laadukas palvelu edellyttää riittävää sekä koulutettua, osavaa, hyvinvoivaa ja motivoitunutta henkilöstöä. (Valvira 2012, 15.)

"Lastensuojelun on oltava laadultaan sellaista, että se takaa lastensuojelun tarpeessa oleville lapsille ja nuorille sekä heidän perheilleen heidän tarvitsemansa avun ja tuen." (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 11 §). Lasten sijaishuollon tuloksen laatua tarkastellaan arvioimalla, miten hoidolle asetetut tavoitteet toteutuvat ja kuinka hyvin sijoitettujen tarpeisiin pystytään vastaamaan. Välineenä tähän arviointiin voidaan käyttää esimerkiksi erilaisia lomakkeita, raporttivihkoja tai huolto-, hoito- ja tavoitesuunnitelmia. (Mikkola 1999, 48.) Koko lastensuojeluprosessin laatuun vaikuttaa yksittäisten mukana olevien lastensuojeluyksiköiden lisäksi muut lastensuojeluun liittyvät organisaatiot yhteiskunnan eri tasoilla. Laatua tulee valvoa ja kehittää näissä kaikissa paikoissa, joissa työtä tehdään. (Mikkola 1999, 25.)

Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatus – valtakunnallinen valvontaohjelma 2012–2014 on Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviran (myöhemmin Valvira) teettämä valvontaohjelma, jossa käsitellään muun muassa lastensuojelun laadunvalvontaa ja omavalvontaa. Sen mukaan sosiaalihuollon palveluntuottajan tulee sitoutua tekemiinsä sopimuksiin ja suunnitelmiin koskien tarjoamaansa palvelua. Näitä ovat muun muassa sopimus palvelun tuottamisesta ja asiakassuunnitelma. Sijaishuoltopaikan tulee olla säännöllisesti vuorovaikutuksessa palveluntilaajien, lasten asioista vastaavien sosiaalityöntekijöiden, lasten vanhempien ja muun verkoston kanssa. Lapsilla, heidän vanhemmillaan sekä palveluntilaajilla tulee olla mahdollisuus antaa asiakaspalautetta. Asiakaspalautte täytyy käsitellä ja ottaa mahdollisuuksien mukaan huomioon palvelua kehitettäessä. (Valvira 2012, 15.)

Sijaishuollossa olevan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava, että hoito ja huolenpito tapahtuvat sovitulla tavalla. Käytettyjen menetelmien ja työtapojen tulee

olla tarkoituksen mukaisia ja niillä tulee kyetä vastaamaan lapsen tarpeisiin. Sijaishuolto-
paikan tarjoaman palvelun laadun tulee olla tasaista eli sen on vastattava sijoitetun lapsen
tarpeisiin koko hänen sijoituksensa ajan. (Valvira 2012, 15.)

Lain yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011) 6 §:n mukaan yksityisten sosiaalipalvelui-
den tuottajien tulee laatia omavalvontasuunnitelma. Sen avulla varmistetaan toiminnan
asianmukaisuus. Omavalvontasuunnitelman tulee kattaa kaikki palveluntarjoajan tuottamat
sosiaalipalvelut ja palvelukokonaisuudet. Suunnitelman on oltava julkisesti nähtävillä. Pal-
veluntarjoajan tulee seurata suunnitelman toteutumista. Valvira voi antaa lisämääräyksiä
omavalvontasuunnitelman sisällöstä, laatimisesta ja seurannasta. (Laki yksityisistä sosiaa-
lipalveluista 922/2011, 6 §.)

4 ARVOT JA ETIIKKA

Tässä luvussa kerromme arvoista ja etiikasta, mitä ne ovat ja miksi niitä tarvitaan sosiaalialan työtä tehtäessä. Ilman arvoja ja eettistä pohdintaa ammattilaisten tekemä työ voisi olla hyvin toisenlaista. Luvussa kerromme erilaisiin teorioihin ja tietolähteisiin pohjautuen arvojen ja etiikan merkityksestä sekä arvojen tunnistamisesta. Tarkemmin juuri sosiaalialan arvoista kerromme luvussa viisi.

4.1 Arvot ohjaavat valintoja

Millä perusteella valintoja tehdään? Mitkä asiat ovat valintojen taustalla? Valintojen taustalla ovat arvot eli asiat, joita ihminen arvostaa. (Aaltonen & Junkkari 2003, 13.) Arvon käsite voidaan määritellä usealla eri tavalla. Rokeachin mukaan arvoja pidetään yleensä uskomuksina tietyn toimintatavan tai päämäärän tavoiteltavuudesta. (Juujärvi, Myyry & Pessa 2007, 35.)

Hyvä, yksinkertainen lähtökohta on, että arvo on asia, jota pidetään tärkeänä. Arvot tulevat esille valinnoissa, valintojen toistuesssa samankaltaisina ja muodostaen jatkumon. Joidenkin mukaan ne ovat olemassa vain valinnoissa. (Aaltonen & Junkkari 2003, 60, 131.) Arvot ohjaavat ihmisen valintoja, tilanteiden arviointia ja toimintaa. Arvojen avulla ihminen voi suunnata ajatuksensa myös tulevaisuuteen ja asettaa itselleen päämääriä. Sosiaalipsykologisen teorian mukaan arvot ovat yleisiä elämää ohjaavia periaatteita. Ihminen voi järjestää ne henkilökohtaiseen tärkeysjärjestykseen. (Juujärvi ym. 2007, 27–28, 40).

Naturalististen määritelmien mukaan arvo on merkitys, jonka asia saa täyttäessään jonkin tarpeen. Arvoa voidaan myös pitää vakaumuksena hyvistä ja tavoiteltavista päämääristä. Arvo kertoo, millaiset päämäärät ovat toisia parempia. Arvojen avulla pyrimme päämääriin, kuten hyvä elämä. Arvot ohjaavat sanomaan "ei" mukaville asioille, joita tekisi mieli tehdä, ja puolestaan "kyllä" sellaisille asioille, joiden tekeminen ei ole houkuttelevaa, mutta on järkevää. Yhteisöjen ja yritysten tasolla arvoja voidaan pitää yhteisön tahtotilana. (Aaltonen & Junkkari 2003, 60–61.)

Restin mukaan arvoihin liittyy tiedollinen komponentti sekä tunnekomponentti. Rohanin mukaan tiedollisella komponentilla tarkoitetaan sitä, että ihmisellä on jonkintasoinen käsitys siitä, millaisia päämääriä arvot edustavat. Tunnekomponentti puolestaan saa ihmisen tavoittelemaan arvoja ja toimimaan niiden mukaisesti. Motivaatio arvojen toteuttamiseen nousee ihmisen biologisista, sosiaalisista ja yhteisöllisistä tarpeista. (Juujärvi ym. 2007, 35.)

Järjen avulla ihminen pyrkii elämässään toteuttamaan arvonsa mahdollisimman hyvin. Tärkeimpiä arvoja, perusarvoja kutsutaan usein itseisarvoiksi. Ne ovat niin tärkeitä, etteivät ne johda muihin arvoihin ja ovat itsessään tavoiteltavia. Esimerkkejä tällaisista arvoista ovat onnellisuus, hyvät ihmissuhteet, itsemääräämisoikeus, rehellisyys, kunnioitus ja tasa-arvo. Arvot, joita käytetään välineinä jonkin muun asian saamiseksi, kuten raha, ovat puolestaan välinearvoja. Harva rakastaa itse rahaa, mutta rahalla voi saada monia tärkeitä asioita, kuten ruokaa, asunnon ja tarpeellisia välineitä. Välinearvoina voidaan pitää myös toimintaa, joka suuntaa kohti itseisarvojen toteutumista, kuten omien päämäärien valitseminen, avuliaisuus ja kunnianhimo. (Juujärvi ym. 2007, 35).

Yhden näkemyksen mukaan perusarvot eivät ole ihmisten luomia, vaan ihminen syntyy todellisuuteen, jossa perusarvot ovat valmiina. Arvot eivät määräydy ihmisten mieltymysten mukaan, vaan päinvastoin mieltymyksiä arvioidaan arvojen mukaan. Arvot ovat edellytys kulttuurin kehittymiselle ja kriittiselle keskustelulle. Vaihtoehtojen kriittinen tarkastelu ja paremmuusjärjestyksen muodostaminen vaativat arvoja keskustelun taustalle. Arvojen tiedostamisen herättämällä tunteilla on tärkeä merkitys eettisyyden, onnellisuuden ja elämän tarkoituksen löytämisen kannalta. (Puolimatka 2011, 12–13, 25.)

Arvot voivat näkyä ihmisen teossa ja valinnoissa, ja näin kuvata ihmisen henkilökohtaista arvojärjestystä. Tietoisina päämäärinä arvot määrittävät ihmisen käsitystä itsestään sekä osoittavat muille sitä, millainen ihminen on, jos hän käyttää arvojaan itseilmaisun välineenä. Sosiaalinen arvojärjestelmä puolestaan muodostuu arvoista, joita ihminen havaitsee muiden arvostavan. Sekä henkilökohtainen että sosiaalinen arvojärjestelmä vaikuttavat tilanteiden tulkintaan, toimintaan ja päätöksentekoon. (Juujärvi ym. 2007, 35–36.)

Yksilön henkisen kasvun myötä hän alkaa miettiä päämääriään, arvojaan, tietämystään, unelmiaan ja myös asioita, jotka aiheuttavat kipua. Hän miettii, mikä on tärkeää. Omien

arvojensa selkeyttämisestä ja pohtimisesta on monenlaisia käytännön hyötyjä. Se antaa muun muassa perustan sisäiseen kasvuun ja viisastumiseen sekä näkökulman, jonka kautta tarkastella elämää. Lisäksi omien arvojen tiedostaminen antaa yksilölle sisäisen varmuuden siitä, että hän haluaa elää ja toimia niin kuin toimii, mahdollisuuden suunnistaa uudessa tilanteessa, sisäisen rauhan, lujuuutta ja luottamusta sekä pysyvyyttä muutosten keskellä. (Aaltonen & Junkkari 2003, 275.)

Edellä mainitut asiat ovat tärkeitä kenelle tahansa. Niiden merkitys korostuu etenkin henkilölle, joka toimii kasvattajana tai johtajana. Mitä haastavampia työtehtävät ovat, sen tärkeämpään rooliin nousee henkinen kasassa pysyminen. Erityisesti muutosten aikana ja niitä suunniteltaessa tarvitaan aitoa arvojohtamista. (Aaltonen & Junkkari 2003, 275.) Johtamistapaan on alettu kiinnittää entistä enemmän huomiota ja yhä enemmän kaivataan johtamistapaa, jossa sanat ja teot vastaavat toisiaan ja jossa huomio kiinnittyy niin yksilöiden, organisaation kuin yhteiskunnankin tarpeisiin. (Aaltonen, Heiskanen & Innanen 2003, 185.)

Arvojohtamisella tarkoitetaan johtamistapaa, jonka tavoitteena on sitouttaa henkilöstö organisaation yhteisiin arvoihin. Tärkeää arvojohtamisessa on keskeisten arvojen jalkauttaminen työyhteisön toiminnan kaikkiin osiin. Johtajan tehtävänä on huolehtia arvojen, visioiden ja strategioiden pysymisestä kirkkaana mielessä sekä muistuttaa työyhteisön keskeisistä arvoista. (Aaltonen ym. 2003, 185–186.) Arvojohtamisen idean ja arvot sisäistänyt johtaja on esimerkkinä alaisilleen, hän näkee työyhteisön yhteiset intressit sekä jakaa valtaa myös muille. Hän toimii innostajana ja rohkaisee oma-aloitteisuuteen. (Aaltonen & Junkkari 2003, 276.)

Usein arvoista puhuttaessa puhutaan myös asenteista ja normeista. Allportin mukaan asenne on useimmiten määritelty "opituksi taipumukseksi ajatella, tuntea ja käyttäytyä erityisellä tavalla tiettyä kohdetta kohtaan". Asenteet eroavat arvoista siinä, että niillä on aina jokin kohde, johon ne kohdistuvat, mitä arvoilla puolestaan ei ole. Asenteet voidaan ajatella kehukseksi, jonka kautta kohdetta tarkastellaan ja joka ohjaa siihen suhtautumista. Arvot ohjaavat asenteita. Ihmisen asenteista saattaa heijastua hänen arvomaailmansa tai yksittäiset arvot. Asenteet muuttuvat arvoja herkemmin. (Juujärvi ym. 2007, 36.)

Normi tarkoittaa yhteisesti sovittua sääntöä, jonka rikkomisesta seuraa jonkinlainen rangaistus. Normit voivat olla kirjoitettuja tai kirjoittamattomia sääntöjä. Esimerkiksi ammat-

tieettiset ohjeet ovat normeja, joita ammattilaisen odotetaan noudattavan. Rokeach erottelee normin arvosta seuraavien kolmen piirteen avulla. Ensinnäkin normi viittaa aina toimintatapaan, kun arvo puolestaan voi kuvata myös päämääriä. Toiseksi normi liittyy johonkin tiettyyn toimintaan tai tilanteeseen, eikä ole arvon tavoin yleistettävissä koko elämää ohjaavaksi periaatteeksi. Kolmanneksi normeihin ja niiden toteuttamiseen liittyy aina jokin yhteisö tai muu sosiaalinen kanssakäyminen. Ne eivät ole samalla tavalla henkilökohtaisia ja sisäisesti omaksuttuja kuin arvot. Normit voidaan ajatella keinoiksi, joiden avulla tehdään arvoihin perustuvia valintoja. Ne ovat keinoja siirtää arvoja käytäntöön. (Juujärvi ym. 2007; 37, 58.) Normit voivat olla joko tiedostettuja tai tiedostamattomia (Moilanen & Rähä 2010, 54).

4.2 Arvojen tunnistaminen

Arvojen tunnistaminen voi ensiksi kuulostaa hyvin yksinkertaiselta, mutta se on kuitenkin monivaiheinen prosessi. Prosessin aikana tulee tarkastella aihetta monesta näkökulmasta, niin järjen kuin tunteidenkin avulla. Oman elämänhistorian ja tehtyjen valintojen muistelu sekä tulevaisuuteen liittyvien unelmien, odotusten, visioiden ja tavoitteiden pohtiminen auttaa omien arvojen tunnistamisessa. Siinä auttaa myös yhteisöjen pohtiminen; niiden, joissa on nyt mukana ja niiden, joissa on ollut mukana elämänsä aikana. (Aaltonen ym. 2003, 18-19.)

Arvo-käsitteen yhteydessä puhumme usein myös arvostuksista, ihanteista, hyveestä ja jopa myös uskomuksista. Arvo on kaiken yläkäsite ja enemmän kuin konkreettiset tilanteet. (Aaltonen & Junkkari 2003, 60.) Toiset arvoista ovat helpommin tunnistettavissa kuin toiset. Osa arvoista tulee esille ihanteina ja tavoitteina, mutta niin sanotut piiloarvot ovat vaikeammin tunnistettavissa. (Aaltonen ym. 2003, 19.) Piiloarvoilla tarkoitetaan tiedostamattomia periaatteita ja motiiveja, jotka vaikuttavat toimintaan (Juujärvi ym. 2007, 57).

Omia arvojaan voi pohtia esimerkiksi Tapio Aaltosen ja Lari Junkkarin esittämän pikatestin avulla. He kehottavat tutkimaan kalenteria ja lompakkoa, ja etsimään sieltä vastauksia ajan ja rahan käyttöön. Se mihin aikaa ja rahaa on käytetty eniten kertoo arvoista. Esimerkiksi lähes kaiken ajan käyttäminen työhön kertoo siitä, että työ on arvohierarkiassa korkealla. Arvojen tutkimista kannattaa lähestyä tämänkaltaisten konkreettisten asioiden kautta

eikä kysymällä itseltä "Mitkä ovat arvoni?". Suoran itselle esitetyn kysymyksen heikkoutena on se, että siihen tulee usein vastattua niin kuin asian haluaisi olevan tai niin kuin muut sen odottavat olevan. Vastaukset saattaisivat myös vaihdella tilanteen mukaan. (Aaltonen & Junkkari 2003, 132.)

Miksi-kysymykset auttavat pääsemään eteenpäin arvojen tunnistamisessa. Ajattele jotain konkreettista tilannetta, jossa olet tai haluaisit olla. Tilanne voi liittyä esimerkiksi työhön, opiskeluun, harrastuksiin, ihmissuhteisiin tai vapaa-aikaan. Kohti arvoja pääsee miettimällä, mikä tilanteessa on tärkeää ja miksi. Omien arvojen tunnistamiseksi ajatusten ja tunteiden tarkastelu on myös tärkeää. Muun muassa "Mitä tekisit, jos sinulla olisi aikaa?" tai "Millaisia ovat unelmiasi?" -kysymysten avulla pääset taas askeleen lähemmäksi omia arvojasi. Arvot erottaa vaihtuvista mielipiteistä, kun miettii, mistä asioista ei ole valmis luopumaan tai mitkä asiat vaikuttavat päätöksen tekoon toisia enemmän ja useammin. (Aaltonen & Junkkari 2003, 132.)

Aaltosen ja Junkkarin mukaan varhaislapsuuden vuosina luodaan jo vahvaa pohjaa ihmisen arvomaailmalle. Vanhempien esimerkillä ja kodin arvoilla on merkittävä rooli arvomaailman muodostumisessa. Myöhemmin lapsen arvomaailmaan vaikuttavat muutkin tahot, kuten koulu, kaveripiiri, nuorisokulttuuri ja media. (Aaltonen & Junkkari 2003, 117-118.) Pysyvä kiintymyssuhde vähintään yhteen aikuiseen on perustana lapsen tunne-elämälle ja sen kehittymiselle. Tunnevalmiuksien kehittäminen on osa arvokasvatusta. Se mahdollistaa tunneperäisten arvoasenteiden ja toiminnallisten valmiuksien, kuten hyveiden oppimisen, omantunnon kehittymisen ja tunteiden arvioinnin oppimisen. (Puolimatka 2010, 294.)

Nuoruus ja varhainen keski-ikä ovat painottuneet arvomaailmaltaan ennakoluulottomuuteen, uskallukseen ja täysillä elämiseen. Viimeistään keski-ikä kynnöksellä moni alkaa tarkistaa tuttuja ja turvallisia arvojaan ja uskomuksiaan. Arvot pysyvät enemmän ennallaan, vaikka mielipiteet ja asenteet muuttuisivatkin. Kypsä ja eettisesti vastuullinen ihminen uskaltaa kyseenalaistaa, tarkistaa ja tarkentaa arvomaailmaansa. Myöhemmän keski-ikä ja vanhuuden arvomaailma muodostuu muun muassa kärsivällisyydestä, moniulotteisuudesta, harkitsevaisuudesta ja tasapuolisuudesta, mitkä ovat tärkeitä elämää suojelevia arvoja. (Aaltonen & Junkkari 2003, 118-119.)

Yksilön arvomaailmaa muokkaavat muun muassa ammatti, työpaikat ja harrastukset. Valitsimme ehkä tietyn ammatin, mikä pitkälle vastaa omia arvojamme. Ammatti voi olla myös kutsumus, jossa saamme tehdä niitä asioita, joita arvostamme. Toisaalta se saattaa tuoda mukanaan muita tärkeinä pitämiämme asioita, kuten arvostamamme sosiaalisen aseman tai varallisuutta. (Aaltonen ym. 2003, 34.)

Arvojen erot tulevat selvemmin esiin, kun verrataan toisiinsa eri kulttuureja. Jokainen ihmisten luoma kulttuuri on rakentunut viime kädessä omien arvojensa ympärille. Juuri siksi arvot muodostavat ihmisten luomien kulttuurien kovan ytimen sekä aidon ja kestävän tavan ymmärtää inhimillistä kulttuuria. Kulttuurit ovat ihmisten luomia sosiaalisia suhteita ja järjestelmiä, jotka ovat rakentuneet omien arvojensa ympärille. On mahdotonta ymmärtää ihmisten elämää tietyssä kulttuurissa ottamatta tarkasteluun niitä arvoja, joihin kulttuuri perustuu. (Puhakainen 2002, 109-110.)

Taitoa tunnistaa kulttuurien erityispiirteitä kutsutaan kulttuuriseksi herkkyydeksi. Siihen sisältyy myös taito reflektoida omaa kulttuuriaan ja sen vaikutuksia omaan toimintaan. Jotta tämä olisi mahdollista, tulee tunnistaa omat arvot, asenteet ja stereotypiat. Kulttuurista herkkyyttä voidaan pitää eettisen herkkyyden erityislajina. (Juujärvi ym. 2007, 267.)

"Arvojen tunnistamisessa ja toteutumisessa vaikeuskertoimet kasvavat, kun siirrytään kansainvälisiin kuvioihin", toteavat Aaltonen, Heiskanen ja Innanen. Eroja on muun muassa tavoissa neuvotella, sopia ja toteuttaa asioita. Eroavaisuudet tulee huomioida myös arvokeskusteluissa. (Aaltonen ym. 2003, 149.) Arvojen kulttuurisidonnaisuus tulee huomioida etenkin silloin, kun perhekotityössä kohdataan esimerkiksi maahanmuuttajia tai muita ulkomaalaistaustaisia ihmisiä. Perhekotiin sijoitettava lapsi ei aina välttämättä ole taustaltaan suomalainen, vaikka olisikin Suomessa syntynyt ja kasvanut.

Tarve kulttuurien väliselle vuorovaikutukselle on lisääntynyt globalisaation eli maapallostumisen myötä. Ihmisten liikkuvuuden helpottumisen seurauksena työelämässä kohdataan entistä enemmän maahanmuuttajataustaisia työntekijöitä ja asiakkaita sekä tehdään työtä kansainvälisten yhteistyökumppaneiden kanssa. Tällainen eri kulttuurien edustajien kohtaaminen mahdollistaa monikulttuurisuuden kehittämisen ja kulttuureja rikastavat kokemukset. Se ei kuitenkaan tapahdu itsestään, vaan tarvitaan toisten kulttuurien ymmärtämistä ja ennakkoluulotonta kohtaamista. (Juujärvi ym. 2007, 267.)

Arvoista on keskusteltu erilaisissa yhteisöissä aina, vaikkei keskusteluja olekaan nimetty arvokeskusteluiksi. Arvojen avulla määritellään yksilön suhdetta yhteisöihin. Arvoista voidaan puhua ja keskustella usealla eri tavalla. Tapa, jolla arvoista keskustellaan kertoo yhteisön ja keskustelijoiden arvoista. Keskusteluissa merkittävässä roolissa ovat myös ilma-
piiri ja keskustelun sävy. Huonosti tai toisia kunnioittamatta esitetty sisällöllisesti hyväkin asia voi menettää merkityksensä tai saada kuulijoiden mielessä aivan toisenlaisia muotoja. Arvokeskusteluja varten on olemassa useita malleja, kuten dialogimalli. Arvoista keskusteltaessa tulee muistaa, että arvot eivät synny keskustelussa tai sitä varten, vaan ne ovat olemassa jo ennen keskustelua. Arvot ovat osa yksilön elämää keskusteli hän niistä tai ei. (Aaltonen ym. 2003, 13, 18, 67-68.)

Dialogisuus on kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen tapa. Se voi olla keskustelua itsensä kanssa, kahdenkeskistä tai isomman työryhmän kesken tapahtuvaa vuorovaikutusta. Dialogisessa vuorovaikutuksessa osapuolet ovat tasavertaisia keskenään. Molempien subjektiiv-
ta ja oman elämän määrittämisvaltaa kunnioitetaan. Tärkeitä dialogisuuden ominaisuuksia ovat vastavuoroisuus ja molemminpuolinen ymmärrys. Ydinajatuksena dialogisessa vuorovaikutuksessa on se, että "maailma on kaikille sama mutta kokemukset siitä vaihtelevat yksilöllisesti". Taustalla on ajatus siitä, että tieto ei ole muuttumatonta vaan se rakentuu ja jäsentyy uudelleen sosiaalisissa tilanteissa. (Mäkinen ym. 2009, 138-140.)

Psykologi John Shotterin mukaan dialogisuudessa on merkittävää vastavuoroisissa neuvot-
telutilanteissa syntyvä jaettu ymmärrys. Kommunikaation ollessa dialogista keskustelun osapuolilla on mahdollisuus testata, tarkistaa, kyseenalaistaa, haastaa ja uudelleen muotoil-
la toistensa puhetta. Ymmärrys ei kuitenkaan koskaan ole täydellistä, sillä jokainen ihmi-
nen tulkitsee asioita aina oman taustansa, historiansa, kokemustensa ja elämänvaiheensa pohjalta. Dialogisen keskustelun ja toisen ymmärtämisen kautta keskustelijat voivat oppia uutta ja muuttaa mielipiteitään tai asenteitaan. Dialogisuus on siis enemmän kuin pelkkää kommunikaatiota. (Mäkinen ym. 2009, 139-140.)

Arvoista keskustelemisen edellytyksenä voidaan pitää dialogisuutta. Arvokeskusteluiden tavoitteena voi olla yhteisten arvojen tunnistaminen, sopiminen tavoiteltavista arvoista tai arvojen siirtäminen käytäntöön. Arvokeskusteluilla voidaan lisätä yhteisöllisyyttä ja kehit-
tää vuorovaikutusta. Keskustelujen myötä luodaan suhdetta yhteisesti löydettyihin ja tär-
keinä pidettyihin arvoihin ja periaatteisiin sekä tunnesidettä toisiin ihmisiin. Luottamus

työyhteisössä syntyy, kun huomataan, että toiset ymmärtävät, hyväksyvät, kuuntelevat, arvostavat ja kunnioittavat. (Aaltonen ym. 2003, 67-68.)

4.3 Eettinen pohdinta

Sana etiikka on lähtöisin kreikankielestä; sana "ethos" tarkoittaa yleisesti omaksuttua käytäntöä ja vakiintunutta tapaa, ja sana "ethikos" tarkoittaa siveellistä luonteen tai mielen laatua. Etiikkaan läheisesti liittyvä käsite moraali tulee latinankielestä, jossa sano "mos" merkitsee lähes samaa kuin edellä esiteltyt kreikankieliset sanat. Aikojen saatossa etiikalle ja moraalille on kehittynyt hieman toisistaan poikkeavat merkitykset. Moraali tarkoittaa ihmisen käsitystä oikeasta ja väärästä. (Juujärvi ym. 2007, 13.) Se kuvaa ihmisen ajattelu- ja toimintatapoja sekä käsityksiä siitä, miten viimekädessä tulisi toimia (Räikkä, Hothavia-ta & Sajama 1995, 8.). Etiikka on puolestaan oma tieteenalansa, joka tutkii oikeaa ja väärää. Se on tietoista ja systemaattista pohdintaa oikean ja väärän ymmärtämiseksi. (Juujärvi ym. 2007, 13.)

Yksilö itse valitsee, mikä on oikein ja sitoutuu elämään valintansa mukaan (Juujärvi ym. 2007, 13). Etiikka sisältää yksityisen ja yhteisöllisen ulottuvuuden. Toisaalta etiikka on toimintatapa, joka perustuu ihmisen omaan pohdintaan oikeasta ja väärästä, mutta ympäröivä yhteisö ja yhteiskunta vaikuttavat kuitenkin monella tapaa ihmisen pohdintoihin ja usein eettiset pohdinnat pohjautuvat johonkin moraalifilosofiseen teoriaan tai eri teorioiden yhdistelmiin. (Mäkinen ym. 2009, 166.) Etiikka tarkoittaa kokonaisvaltaista tapaa ajatella. Sen avulla ihminen pohtii, miten suhtautuu moraalisiin kysymyksiin. (Mäkinen ym. 2009, 166.)

Sosiaalialan työssä eettisyys on oikeuksien ja vastuun sekä riittävyyden ja kohtuullisuuden pohtimista (Arki, arvot jne. 2013, 6). Etiikka pyrkii tunnistamaan hyvää ja elämisenarvoista elämää edistävät arvot ja hyveet sekä nostamaan esille oikean käyttäytymisen säännöt ja periaatteet. Se pyrkii vastaamaan muun muassa seuraaviin kysymyksiin: "Kuinka ihmisen pitäisi elää?" ja "Mikä tekee teosta oikean tai väärän?". Eettisiä ratkaisuja ei voi perustella tunteella, vaan ne pohjautuvat aina ajatteluun ja pohdintaan (Mäkinen ym. 2009, 167, 170).

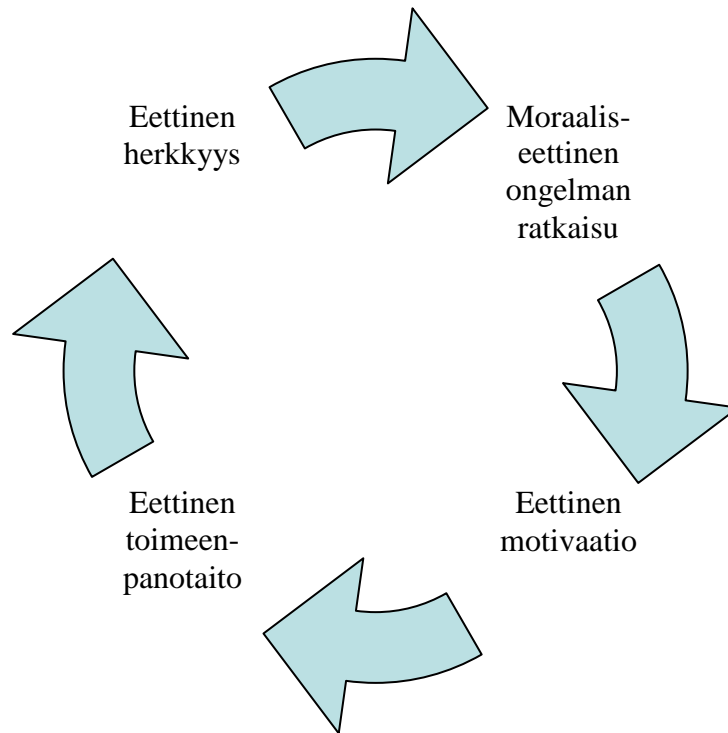
Eettinen herkkyys on merkittävä osa ammattilaisen kykyä toimia eettisesti, koska ilman sitä eettistä toimintaa ei ole käytännössä olemassa. Edellytyksenä eettiselle herkkyydelle on taito tunnistaa eettinen jännite tai ongelma arkielämän epäselvissä ja monimutkaisissa tilanteissa. Eettinen herkkyys myös edellyttää taitoa asettua toisen ihmisen asemaan ja tarkastella asioita hänen näkökulmastaan. Lisäksi siihen kuuluu herkkyys tunnistaa ja reflektoida kuinka oikea oma tulkinta toisen tilanteesta on ja millaisia seurauksia omalla toiminnalla on tilanteeseen ja sen eri osapuolille. Tilannetta tulee tarkastella kaikkien osapuolten, kuten asiakkaiden ja yhteistyökumppaneiden oikeuksien, tarpeiden ja hyvinvoinnin näkökulmasta sekä omien velvollisuuksien kautta. Tämä edellyttää empatia- ja roolinottotaitoja. Erilaisten eettisten lähestymistapojen mukaan toisen ihmisen edun huomioiminen on oikein. (Juujärvi ym. 2007; 21, 24, 79-80, 92.)

Muriel Bebeaun 1980-luvulla tekemän tutkimusten mukaan eettinen herkkyys on yksilöllisyyden lisäksi tilannesidonnaista. Moraalisten ongelmien havaitseminen voi olla helpompaa tutuissa tilanteissa, joissa huomio ei kiinnity enää samalla tavalla teknisiin seikkoihin kuin uusissa tilanteissa. Myös erilaiset eturistiriidat voivat vaikuttaa moraalisten ongelmien havaitsemiseen. Korkea eettisen herkkyyden taso ei kuitenkaan takaa kykyä ratkaista moraalisia ongelmia. Korkea eettisen herkkyyden taso on kuitenkin Myyrin ja Helkaman tutkimuksen mukaan yhteydessä eettiseen motivaatioon. Mitä tärkeämpänä toisten ihmisten hyvinvointia pidetään sitä paremmin eettisiä ongelmia tunnistetaan. (Juujärvi ym. 2007, 22–23.)

Pelkkä eettinen ajattelu ei takaa eettistä toimintaa. Ihmisen tulee toimia eettisen ratkaisun tehtyään sen mukaisesti, jotta hän toimii eettisesti. Motivaatiolla on suuri merkitys siirrettäessä ajatus käytäntöön. James Restin ja hänen tutkimuskumppaneidensa mukaan ihminen on motivoitunut toimimaan eettisesti silloin, kun hän on sitoutunut eettiseen päämäärään ja tuntee tilanteen eettisiä seurauksia kohtaan henkilökohtaista vastuuta. Rest pitää eettisen motivaation tehtävänä sitä, että ihminen valitsee arvoista ja ihanteista ne, jotka palvelevat moraalista päämäärää. Empatiaa voidaan pitää vahvana ohjaajana eettiseen toimintaan. Siihen ohjaavat myös arvoihin pohjautuvat moraaliset ajattelumallit, joita ihminen käyttää havainnoidessaan tilanteita ja käsitellessään tietoa. (Juujärvi ym. 2007; 27, 33-34, 41.)

Eettinen motivaatiokaan ei yksin riitä eettisen toiminnan takaamiseen, vaan sen lisäksi tarvitaan Restin mukaan eettistä toimeenpanotaitoa, jonka hän määrittelee kyvyksi ja rohkeu-

deksi toimia moraalisten periaatteiden mukaisesti paineidenkin alla. Päätäväisyys on suuri osa tätä toimeenpanotaitoa. Ihminen voi olla päättäväinen ja hänellä voi olla tahdon lujuutta myös epäeettisiin toimintoihin. Tämän takia eettisen toimeenpanotaidon lisäksi kaikki muut Restin eettisen toiminnan mallin mukaiset osatekijät ovat tärkeitä, ja ne kaikki neljä muodostavat yhdessä pohjan eettisesti kestäväälle toiminnalle. Rest kuvaa näitä neljää osatekijää kehällä (kuvio 3.). (Juujärvi ym. 2007, 29.)

KUVIO 3. James Restin eettisen toiminnan malli. (Mukaillen Juujärvi ym. 2007, 20.)

Restin mukaan ensimmäisenä täytyy havaita ja tulkita tilanne moraaliseksi ongelmaksi. Tätä havaitsemista kutsutaan eettiseksi herkkyydeksi. Seuraavaksi täytyy kyetä ratkaisuun, mikä on oikea tapa toimia kyseisessä tilanteessa. Tämän jälkeen tarvitaan motivaatiota toimia moraalisesti, eli esimerkiksi asettamalla ammattieettiset arvot omien arvojen edelle. Lopuksi tarvitaan moraalista selkärankaa eli rohkeutta toimia periaatteidensa mukaisesti haastavissakin tilanteissa. Näistä neljästä vaiheesta koostuva kehä havainnollistaa eettistä toimintaa ja siihen kuuluvia osatekijöitä. Vaiheet eivät välttämättä mene aina tässä järjestyksessä ja toisten vaiheiden toteutuminen vaikuttaa toisiin. Yhden osatekijän epäonnistuminen johtaa myös muiden osatekijöiden epäonnistumiseen. (Juujärvi ym. 2007, 20-21.)

5 SOSIAALIALAN AMMATILLISTA TYÖTÄ OHJAAVAT ARVOT

Tässä luvussa käsittelemme sosiaalialan ammatillista työtä ohjaavia arvoja ja eettisiä periaatteita sekä ammattietiikkaa. Kerromme, mitä on ammattietiikka ja kuinka se vaikuttaa ammattilaisen työskentelyyn. Tutkimamme ihmisarvoon ja -oikeuksiin liittyvät ammattieettiset periaatteet esitellään jokainen omana alalukunaan tässä luvussa. Periaatteita olemme esitelleet lakien, ammattieettisten ohjeiden ja muun teorian kautta.

5.1 Ammattietiikka sosiaalialan työn taustalla

Ammattietiikalla tarkoitetaan jonkun tietyn ammattiryhmän näkemystä siitä, millaista on oikea ja väärä ammatillinen toiminta. Sen perustana on ajatus siitä, että työhön liittyvien eettisten ongelmien ratkaisu perustuu pohdittuun näkemykseen oikeasta ja väärästä. Ammattietiikka pohjautuu kyseisen ammatin arvoperustaan. (Juujärvi ym. 2007, 13, 27.) Laki harvoin ohjaa sosiaalialan ammattilaista kovin tarkasti yksittäisissä ongelmatilanteissa. Tätä varten Talentia ry:n Ammattieettinen lautakunta on koonnut Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet Arki, arvot, elämä, etiikka -oppaan. Nämä ohjeet auttavat ja ohjaavat ammattilaisia eettisissä pohdintoissaan. (Arki, arvot jne. 2013, 5.)

Ihmisarvon ja yksilöllisyyden ehdoton kunnioittaminen ovat perusta eettisesti ja moraalisesti kestäväälle ammatilliselle toiminnalle (Arki, arvot jne. 2013, 6). Eettisesti korkeatasoisessa työssä jatkuva moraalinen pohdinta on välttämätöntä. Ammattieettisiä ohjeita ei voi suoraan käyttää yksittäisten tilanteiden ratkaisuun, vaan siihen liittyy aina työntekijän omaa eettistä pohdintaa. (Särkelä 2011, 125.) Ennen kaikkea ammattietiikka merkitsee sosiaalialan ammattilaiselle halua ja kykyä nähdä ja kuulla työssään toimimiseen erilaisia vaihtoehtoja sekä mahdollisuuksia asiakkaan omien näkemysten esiintuomiseen (Arki, arvot jne. 2013, 6).

Eettiset ohjeet ilmaisevat ammatin edellyttämää asennetta, vastuuta ja suhtautumistapaa työhön sekä yleisesti hyväksyttyä arvopäämäärää. Ne kertovat millaista ammatillista toimintaa pidetään toivottavana ja millaista tulisi välttää. Ammattieettisillä ohjeilla on Juujärven, Myyryn ja Pesson mukaan neljä tehtävää: "1) toimia ammattikunnan jäsenten toimin-

taa säätelevinä normeina, 2) pitää yllä asiakkaiden luottamusta ammattikuntaan, 3) lisätä ammattikunnan sisäistä kiinteyttä ja 4) suojata ammattikunnan jäseniä." Eettiset ohjeet ohjaavat ammattilaista kiinnittämään huomionsa oikeisiin asioihin eettisessä harkinnassaan. Ohjeiden noudattamisen ohella tarvitaan herkkyyttä tunnistaa uusia eettisiä ongelmia, joihin ohjeissa ei ole vielä kiinnitetty huomiota. Ohjeet muuttuvat, ja niiden tulee muuttua, yhteiskunnan ja kulttuurin muuttuessa. (Juujärvi ym. 2007; 13, 34, 54-55.)

Moraalis-eettistä ongelmanratkaisutaitoa tarvitaan niin arkisissa kuin vaikeammissakin tilanteissa, vaikka usein ammattietiikasta puhuttaessa käsitellään monimutkaisia tai vaikeita eettisiä ongelmia. Ammattieettisten periaatteiden tulee antaa tilaa myös ammattilaisen omalle pohdinnalle, jotta ei kävisi niin, että ohjeita aletaan noudattaa sokeasti. Ohjeiden tulee olla riittävän selkeitä, etteivät ne menetä merkitystään monimutkaisuutensa vuoksi. Niiden on oltava riittävän konkreettisia, mutta niitä tulee voida soveltaa useisiin tilanteisiin. (Juujärvi ym. 2007, 131, 150.)

Ammatillisen toiminnan eettisissä ongelmissa on usein faktuaalinen ja eettinen ulottuvuus. Faktuaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan ongelman ratkaisun perustumista tilanteeseen liittyviin tosiasioihin eli faktoihin. Toisinaan ongelmat ovat ratkaistavissa pelkkiin faktoihin perustuen. Eettinen pohdinta vaatii lähtökohdakseen tilanteeseen liittyvien faktojen tuntemista, mutta sen lisäksi tarvitaan pohdintaa oikeasta ja väärästä. Usein tilanteeseen on monia ratkaisuvaihtoehtoja. Vaihtoehtoista tulee valita paras mahdollinen, jos mikään vaihtoehtoista ei poista ongelmaa tai ongelmia kokonaan. Ratkaisuvaihtoehdon valittuaan ammattilaisen tulee toimia valintansa mukaan ja pystyä perustelemaan valintansa myös muille. Tämän lisäksi häneltä vaaditaan taitoa ajaa eteenpäin oikeana pitämäänsä asiaa sekä kykyä toimia rakentavasti konfliktitilanteissakin. (Juujärvi ym. 2007, 16-17, 29.)

Ammattietiikan hyvin sisäistänyttä työntekijää pidetään ammattilaisena ja alansa asiantuntijana. Hän kykenee ammattieettiseen pohdintaan, ja tekee työtään pohtien, arvioiden sekä tarpeen mukaan kyseenalaistaen ja kriittisesti kehittäen. (Mäkinen ym. 2011, 183.) Ammattilaisen pohdinta ja kyseenalaistaminen kohdistuu niin omaan päätöksentekoon kuin toimintaankin, ja niiden oikeudenmukaisuuteen ja perusteisiin (Arki, arvot jne. 2013, 6). Eettinen pohdinta ei kuitenkaan rajoitu pelkästään ammattilaisen itsensä tekemään työhön, vaan hän pohtii myös koko työyhteisön, toimintaorganisaation ja yhteiskunnallisen järjestelmän toimintaa. (Mäkinen ym. 2011, 183.)

Ammatti-identiteettiin kytkeytyvillä arvoilla on merkittävä rooli ammattieettisessä toiminnassa. Ammatilaisen käsitys omasta ammatillisesta roolistaan eli ammatti-identiteetistään vaikuttaa hänen käsityksiinsä ammatitoimintaan liittyvistä velvollisuuksista ja siitä millaista käyttäytymistä häneltä ammatilaisena odotetaan. (Juujärvi ym. 2007, 28.) Ammatti-identiteetti määrittää ihmisen ja työn välistä suhdetta. Siinä ihmisen itsensä muokkaamat merkitykset ja käsitykset työn asemasta hänen elämässään kietoutuvat ammattialan yhteiskunnalliseen, sosiaaliseen ja kulttuurilliseen käytäntöön. Lisäksi työhön liittyvien arvojen ja eettisten periaatteiden ymmärtäminen on osa ammatti-identiteettiä. (Eteläpelto 2007, 90.)

Työyhteisöjen tulee määritellä omat perustehtävänsä, missionsa ja ydintarkoituksensa, mitkä kertovat siitä, miksi työyhteisö on olemassa, mitä sen tulisi saada aikaan ja ketä varten se tekee työtään. Näihin määritelmiin ja työyhteisön kulttuuriin liittyvät sen arvot. Arvot kertovat niistä asioista, joita työyhteisössä pidetään tärkeinä ja tavoiteltavina sekä luovat pohjan työyhteisön toimintatavoille. Omien arvojen ja sosiaalisen arvojärjestelmän erilaisuus voi johtaa sosiaalisen arvojärjestelmän omaksumiseen, mikäli arvostirittää ei tiedosteta eikä ole riittävästi rohkeutta pitää kiinni omista arvoistaan. (Juujärvi ym. 2007, 41, 49–50.)

Schwartzin teorian mukaan ihminen kokee stressaavia ja epämiellyttäviä ristiriitoja, jos joutuu toteuttamaan keskenään ristiriitaisia arvoja samanaikaisesti. Tällaisia ristiriitoja voi aiheuttaa esimerkiksi omien ja työyhteisön arvojen erilaisuus. Työntekijän arvot voivat olla myös ristiriidassa keskenään, tai asiakkaan ja toisten työntekijöiden arvojen kanssa. Omien arvojen vastaisesti toimiminen voi pidemmän päälle aiheuttaa työntekijälle ammatillisen identiteetin murenemista ja huonommuuden tunteita. Arvostiriitojen ratkaiseminen on helpompaa toisen arvoista ollessa selkeästi tärkeämpi, mutta selkeän tärkeysjärjestyksen puuttuessa ristiriidan ratkaiseminen hankaloituu. Mikäli arvoille ei löydy selkeää järjestystä joudutaan miettimään molempia näkökulmia ja etsimään kompromissia. (Juujärvi ym. 2007, 55–57.)

Keskenään ristiriitaisten arvojen järjestämisessä voidaan käyttää apuna arvohierarkiaa. Tämä tarkoittaa sitä, että selvitetään ensin tilanteessa vaikuttavat tietoiset arvot ja normit sekä tiedostamattomat piiloarvot, asenteet ja stereotypiat. Tämän jälkeen mietitään, mitkä niistä ovat tärkeimpiä. Arvohierarkian pohdinta lisää eettisen toiminnan luotettavuutta ja

johdonmukaisuutta. Ammatilliselta edellytetään kykyä laittaa henkilökohtaiset arvot si-
vuun ammatillisissa tilanteissa, ja kykyä tarkastella tilannetta asiakkaan edun mukaisesti ja
hänen näkökulmastaan. Toisinaan ammattilaisen voi olla jopa mahdotonta erottaa omia
arvojaan ammattieettisistä arvoista ja periaatteista. (Juujärvi ym. 2007, 24–25, 57.)

Työntekijän hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että kiinnitetään huomiota yksilöiden ja
työyhteisön arvojen ristiriitoihin. Liiallinen yhteisön arvomaailman tutkiminen voi johtaa
siihen tilanteeseen, että yksilön arvot jäävät huomaamatta. (Juujärvi 2007, 50.) Hyvinvoi-
valla ja menestyvällä yhteisöllä on selkeät arvot ja niihin on sitouduttu. (Juujärvi ym. 2007,
50.) Työyhteisöön yhteiset arvot tuovat jatkuvuutta ja turvaavat identiteetin. Ne myös aut-
tavat työntekijöitä kehittymään ja selkiyttävät työyhteisön toiminnan tarkoituksen. (Juujär-
vi ym. 2007, 50.)

Ammattietiikkaan liittyviä eettisiä lähestymistapoja ovat kuvaileva ja normatiivinen etiik-
ka, jotka täydentävät toisiaan ammatinharjoittamisen eettisyyttä tarkasteltaessa. Normatii-
vinen etiikka havainnollistaa sitä, miten ammattilaisen tulisi toimia tietyssä tilanteessa.
Kuvaileva etiikka puolestaan kuvaa sitä, kuinka ammattilaiset todellisuudessa toimivat.
Moralistiseksi virhepäätelmäksi kutsutaan ajatusta, että ammattilaiset toimivat oikein ja
eettisesti, koska ammattieettiset ohjeet velvoittavat heitä toimimaan tietyllä tavalla. Ei voi-
da olla kuitenkaan varmoja siitä toimivatko ammattilaiset eettisten ohjeiden mukaan. Nor-
matiivisen ja kuvailevan etiikan erilaisia näkökulmia ei saa sekoittaa keskenään, jotta säily-
tetään todellisuuden taju ammatillisen toiminnan eettisyydestä. Tutkimusta ammattilaisten
toiminnasta tarvitaan, jotta voidaan löytää mahdollisia eroja ideaalitilanteen ja todellisuu-
den väliltä. (Juujärvi ym. 2007, 19.)

5.2 Osallistumisoikeus

Asiakkaan osallistumisoikeudella tarkoitetaan sitä, että sosiaalialan ammattilainen kunni-
oittaa ihmisen oikeutta ja vastuuta päättää itseään koskevista asioista (Arki, arvot jne.
2013, 14). Sosiaalialan ammattilaisen tulee antaa asiakkaalleen mahdollisuus osallistua ja
vaikuttaa saamiensa palveluiden suunnitteluun ja toteuttamiseen. Asiakasta koskevat asiat
on aina käsiteltävä ja ratkaistava huomioiden ensisijaisesti asiakkaan etu, toivomukset ja
mielipide. (Asiakaslaki 22.9.2000/812, 8 §.) Ammattilaisen tulee kannustaa ja rohkaista

asiakastaan osallisuuteen, joka lisää asiakkaan mahdollisuuksia vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Työssä tulee keskittyä asiakkaan ja häntä ympäröivän yhteisön vahvuuksien löytämiseen ja vahvistamiseen. Sen tavoitteena on parantaa asiakkaan mahdollisuuksia toimia itsenäisesti yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. (Arki, arvot jne. 2013; 8, 14.)

Asiakkaalle on annettava riittävästi oikeaa tietoa hänen velvollisuuksistaan ja oikeuksistaan, mahdollisista etuuksista ja palveluista sekä muista asiakassuhteeseen vaikuttavista tekijöistä. Hänelle on myös kerrottava, mistä muualta häntä koskevia tietoja voidaan suosituksesta riippumatta hankkia sekä annettava tilaisuus tutustua näihin tietoihin ja kommentoida niitä. Kaikki tiedot on annettava asiakkaalle niin, että hän ymmärtää riittävästi niiden sisällön ja merkityksen. (Asiakaslaki 22.9.2000/812, 5 §, 12 §.)

Myös alaikäisen asiakkaan toivomukset ja mielipiteet on selvitettävä ja otettava huomioon häntä koskevissa asioissa hänen ikänsä ja kehitystasonsa mahdollistamalla tavalla (Asiakaslaki 22.9.2000/812, 10 §). Tämä periaate on kirjattuna myös YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen 12. artiklaan, jossa sanotaan, että "lapsella on oikeus ilmaista omat mielipiteensä kaikissa itseään koskevissa asioissa". Lapsella on oikeus saada tietoa sekä ilmaista myös muut mielipiteensä, jos ne eivät loukkaa kenenkään oikeuksia. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 12-13. artikla.)

Alaikäisiä koskevissa sosiaalihuollon toiminnoissa on ensisijaisesti otettava huomioon alaikäisen etu (Asiakaslaki 22.9.2000/812, 10 §). Alaikäiselle lapselle on hänen osallisuutensa mahdollistamiseksi annettava hänen kehitystasonsa ja ikänsä huomioiden tietoja hänen asiaansa liittyen. Osallisuutta ei voida sivuuttaa yleensä suojeluun vedoten. (Arki, arvot jne. 2013, 14.) Tietoja ei kuitenkaan saa antaa, mikäli sen katsotaan vaarantavan lapsen kehitystä tai se on vastoin muuta erityisen tärkeää lapsen etua (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 20 §). Tilanne on arvioitava jokaisen alaikäisen asiakkaan kohdalla erikseen, sillä mitään ikäraja osallisuudelle ei voida asettaa (Arki, arvot jne. 2013, 14). Lapsen mielipide häntä koskevasta asiasta on selvitettävä hienovaraisesti ja ohjailematta sekä siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa tai muiden läheisten välisille suhteille. Alaikäisen lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä ainoastaan siinä tapauksessa, että se vaarantaisi lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on ilmeisen tarpeetonta. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 20 §.)

Sijaishuollossa olevalle lapselle on selvitettävä hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioiden, miksi hänet on otettu huostaan ja sijoitettu pois omasta kodistaan. Hänelle on myös kerrottava, minkälaisiin toimiin hänen asioidensa parantamiseksi on ryhdytty tai aiotaan ryhtyä. Vastuu näiden asioiden selvittämisestä lapselle on hänen asioistaan vastaavalla sosiaalityöntekijällä. Asiakassuunnitelmaan on kirjattava, millä tavalla lapselle turvataan mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää kahden kesken sekä keskustella häntä itseään ja sijaishuoltoa koskevista asioista. (Lastensuojelulaki 13.4.2007/417, 53 §.)

Osallistumisoikeus ei tarkoita samaa kuin asioista päättäminen, se kuvaa ennemmin mahdollisuutta vaikuttaa asioihin ja toteuttaa itsemääräämisoikeuttaan parhaalla mahdollisella tavalla. Lapsen ollessa kyseessä osallistumista päätöksentekoon voidaan katsoa olevan myös siitä kieltäytyminen, mikäli se on lapsen oma valinta. Lapsi, kuten muutkin asiakkaat, tulee nähdä persoonana, ei vain lapsena, asiakkaana, päihdeongelmaisena, syrjäytyneenä tai muun kategorian läpi. Lapsen kokemukset tulee ottaa huomioon eikä vain seurata hänen kehitystä, kasvua ja suorituksia. (Jokela 2013, 16, 18.)

Osallisuuden nähdään syntyvän osallistumisen ja vaikuttamisen kautta (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015). Osallisuus on yksilöllinen kokemus, jota on vaikea määrittää ulkoapäin. Sitä voidaan arvioida erilaisten mittareiden ja mallien avulla mukaan tilannekohtaisesta poissaolosta läsnäolon kautta toimijuuteen. Lapsen osallisuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös aikuisen rooli; onko se osallisuuden mahdollistava vai sitä rajoittava. Nigel Thomas on tutkinut osallisuutta lapsen valinnan mahdollisuuksien kautta. Hänen mukaansa osallisuus näyttäytyy yksilön valintoina ja tilannekohtaisina mahdollisuuksina. Thomasin mukaan osallisuuden ulottuvuudet ovat seuraavat: "Mahdollisuus valita, Mahdollisuus saada tietoa, Mahdollisuus vaikuttaa prosessiin, Mahdollisuus ilmaista itseään, Mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen, Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin". (Hotari, Oranen & Pösö 2009, 118-119, 121.)

Toinen tunnettu mallinnus lapsen osallisuudesta on Harry Shierin malli, jossa lapsen osallisuutta suhteessa aikuiseen tarkastellaan kolmen ulottuvuuden kautta. Nämä ulottuvuudet ovat aikuisen valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet lapsen osallisuuden edistämiseksi. Shierin mallissa on viisi porrasta, joilla osallisuus lisääntyy ylöspäin mentäessä. Ensimmäisellä portaalla lasta kuullaan lastensuojelulain velvoittamalla tavalla. Lasten mielipitei-

den ja näkemysten huomioimisen kautta nousee kohti viidettä porrasta, jolla lasten kanssa jaetaan valtaa ja vastuuta. Lasten osallisuutta lisäävältä työntekijältä vaaditaan kykyä ottaa lapsen ajatukset vakavasti ja valmiutta jakaa valtaa lapsen kanssa. Myös organisaatiolta vaaditaan halua lisätä lapsen osallisuutta, sillä se asettaa rajat työntekijän toiminnalle. (Hotari ym. 2009, 119–120.)

Yhteisöllisyyttä ja yhteisöihin osallistumista voidaan pitää ihmisen perusominaisuuksina. Ihminen voi saada yhteisöön kuulumisesta voimavaroja. Voidaan myös ajatella, että ihminen on onnellisin silloin, kun hän ymmärtää olevansa osa jotain yhteisöllistä kokonaisuutta ja löytää siitä paikkansa ja mieluisan tehtävän itselleen. (Mäkinen ym. 2009, 174-175.) Lyhytkin hyvä aika huolehtivassa perheessä on lapselle tervehdyttävä kokemus psykologi Riitta Haaramäen mukaan. Hänkin näkee, että osa ihmisyyttä on yhteisöön kuuluminen. Perhe on yhteisö, jonka voimana Haaramäen mukaan on pysyvyys, arjen rutiinit ja ihmisten välinen kiintymys. (Arkimies 2008, 51.)

Ihmisen vapaus ja vastuu avautuvat uudella tavalla, kun niitä ajatellaan yhteisöllisyyden kautta huomioiden, että ihminen on osa suurempaa kokonaisuutta. Tällöin vastuun merkitys korostuu ja huomataan, ettei vapaakaan ihminen voi tehdä ihan mitä huvittaa. Hänellä on vastuu itsestään sekä kokonaisuudesta. Ihmisen ei tule ajatella omia päämääriänsä kokonaisuudesta irrallisina. Päämäärien toteutumisen voidaan nähdä onnistuvan parhaiten silloin, kun ihminen on sopusoinnussa muiden ihmisten, luonnon ja ympäristön kanssa. (Mäkinen ym. 2009, 174-175.)

Sijaishuollossa olevan lapsen osallistuminen arkeen voi olla esimerkiksi ruuan laittoon tai siivoukseen osallistumista. Osallistumalla arjen askareisiin lapsi oppii ottamaan niistä vastuuta ja hoitamaan tehtäviä itsenäisesti. Valtakunnallisissa sijaishuollon laatukriteereissä sanotaan, että sijaishuoltopaikassa on huolehdittava "lapsen arkielämän tarpeista ja säännöllisyydestä niin, että lapsi osallistuen oppii ottamaan iänmukaista vastuuta näistä asioista". Konkreettisina esimerkkeinä tämän toteuttamiseksi laatukriteereissä annetaan muun muassa ruuan tarjoaminen ja terveellisiin ruokailutottumuksiin ohjaaminen, lapsen asianmukainen vaatettaminen, virikkeiden ja tarvittavan levon antaminen sekä rahan käytön ohjaaminen. (Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit 2005, 24.)

5.3 Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti

Kokonaisvaltaisella kohtaamisella tarkoitetaan sitä, että asiakas on kohdattava yksilönä, jolla on fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen ulottuvuutensa. Täytyy myös muistaa, että hän on aina osa jotain yhteisöä ja yhteiskuntaa. Asiakkaan vahvuuksia tulee etsiä kaikilta hänen elämänsä alueiltansa. (Arki, arvot jne. 2013, 8) YK:n lapsen oikeuksien julistuksen toinen periaate on, että lapsella on oikeus "ruumiillisesti, henkisesti, moraalisesti, sielullisesti ja sosiaalisesti terveeseen ja normaaliin kehitykseen vapaissa ja ihmisarvon mukaisissa oloissa". (Lapsen oikeuksien julistus, 2. periaate.)

Fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen ovat ihmisen osa-alueita, joiden kehittymistä tarkastellaan usein erikseen, vaikka ne liittyvätkin vahvasti toisiinsa. Ihmisen kokonaisvaltainen kohtaaminen vaatii näiden kaikkien osa-alueiden tarkastelua. Fyysiseen ulottuvuuteen katsotaan kuuluvan fyysinen ja motorinen kehitys, kuten fyysinen kasvu ja kehitys sekä motoristen taitojen muutokset. Psyykkisen ulottuvuuden tarkastelussa huomio kiinnitetään kognitiivisiin taitoihin ja niiden kehitykseen. Näitä taitoja ovat muun muassa älylliset ja kielelliset taidot sekä ongelmanratkaisutaidot. Sosiaalinen ulottuvuus pitää sisällään persoonallisuuden, tunne-elämän ja sosiaaliset suhteet. (Lindblom-Ylänne, Niemelä, Päivänsalo & Tynjälä 2006, 10.)

Lapsen kehitykseen vaikuttavat biologisen ja fyysisen kypsymisen ohella psyykkinen ja sosiaalinen kehitys sekä suhteet muihin ihmisiin, ympäristö ja kulttuuri. Biologisia ominaisuuksia voidaan pitää perustana lapsen kehitykselle. Biologiseen kypsymiseen ei voida niinkään vaikuttaa, mutta ihmisen oppimiseen voidaan vaikuttaa sosiaalisilla suhteilla ja ympäristöllä. Ihmisen kehittymistä tarkasteltaessa oppimisella on arkikieltä laajempi merkitys. Sillä tarkoitetaan niitä sosiaalisia ja kognitiivisia prosesseja, joissa ajattelu ja toiminta kehittyvät johonkin suuntaan. (Lindblom-Ylänne ym. 2006, 10-11.)

5.4 Oikeus yksityisyyteen

Yksityisyys on moniulotteinen käsite eikä sitä ole pystytty yksiselitteisesti määrittelemään. Yksityisyyttä on tutkittu eniten ympäristöpsykologiassa, mutta myös muilla tieteenaloilla. Tunnetuimmiksi yksityisyyden määrittelijöiksi ovat nousseet ympäristöpsykologi Irwin

Altman ja Robert B. Hallborg Jr. Hallborg määrittelee yksityisyyden vapaudeksi muiden ihmisten tarkkailulta, jolloin muut eivät näe tai kuule, mitä ihminen tekee. Tätä laajemmin yksityisyyden määrittelee Altman. Hänen määritelmänsä mukaan yksityisyys on ihmisten välisen vuorovaikutuksen sääntelyä. Se on tasapainon löytämistä yksin olon ja sosiaalisen vuorovaikutuksen väliltä. Valinnan vapaus on yksityisyydessä merkittävä piirre, eli yksilöllä tai ryhmällä on mahdollisuus kontrolloida sitä kuinka paljon he itsestään paljastavat muille. (Jantunen, Puumalainen, Suominen & Leino-Kilpi. 1994. 3, 5.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen 16. artiklassa sanotaan, että "lapsella on oikeus yksityisyyteen, kotirauhaan ja kirjesalaisuuteen" (Yleissopimus lapsen oikeuksista). Myös Suomen perustuslaki (11.6.1999/731) turvaa jokaiselle yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan (10 §). Hallborgin mukaan oikeus yksityisyyteen on johdettavissa oikeudesta vapauteen. Oikeutta yksityisyyteen voidaan määrittää hänen mukaansa lakiin perustuvana oikeutena, jolloin se nähdään yksilön ja yhteiskunnan välisessä suhteessa. Toinen tapa, jonka mukaan Hallborg määrittää yksityisyyttä on ihmisten keskinäisissä suhteissa. Tällöin puhutaan moraalista oikeudesta yksityisyyteen. Yksityisyys on subjektiivinen oikeus ja se velvoittaa muita toimimaan niin, että jokaisella yksilöllä on mahdollisuus yksityisyyteen. (Jantunen ym. 1994, 5.)

Maxine Wolfe jakaa yksityisyyden kahteen ulottuvuuteen; vuorovaikutuksen hallintaan ja ihmistä itseään koskevan tiedon hallintaan. Näistä ensimmäinen vastaa Altmanin määritelmää yksityisyydestä. Tiedon hallinta puolestaan tarkoittaa ihmisen mahdollisuutta päättää, mitä tietoja hän itsestään muille antaa. (Jantunen ym. 1994, 3.) Sosiaalialan työssä yksityisyydellä tarkoitetaan asiakkaan oikeutta pitää itseään koskevat tietonsa itsensä ja työntekijän välisenä niin, ettei kukaan ulkopuolinen saa tietoonsa asiakkaan asioita. Siihen liittyy luottamus asiakkaan ja työntekijän välillä. Työntekijän tulee noudattaa työtään sääteleviä salassapitosäännöksiä niin kirjallisten kuin suullistenkin tietojen suhteen. (Arki, arvot jne. 2013; 6, 20.) Hän ei saa luovuttaa salassa pidettävää asiakirjaa kenenkään ulkopuolisen nähtäville (Asiakaslaki 22.9.2000/812, 14 §).

Samalla tavalla kuin potilas-lääkäri-suhteessa luottamuksen nähdään lisäävän hoitotuloksen paranemista, voidaan sen ajatella lisäävän palvelun onnistumisen mahdollisuuksia myös sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa. Potilaan luottaessa lääkäriinsä hän on myönteisempi hoitoa kohtaan ja kertoo avoimemmin hänelle sairauteensa liittyvistä asioista.

(Lehtonen 2001, 190.) Luottamuksen synty perhekotivanhempien ja perhekotiin sijoitettujen lasten välillä on tärkeää hoidon ja kasvatuksen onnistumisen kannalta.

Fyysisellä yksityisyydellä tarkoitetaan fyysistä ja ruumiillista koskemattomuutta. Toista ihmistä ei siis saa koskettaa tai lähestyä ilman hänen lupaansa. Sellaisten ihmisten läsnäolo, joiden yksilö ei toivoisi olevan läsnä, voidaan nähdä yksityisyyden puuttumisena. Samoin kuin se, että joillakin ulkopuolisilla ihmisillä on mahdollisuus tarkkailla yksilöä ilman hänen suostumustaan. Sairaalahoidossa tulee eteen usein tällaisia tilanteita, joissa yksilön mahdollisuudet yksityisyyteen ovat puutteelliset. Yksityisyyden suojaaminen jää usein hoitohenkilökunnan vastuulle. Henkilökunnan ammattitaidolla ja ammattietiikalla on näissä tilanteissa merkittävä rooli. (Jantunen ym. 1994, 4, 111.) Fyysisestä yksityisyydestä voi syntyä eettinen ongelma, jos ammatillaiset toimivat asiakkaiden yksityisyyttä loukkaavalla tavalla huomaamattaan tai tunnistamisesta huolimatta jatkavat samanlaista toimintaa. (Tammi & Uutela 2008, 11.) Samalla tavalla asiakkaan yksityisyyden suojaaminen on usein ammatillisten perhekotien henkilökunnan ammattietiikan varassa.

Yksityisyyttä pidetään merkittävänä, koska sillä on tärkeä rooli ihmisen hyvinvoinnin ja minän kehityksen kannalta. Yksityisyys ja oma rauha antavat ihmiselle mahdollisuuden ajatella ja arvioida itseään koskevia asioita. Ne mahdollistavat irtautumisen sosiaalisista rooleista ja antavat mahdollisuuden "olla oma itsensä" sekä vapauttavat sosiaalisten normien paineesta. Yksityisyys on tärkeää myös läheisen ja intiimin kanssakäymisen onnistumisen kannalta. Yksityisyyden puute on uhka psyykkiselle tasapainolle. (Jantunen ym. 1994, 4.)

Yksityisyys on ennen kaikkea henkilökohtainen kokemus. Fyysinen, sosiaalinen ja kulttuurillinen ympäristö vaikuttavat yksilön muodostamaan käsitykseen yksityisyydestä ja sen puutteista. Kulttuuri vaikuttaa käsityksiin yksityisyydestä ja keinoihin, joilla yksityisyyttä ylläpidetään. Jokainen ihminen määrittää itse millainen on hänen henkilökohtainen tilansa ja miten lähelle hän päästää muita ihmisiä. Henkilökohtaista tilaa voidaan pitää suojavyöhykkeenä, jonka sisäpuolelle muilla, etenkin vieraila, ihmisillä ei ole oikeutta tulla ilman lupaa. Sen sisälle tulo koetaan yksityisyyden loukkauksena. Leibmanin mukaan henkilökohtainen tila vaihtelee tilanteen ja ihmisten vuorovaikutussuhteen luonteen mukaan. Vuorovaikutuksen päämäärä vaikuttaa hänen mukaansa siihen, miten lähelle toinen ihminen päästetään. Kulttuurin vaikutuksista ja henkilökohtaisista kokemuksista johtuen kaikki

ihmiset eivät koe yksityisyyden menettämistä samoissa tilanteissa. (Jantunen ym. 1994, 4, 10-11.)

5.5 Itsemääräämisoikeus

Suomen perustuslaki (731/1999) turvaa oikeuden elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, liikkumisvapauden, yksityiselämän suojan, uskonnon vapauden ja omantunnon vapauden, omaisuussuojan sekä oikeuden omaan kieleen ja kulttuuriin. Näiden oikeuksien taustalla on ajatus siitä, että yksilön itsemääräämisoikeus nähdään vapautena määrätä itsestään ja omista toimistaan (HE 309/1993).

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) sanoo, että asiakkaan itsemääräämisoikeus sekä toivomukset ja mielipiteet on otettava ensisijaisesti huomioon sosiaalihuoltoa toteutettaessa (8 §). Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että pyritään tekemään ratkaisut asiakkaan mielen mukaan. Eriävistä mielipiteistä ja näkemyksistä täytyy voida keskustella kunnioittavasti ilman, että kummankaan mielipide nähdään ainoana oikeana vaihtoehtona. (Arki, arvot jne. 2013, 15.)

Ammattilaisen tulee kunnioittaa ja edistää asiakkaansa oikeutta tehdä omat päätöksensä edellyttäen, että asiakkaan tekemät päätökset eivät uhkaa muiden oikeuksia tai oikeutettuja etuja. Asiakas, jonka voidaan ajatella olevan täysivaltainen ja kykenevän huolehtimaan itsestään, on vastuussa itse tekemistään päätöksistä. Ammattilaisen omat arvot ja elämäntalinnat eivät saa vaikuttaa asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. (Arki, arvot jne. 2013, 6.) Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on osa ihmisarvon kunnioittamista. Kaikilla ihmisillä on yhtäläinen ihmisarvo ja itsemääräämisoikeutta tulee kunnioittaa sellaisissakin tilanteissa, joissa sitä joudutaan rajoittamaan. (Juujärvi ym. 2007, 55.)

Lapsen itsemääräämisoikeus on rajallisempi kuin aikuisen. Oikeuden rajallisuus tulee esille muun muassa siinä, ettei lapsi automaattisesti saa mahdollisuutta päättää omasta ruumiistaan, terveydestään ja itseään koskevasta tiedosta. Esimerkiksi lapsen asuinpaikan, koulun ja terveydenhuoltoon liittyvät asiat päättävät hänen vanhempansa. Huostaan otetun lapsen kohdalla näitä päätöksiä tekee sosiaalityöntekijä. (Jokela 2013, 17–18.)

15 vuotta täyttäneellä nuorella on potilaslain mukaan oikeus päättää itse siitä kenelle hänen terveydenhoidostaan kerrotaan. Nuoren sairaalahoidosta ei voida kertoa sijaisvanhemmille, mikäli nuori sen kieltää, sanoo Perhehoitoliiton ja Ammatillisten Perhekotien Liiton konsultoiva lakimies Jarkko Helminen. Lapsen oikeus tietosuojaan on voimassa suhteessa huoltajiin, mutta ei sosiaalitoimeen. Sosiaalitoimelta sijaisvanhemmat saavat välttämättömät tiedot lapsen terveydenhoidosta, mutta näitä tietoja he eivät voi kertoa lapsen vanhemmille. Jarkko Helminen muistuttaa myös, etteivät sijaisvanhemmat saa kertoa lapsen asioista muille kuin hänen huoltajilleen, ei siis esimerkiksi vanhemmalle, jolla ei ole lapsen huoltajuutta. (Arkimies 2008, 120.)

Valvira teki itsemääräämisoikeuden toteutumista koskevan kyselyn 88:lle lastensuojelun sijaishuoltoyksikölle vuonna 2012. Tämän selvityksen pohjalta se toteaa yleisenä ohjauksena, että jokaisella sijaishuoltoyksiköllä on oltava kirjalliset, julkisesti nähtävillä olevat säännöt ja ohjeet henkilökunnan kanssa laadituista kasvatusta ja toimintaohjeista. Lastensuojelulain mukaiset rajoittamistoimenpiteet tulee erottaa kasvatuksellisista säännöistä niin selkeästi, että sijaishuollossa oleva lapsi ja hänen vanhempansa ymmärtävät oikeutensa ja velvollisuutensa sijaishuollon asiakkaana. Sijaishuoltoyksiköiden käytännöissä on aina huomioitava perus- ja ihmisoikeudet ja pyrittävä niiden edistämiseen kasvatustyössä. (Raassina 2013.)

Valvira haluaa muistuttaa myös, ettei oman puhelimen käyttöä voida rajoittaa yleisesti. Sitä voidaan rajoittaa vain tavanomaisen kotikasvatuksen tavoin esimerkiksi tietyissä tilanteissa, kuten ruokailut tai ohjattu toiminta. Muutoin rajoittamista koskee se, mitä siitä on lastensuojelulain (13.4.2007/417) 62 §:ssä kirjoitettu (katso luku 3.2). Lapsella on myös oikeus päättää itse omista käyttövaroistaan ja opetella itsenäistä rahan käyttöä. Käyttövarojen maksu tai suuruus ei saa olla yhteydessä vastikkeellisuuteen, kuten tietynlaiseen käyttäytymiseen. (Raassina 2013.)

6 SOSIAALIALAN TYÖN ARVOJEN TOTEUTUMINEN

Kyselyymme vastasi 22 ammatillisessa perhekodissa työskentelevää henkilöä. Heistä kaksikymmentä kertoo toimivansa perhekodissa perhekotivanhempana ja kaksi työntekijänä. Toinen työntekijöistä toimii vastuuhenkilönä ja toinen hoitajana. Suurimmalla osalla (14 vastaajaa) on yli 15 vuoden kokemus lastensuojelutyöstä. Kaikki vastaajat kertovat, että heillä on yli kahden vuoden kokemus lastensuojelutyöstä. Saimme jokaiselta alueelta vastaukset vähintään kolmelta vastaajalta. Alueita ovat Pohjois-, Etelä-, Itä- ja Länsi-Suomi.

Viimeisintä suoritettua koulutusta kysyttäessä yhdeksän vastaajaa kertoo suorittaneensa ammattikorkeakoulututkinnon, kuusi yliopistotutkinnon ja kolme toisen asteen ammattitutkinnon. Muita suoritettuja tutkintoja olivat muun muassa psykiatrisen hoitotyön erityisammattitutkinto ja työnohjaajan koulutus. Ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneista seitsemän on suorittanut sosionomi (AMK) tutkinnon, yksi sosionomi (YAMK) tutkinnon ja yksi yhteisöpedagogin tutkinnon.

Kyselylomakkeemme loppupuolella oli avoin kysymys ammatillisissa perhekodeissa toteutettavista arvoista. Vastaajat kertoivat, mitä arvoja heidän perhekodissaan toteutetaan. Yleisimmiksi arvoiksi nousivat kunnioitus (11 mainintaa), rehellisyys (9 mainintaa), oikeudenmukaisuus (7 mainintaa) ja tasa-arvo (6 mainintaa). Näiden lisäksi useita mainintoja olivat saaneet avoimuus, luottamus, yksilöllisyys, arvostus, turvallisuus, välittäminen ja yhteisöllisyys.

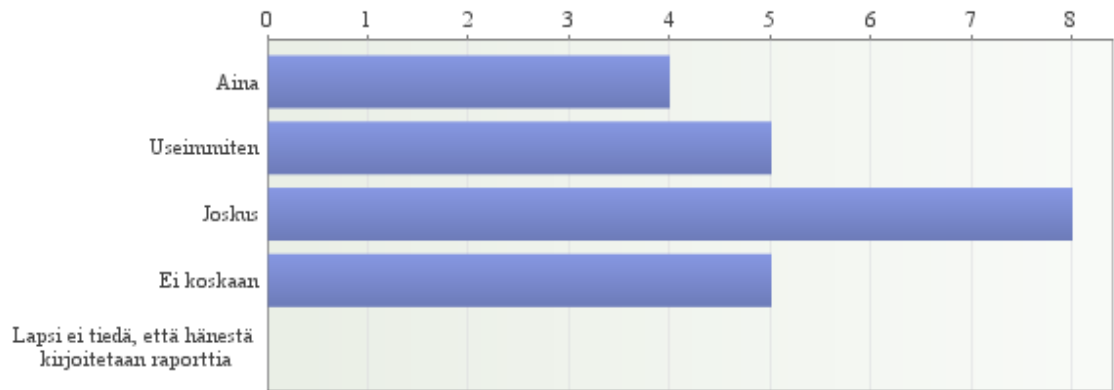
Kaikki vastaajat pitivät omaa työtään erittäin tärkeänä. Puolet vastaajista kertovat, että lasten biologiset vanhemmat pitävät perhekodissa tehtävää työtä tärkeänä. Yksi vastaaja kertoo, etteivät biologiset vanhemmat pidä työtä tärkeänä. Loput vastaajat ovat sitä mieltä, että järjen tasolla biologiset vanhemmat arvostavat työtä, mutta tunnetasolla he kritisoiivat ja pitävät työtä vähemmän arvokkaana. Avoimista vastauksista käy ilmi, että osa vanhemmista arvostaa työtä, mutta etenkin sellaiset, jotka ovat vastustaneet huostaanottoa eivät näe työn merkittävyyttä. Vastaajien mukaan muut viranomaiset pitävät heidän työtään erittäin tärkeänä (15 vastaajaa) tai melko tärkeänä (7 vastaajaa).

6.1 Osallistumisoikeus

Kyselyyn vastanneet olivat yhtä mieltä siitä millaiset mahdollisuudet lapsella on vaikuttaa kotitöiden toteuttamistapaan heidän perhekodissaan. Jokainen vastaaja oli valinnut vastausvaihtoehdon, jonka mukaan lapsen mielipiteet kuullaan ja huomioidaan mahdollisuuksien mukaan, mutta aikuisella on kuitenkin lopullinen päätösvalta. Lähes kaikki (20 vastaajaa) pitävät lapsen osallistumista perhekodin arkeen hänen oikeutenaan aina, ja kaksi vastaajaa useimmiten.

Vastauksista on nähtävissä, että lapsen käyttäytyminen vaikuttaa hänen osallistumismahdollisuuksiinsa erilaisissa arjen käytänteissä. Lapsen huono käytös johtaa useimmiten jonkinlaisiin seurauksiin 13 vastaajan mielestä, ja neljän vastaajan mielestä aina. Suurin osa (15 vastaajaa) on sitä mieltä, että lapsen hyvä käytös palkitaan useimmiten jollain tapaa. Kukaan vastaajista ei ole sitä mieltä, ettei lapsen hyvä tai huono käytös koskaan johdaisi mihinkään seurauksiin. Kotitöitä ei kuitenkaan nähdä rangaistuskeinona. 15 vastaajaa on sitä mieltä, että kotitöiden määrää ei koskaan lisätä lapsen huonon käyttäytymisen vuoksi. Loput seitsemän vastaajaa ovat sitä mieltä, että näin tehdään joskus. Hyvän käytöksen nähdään lisäävän mahdollisuuksia lähteä kotoa esimerkiksi kavereiden luokse tai harrastuksiin. Kymmenen vastaajaa kertoo näin olevan useimmiten ja kahdeksan vastaajaa on sitä mieltä, että näin on aina. Kyselymme perusteella arjen käytänteisiin osallistumisesta lapsella on useimmiten mahdollisuus päättää itse.

Hieman yli puolet (12 vastaajaa) kertoo, että lapsi on aina mukana asiakassuunnitelman laatimisessa. Loput vastaukset jakautuvat vaihtoehtojen useimmiten ja joskus kesken, painottuen kuitenkin useimmiten sarakkeeseen. Kaikkien vastaajien mukaan lapsi tietää, että hänellä on asiakassuunnitelma ja hänestä kirjoitetaan raporttia. Raportin kirjoittamiseen lapsi osallistuu joskus kahdeksan vastaajan mukaan. Viisi vastaajaa kertoo, ettei lapsi osallistu koskaan raportin kirjoittamiseen. Emotionaalisen kapasiteetin ja haavoittuvuuden näkökulmasta lapsen osallisuutta kertoo arvioivansa aina 13 vastaajaa ja useimmiten kuusi vastaajaa.

KUVIO 4. Osallistuuko lapsi raportin tekemiseen?

6.2 Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti

Kyselyymme vastanneet olivat kaikki sitä mieltä, että lasta kannustetaan aina käymään koulussa. Kysyessämme lapsen mahdollisuutta osallistua koulun järjestämiin toimintoihin, kuten kerhoihin 11 vastannutta kannusti lasta aina osallistumaan, yhdeksän kannusti useimmiten ja kaksi kannusti joskus. Ulkopuolisen tahon järjestämään harrastustoimintaan lasta kannusti osallistumaan 17 vastanneista, neljä kannusti osallistumaan useimmiten ja yksi joskus. Harrastustoiminnan järjestäminen kotona osoittautui kyselymme perusteella vähäiseksi; viisi vastanneista järjestää lapselle aina harrastustoimintaa kotona, yhdeksän useimmiten ja kahdeksan joskus.

Lasta kannustettiin pitämään yhteyttä aina läheisiin, kuten sukulaisiin, naapureihin ja koulukavereihin (sillä edellytyksellä, ettei se ole lapselle haitaksi) 18 vastauksessa, kolme kannusti pitämään yhteyttä useimmiten ja yksi kannusti joskus pitämään yhteyttä läheisiin. Yhteyttä omiin biologisiin vanhempiin (sillä edellytyksellä, ettei se ole lapselle haitaksi) kannusti pitämään aina 22 vastaajasta seitsemäntoista, vastaajista neljä kannusti yhteyden pitoa omiin biologisiin vanhempiin useimmiten ja yksi joskus.

Kaikki kyselymme vastanneet pitivät erittäin tärkeänä riittävää unta, monipuolista ja riittävää ravintoa, tunteiden hyväksymistä ja osoittamista, kun kysyimme arviota millä keinoilla perhekodissanne otetaan huomioon lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi.

21 vastanneista pitivät myös erittäin tärkeänä itsensä hyväksymistä, itsetunnon vahvistamista, ihmissuhteiden hoitamista ja avun hakemista. Vastanneista yksi piti edellä mainittuja asioita melko tärkeinä. Oman seksuaalisuuden hyväksymistä vastaajista kaksikymmentä piti erittäin tärkeänä ja kaksi melko tärkeänä. Pääteettömyys oli erittäin tärkeää 19 vastaajalle ja kolmelle melko tärkeää. 18 piti kaverisuhteiden hoitamista erittäin tärkeänä ja neljä melko tärkeänä. Monipuolisen ja riittävän liikunnan ja yhteisöllisyyden edistäminen olivat tutkimuksemme mukaan erittäin tärkeitä 16 vastaajista ja kuusi piti melko tärkeänä monipuolista ja riittävä liikuntaa ja yhteisöllisyyden edistämistä. 15 piti mielekästä harrastusta ja rentoutumista erittäin tärkeänä ja kuusi melko tärkeänä ja yksi vähemmän tärkeänä. Tutkimuksessamme luonto ja taide-elämyksiä ei pidetty niin tärkeänä.

Avoimien vastausten mukaan neljä vastanneista piti muita keinoja erittäin tärkeinä. Muina keinoina mainittiin muun muassa yhdessä tekeminen ja se, että aikuiset kuuntelevat ja näkevät lapset aidosti, hyväksyvät heidät ja heidän perheensä. Yksi keino oli myös ehdoton koskemattomuus henkisesti ja fyysisesti, toisten kunnioittaminen ja että aikuisten tulisi olla aidosti läsnä. Säännölliset keskustelut lapsen kanssa ja koulunkäynnin tukeminen olivat myös erittäin tärkeitä avoimien vastausten listassa.

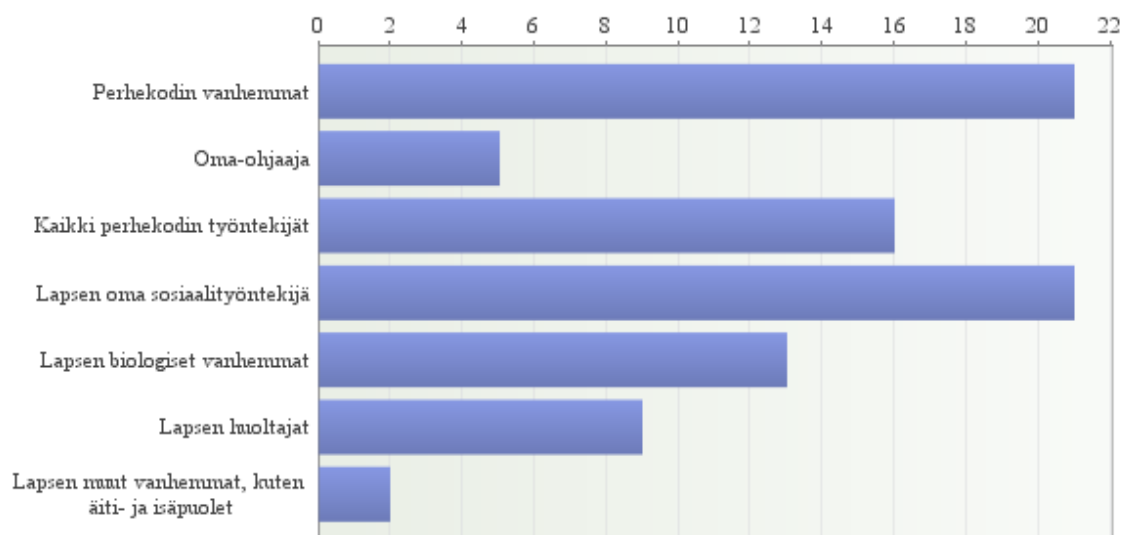
6.3 Oikeus yksityisyyteen

Lähes kaikki (21 vastaajaa) on vastannut, että lapsella on aina mahdollisuus saada oma huone. Yhden vastaajan mukaan lapsella on mahdollisuus kieltää työntekijöiden tuleminen huoneeseensa aina. Hieman yli puolet vastaajista (12 vastaajaa) on sitä mieltä, että lapsella on tämä mahdollisuus useimmiten. Viisi vastaajaa kertoo, ettei lapsi voi koskaan kieltää työntekijöitä tulemasta huoneeseensa. Lapsilla näyttää olevan tutkimuksemme mukaan hyvät mahdollisuudet kieltää muita tulemasta huoneeseensa. Pääsyn huoneeseensa saa kieltää aina muilta perhekodin lapsilta 19 vastaajan mukaan, perhekodin ulkopuolisilta kaverilta 20 vastaajan mukaan sekä biologisilta vanhemmilta ja muilta sukulaisilta 13 vastaajan mukaan. Ei koskaan -saraketta ei ole valittu kertaakaan muissa ryhmissä kuin työntekijöiden kohdalla.

Lapsilla näyttää olevan toisinaan mahdollisuus vaikuttaa omia asioitaan koskevan palaverin osallistujiin. Tätä koskevaan kysymykseen yhdeksän vastaa joskus ja kahdeksan

useimmiten. Neljän vastaajan mukaan lapsella on aina mahdollisuus vaikuttaa palaverin osallistujiin. Yhden vastaajan mukaan tätä mahdollisuutta ei ole koskaan. Myös salassapitosäännösten kertomista koskevan kysymyksen vastauksissa on hajontaa. Kahdeksan vastaajaa kertoo, että salassapitosäännökset esitellään lapselle hänen tullessaan perhekotiin, ei muulloin. Toiset kahdeksan kertoo, että säännökset esitellään lapselle pari kertaa vuodessa. Vastausten mukaan kaikille lapsille kerrotaan salassapitosäännöksistä jossain vaiheessa.

Kysyttäessä kuka tietää lapsen henkilökohtaisista asioista, kuten fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi vastaajien eniten valitsemia vaihtoehtoja ovat perhekotivanhemmat (21 vastaajaa), lapsen oma sosiaalityöntekijä (21 vastaajaa), kaikki perhekodin työntekijät (16 vastaajaa) ja lapsen biologiset vanhemmat (13 vastaajaa). Vähiten on valittu vastausvaihtoehtoa "lapsen muut vanhemmat, kuten äiti- ja isäpuolet" (2 vastaajaa).

KUVIO 5. Ketkä perhekodissanne tietävät yksittäisen lapsen henkilökohtaisia asioita (esim. psyykkinen, fyysinen, sosiaalinen hyvinvointi)?

6.4 Itsemääräämisoikeus

Tutkimuksessamme 13 vastanneista otti aina lapsen omat toiveet huomioon hänen omia harrastuksia koskien. 22:sta yhdeksän otti toiveet huomioon useimmiten. Kysyessämme, onko lapsella mahdollisuutta vaikuttaa yhteydenpitoon lapsen biologisiin vanhempiin, 14 vastanneista oli sitä mieltä, että lapsi ja sijaisvanhemmat päättävät yhdessä asiasta. Seitse-

män mielestä lapsi saa päättää milloin on yhteydessä biologisiin vanhempiin ja yhden mielestä lapsella ei ole mahdollisuutta päättää yhteydenpidosta biologisiin vanhempiin, vaan sijaisvanhemmat päättävät siitä.

13 vastanneista oli sitä mieltä, että nuori saa itse päättää milloin muuttaa omaan asuntoon. Yhdeksän mielestä nuoren mielipide otetaan huomioon, mutta työntekijöiden näkemys ratkaisee. Kenenkään mielestä nuoren mielipide ei jää huomioimatta tai että mielipide huomioitaisiin satunnaisesti.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1 Tutkimustulosten pohdintaa

Tutkimme arvoja neljän teeman pohjalta. Teemat ovat osallistumisoikeus, oikeus yksityisyyteen, itsemääräämisoikeus ja oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti, mitkä ovat Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry:n Ammattieettisen lautakunnan tekemät Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet liittyen ihmisarvoon ja -oikeuksiin.

Kyselymme tuloksista on havaittavissa, että arjessa lasten osallistumisoikeus toteutuu hyvin. Vastauksissa korostuu se, että lapsella on mahdollisuus vaikuttaa arkeen osallistumiseensa niin päätöksenteollaan kuin käyttäytymisellään. Arkeen osallistumista pidetään tärkeänä, koska huolehtivassa sijaisperheessä vietetty aika on psykologi Riitta Haaramäenkin mukaan lapselle tervehdyttävä kokemus (Arkimies 2008, 51). Yhteisöön, kuten perheeseen kuuluminen on ihmiselle tärkeää, koska yhteisöllisyyttä voidaan pitää ihmisen perusominaisuutena. Oman paikkansa löytäminen yhteisöstä tuo turvaa, onnellisuutta ja voimavaroja. Sijaisperheen arki voi tarjota lapselle arjen rutiineja, pysyvyyttä ja ihmisten välisiä kiintymyssuhteita, joita hän ei välttämättä ole aiemmin päässyt kokemaan. (Arkimies 2008, 51; Mäkinen ym. 2009, 174–175.)

Tuloksista ei ole yhtä selkeästi nähtävissä, että osallistumisoikeus toteutuisi täysin virallisemmissä päätöksentekotilanteissa. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (22.9.2000/812) sanoo, että sosiaalialan ammattilaisen tulee antaa asiakkaalleen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa saamiensa palveluiden suunnitteluun ja toteutukseen (8 §). Tämä ei tutkimuksemme mukaan täysin toteudu ammatillisissa perhekodeissa. Asiakassuunnitelmaa ei jokaisen lapsen kohdalla tehdä yhteistyössä lapsen kanssa eikä kovin monen vastaajan mukaan raportteja lapsesta kirjoiteta yhdessä lapsen kanssa. Lapselle tulisi aina antaa mahdollisuus osallistua oman asiakassuunnitelmansa tekoon lapsen ikä ja kehitystaso huomioiden. Vähintään hänen mielipiteensä on kuultava. Voi olla, että saamiimme tuloksiin vaikuttaa se, että osa lapsista on niin nuoria, etteivät he pysty millään tapaa kommentoimaan vielä omaa tilannettaan.

Lastensuojelulain (13.4.2007/417) mukaan lapselle on kerrottava minkälaisiin toimiin hänen tilanteensa parantamiseksi on ryhdytty tai ollaan ryhtymässä (53 §). Tämän voidaan nähdä tutkimuksemme mukaan toteutuvan, sillä kukaan vastaajista ei ollut vastannut, ettei lapsi tiedä asiakassuunnitelmastaan. Kaikkien vastaajien mukaan lapset tietävät myös heistä kirjoitettavista raporteista ja heidän asiakkuuttaan koskevista salassapitosäännöksistä. Osallisuus siis toteutuu ammatillisissa perhekodeissa vähintään lapsen saamana tietona. Kuten Jokelakin toteaa Pro Gradu -työssään, voidaan sanoa, että päätöksentekoon osallistuminen toteutuu, myös tilanteessa, jossa lapsi kieltäytyy osallistumasta päätöksentekoon edellyttäen, että kieltäytyminen on aidosti lapsen oma valinta (Jokela 2013, 18). Tämä voi näkyä vastauksissa niin, että on valittu "joskus" tai "useimmiten" -vaihtoehto, koska lapsi ei ole ollut mukana päätöksenteossa, vaikka hänellä olisi ollut siihen mahdollisuus.

Kyselymme tuloksista on havaittavissa, että oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti toteutuu hyvin. Vastaukset, joita pidettiin erittäin tärkeinä kattavat hyvin niin fyysisen, psyykkisen kuin sosiaalisenkin ulottuvuuden. Kaikki vastanneet olivat yhtä mieltä siitä, että lasta ja nuorta kannustetaan käymään koulua. Vastanneista kaikki pitivät myös erittäin tärkeinä riittävää unta, monipuolista ja riittävää ravintoa sekä tunteiden hyväksymistä ja osoittamista. Itsensä hyväksymistä, itsetunnon vahvistamista, ihmissuhteiden hoitamista, oman seksuaalisuuden hyväksymistä, päihitteettömyyttä ja avun hakemista pidettiin erittäin tärkeänä. Melkein kaikki vastanneista kannusti lasta aina osallistumaan ulkopuolisen tahon järjestämään harrastustoimintaan, pitämään yhteyttä läheisiin, kuten sukulaisiin, biologisiin vanhempiin, naapureihin ja koulukavereihin. Myös kaverisuhteiden hoitamista vastanneista melkein kaikki pitivät erittäin tärkeänä.

Perusoikeussuoja ei riipu henkilön iästä, ellei toisin ole erikseen säädetty. Perusoikeussuojan ulottumista alaikäisiin osoittaa myös perustuslain 6 §:n 3 momentti. Sen mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Lapsia tulee kohdella sekä aikuisväestöön nähden yhdenvertaisina, periaatteessa yhdenvertaisesti perusoikeuksien piirissä olevina, että keskenään yhdenvertaisina. Toisaalta lapset tarvitsevat vajaavaltaisina ja aikuisia heikompana ryhmänä erityistä suojelua ja huolenpitoa.

Lastensuojelulain 5 § sanoo, että lasta ja nuorta koskevaa päätöstä tehtäessä ja lastensuojelua toteutettaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota lapsen tai nuoren mielipiteisiin ja toi-

vomuksiin. Kyselyssämme, mikä koskee itsemääräämisoikeutta huomaamme, että lapsella on mahdollisuus vaikuttaa joko itsenäisesti tai yhdessä sijaisvanhemman kanssa yhteydenpidosta biologisiin vanhempiin. Jäimme kuitenkin miettimään yhden vastaajan vastausta, jossa lapselle ei annettu mahdollisuutta vaikuttaa mitenkään päätökseen olla yhteydessä biologisiin vanhempiin, koska sijaisvanhemmat päättävät yhteydenpidosta. Toisaalta sijaishuollossa olevan lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden hänelle läheisten henkilöihin yhteydenpitoa saadaan rajoittaa lastensuojelulain 62–63 §:n nojalla perustellusta syystä tehdyllä määräaikaisella päätöksellä. Rajoitus voi koskea lapsen oikeutta tavata läheisiään ja pitää heihin yhteyttä puhelinta tai muuta yhteydenpitolaite käyttämällä. Säännösten nojalla yhteydenpitolaite voidaan ottaa myös toimintayksikön haltuun. Lisäksi laitteiden käyttöä voidaan rajoittaa ja lapsen lähettämiä tai hänelle osoitettuja luottamuksellisia viestejä ja lähetyksiä tarkastaa, pidättää ja lukea. Rajoitustoimenpide voi kestää enintään vuoden kerrallaan. Yhteydenpidon rajoittamisesta tekee päätöksen lastensuojelulain 13 §:n 2 ja 3 momentin mukaan määräytyvä viranhaltija lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian tai lapsen kiireelliseen sijoitukseen liittyvissä tapauksissa ja tarvittaessa muissa kiireellisissä tilanteissa 13 §:n 1 momentissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä. Lyhytaikaisesta alle 30 vuorokautta kestävästä yhteydenpidon rajoittamisesta voi päättää lastensuojelulaitoksen johtaja.

Itsenäistyvän nuoren mahdollisuudet vaikuttaa päätökseen muuttaa omaan asuntoon jakautui vastaajien kesken niin, että suurin osa antoi nuoren itse päättää. Nuorelle annettiin myös mahdollisuus vaikuttaa päätökseen, mutta työntekijän näkemys ratkaisi päätöksen. Nuoren mielipidettä vaikuttaa päätökseen ei missään vastauksessa jätetty huomioimatta. Vastauksien perusteella huomaamme, että itsemääräämisoikeus toteutuu suurelta osin ammatillisissa perhekodeissa kun otetaan huomioon lapsen ja nuoren mielipiteet ja toivomukset tehtäessä häntä koskevia päätöksiä. Vastanneista yli puolet otti aina huomioon lapsen toiveet omia harrastuksia kohtaan. Suurin osa vastaajista piti erittäin tärkeänä, että lapsella on jokin mielekäs harrastus. Tässäkin suhteessa huomaamme itsemääräämisoikeuden toteutuvan.

Yksityisyyden toteutuessa ihminen on saavuttanut itselleen sopivan tasapainon yksin olon ja sosiaalisen vuorovaikutuksen välillä ja hänellä on mahdollisuus kontrolloida tätä tasapainoa sekä sitä kuinka paljon itsestään muille kertoo (Jantunen ym. 1994, 3, 5). Tulosten perusteella yksityisyyden fyysinen ulottuvuus toteutuu ammatillisissa perhekodeissa hyvin.

Lapsilla on lähes aina mahdollisuus omaan huoneeseen. Muiden pääsyn rajoittamisessa omaan huoneeseen on kuitenkin vielä parantamisenvaraa. Työntekijöiden ja lapsen vanhempien tai huoltajien tulee tietenkin päästä lapsen huoneeseen kasvatuksellisissa tilanteissa tai tilanteissa, joissa täytyy varmistaa lapsen turvallisuus. Yllättävää oli kuitenkin se, ettei lapsella ole kaikkien vastaajien mukaan aina mahdollisuutta kieltää muita lapsia tai perhekodin ulkopuolisia kavereita tulemasta huoneeseensa.

Yksityisyyden puuttumisena voidaan nähdä tilanne, jossa on läsnä ei-toivottuja henkilöitä (Jantunen 1994, 4). Tällaisia tilanteita tulee varmasti eteen lastensuojelussa ja sijaishuollossa. Erilaisissa asiakkuuteen liittyvissä palaverieissa saattaa olla läsnä sellaisia ihmisiä, ketä joku osapuoli ei toivoisi näkevänsä. Kysyimme tutkittaviltamme onko lapsella mahdollisuus vaikuttaa häntä koskevan palaverin osallistujiin. Vastausten mukaan lapsilla on kohtalaiset mahdollisuudet vaikuttaa asiaan. Lapsen mahdollisuuksia vaikuttaa palaverin osallistujiin tulisi mielestämme lisätä. Tämä ei tietenkään tarkoita sitä, että lapsen tulisi saada päättää ketä palaveriin osallistuu, mutta hänen mielipiteensä on kuultava.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus

Tutkimuksen validiteetilla tarkoitetaan sen pätevyyttä. Se kuvaa sitä, kuinka hyvin ja pätevästi tutkimus kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Sillä kuvataan myös tutkimuksen laatua ja luotettavuutta. (Ronkainen ym. 2011, 129–130.) Tutkimuksemme tulokset kuvaavat melko hyvin ihmisarvoon ja -oikeuksiin liittyvien ammattieettisten periaatteiden toteutumista APKL ry:n jäsenperhekodeissa.

Ekologisella validiteetilla tarkoitetaan sitä, miten hyvin tutkimuksen aineistolla saavutetaan oikea ja "aito" ilmiötä koskeva tieto. Se kuvaa myös tulosten pätevyyttä muualla kuin juuri kyseisen tutkimuksen yhteydessä. (Ronkainen ym. 2011, 130.) Kyselytutkimukseen vastaaminen ja vastausten todenmukaisuus on aina kiinni vastaajan asenteesta ja halusta antaa todenmukaisia vastauksia. Emme voi todentaa ovatko tutkittavamme vastanneet juuri niin kuin asia on. "Aidon" tilanteen tarkastelu olisi voinut olla mahdollista tapaustutkimuksessa, mutta näin laajaa aineistoa emme olisi voineet kerätä tarkkailemalla.

Reliabiliteetilla tarkoitetaan aineiston keruun luotettavuutta eli sitä, kuinka johdonmukaisesti ja tarkasti aineisto on kerätty. Tulokset ovat reliaabeleja silloin, kun ne perustuvat tarkkoihin havaintoihin, jotka kuka tahansa voi tehdä samalla tavalla. (Ronkainen ym. 2011, 131–133.) Kyselylomake on reliaabeli tapa kerätä aineistoa, koska se on jokaiselle vastaajalle täsmälleen samanlainen. Vastaustilanne voi kuitenkin vaihdella vastaajien välillä hyvinkin paljon. Esimerkiksi toisilla voi olla paljon aikaa lomakkeen täyttämiseen, kun toiset joutuvat vastaamaan kysymyksiin mahdollisimman äkkiä ilman pohdinta-aikaa. Kyselyn tulokset näyttäytyvät kenelle tahansa niitä tarkastelevalle samanlaisina, mutta tutkijasta riippuen niissä huomio saattaa kiinnittyä eri seikkoihin tulosten analysointivaiheessa.

Tulosten luotettavuuden kannalta APKL ry:n kautta lähetetyn linkin ongelmana oli se, että meidän täytyi luoda julkinen linkki, jota voitiin lähettää sähköpostilla eteenpäin. Kyselyymme olisi voinut siis vastata kuka tahansa, joka saa linkin. Emme voi olla täysin varmoja siitä, että kaikki kyselyymme vastanneet työskentelevät todellisuudessa APKL ry:n jäsenperhekodeissa. Saatekirjeessä annoimme ohjeet linkin jakamiseen ja siihen keneltä toivomme vastauksia. Luotamme siihen, että linkki on pysynyt pääasiassa APKL ry:n jäsenperhekotien henkilökunnan ulottuvilla.

Ennen vastausten analysointia meidän olisi pitänyt tarkistaa, että toteutunut otos on riittävän kattava. Eli, että olemme saaneet kyselyymme riittävän paljon vastauksia, jotta voimme analysoida tulokset luotettavasti ja että ne ovat yleistettävissä koskemaan koko perusjoukkoa. (Vilkkä 2005.) Tämä vaihe meillä jäi kuitenkin tiiviin aikataulun vuoksi vajaaksi. Päädyimme siihen, että analysoimme ne tulokset, jotka olemme saaneet emmekä käytä aikaa uusien vastausten hankkimiseen. Uusien vastausten odottaminen olisi venyttänyt valmistumistamme syksyyn.

Pohdimme syitä alhaiseen vastausten määrään. Yhtenä syynä pidämme sitä, että APKL ry on kevään aikana järjestänyt jäsenilleen muitakin kyselyitä, joten vastausinto on saattanut laskea. Ammatillisten perhekotien arjessa ei välttämättä ole aikaa kovin monen kyselyn täyttämiseen lyhyen ajan sisällä. Toisena merkittävänä syynä näemme sen, että kyselymme oli auki kohtuullisen vähän aikaa eikä siitä lähetetty vastaajille kuin yksi sähköpostiviesti. Muistutusviesti olisi saattanut hieman nostaa vastausten määrää. Vastaajamäärän nostamisessa toimiva tapa olisi voinut olla myös vastaajien rekrytoiminen etukäteen. Olisimme voineet etukäteen sitouttaa vastaajia kyselymme täyttämiseen ja informoida heitä tulevasta

kyselystä niin, että he olisivat voineet varautua tai varata aikaa vastaamiseen jo ennen kyselyn julkaisemista.

Kvantitatiivinen tutkimus ja tulosten luotettava yleistäminen olisivat vaatineet mielestämme enemmän vastaajia. Kvantitatiivisen tutkimusmenetelmän käyttö oli perusteltua, koska tutkittavamme ovat levittäytyneet ympäri Suomea. Kuitenkaan vastausten vähäisen määrän takia emme voi tehdä kattavia yleistyksiä tuloksista. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa ilmiötä kuvataan numeerisesti, määrän jakautumisena, muutoksina ja eroina (Ronkainen ym. 2011, 83). Vähäisten vastausten takia aineistossa ei ole suuria jakaumia tai eroja vastausten välillä. Toisaalta voimme ajatella, että APKL ry:n jäsenten ajattelutapa ja toiminta ovat yhtenäisiä liiton järjestämien koulutusten ja jäsenten verkostoitumisen vuoksi, jolloin vastauksissa ei ilmenisi suuria eroavaisuuksia, vaikka niitä olisi saatu enemmän.

Ulkoisella validiteetilla kuvataan tutkimustulosten yleistettävyyttä ja mahdollisuutta siirtää tulokset tutkimuksen kontekstista johonkin toiseen kontekstiin (Ronkainen ym. 2011, 130). Emme lähtisi yleistämään tuloksia kovin laajasti pois APKL ry:n jäsenperhekodeista. Tulosten voidaan ajatella antavan suuntaa yleisestikin perhekotihoidon tilanteesta, mutta täytyy muistaa, että ne pohjautuvat vain osan APKL ry:n jäsenistön näkemyksiin asioista.

Vastausten vähäinen määrä vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen, koska yksittäisillä vastauksilla on nyt melko suuri painoarvo. Emme ole tutkimusraportissamme puhuneet ollenkaan prosenteista, koska ne olisivat voineet johtaa harhaan. Yhden vastaajan vastauksella olisi 4,5 prosenttiyksikön painoarvo. Yleisesti aineistoa pidetään riittävän suurena prosentuaaliseen tarkasteluun silloin, kun havaintoja on vähintään noin sata, eli yhden havainnon prosenttiosuus on korkeintaan yksi (Aaltola & Valli 2010, 230).

7.3 Kehitysideoita

Opinnäytetyömme aihe osoittautui tutkimuksen edetessä melko laajaksi. Tulevissa opinnäytetöissä ja tutkimuksissa voisi tutkia jokaista käyttämäämme teemaa omana kokonaisuutenaan. Näin olisi mahdollista esittää yhdestä teemasta enemmän ja tarkempia kysymyksiä. Yhteen teemaan syventyminen voisi tuoda sieltä esille enemmän erityispiirteitä ja kehittämisen kohteita. Tutkimuksemme tuloksia voisi käyttää myös teemoja syventävien

haastattelujen pohjana tai runkona. Haastattelulla saisi tarkennettua tuloksia ja voisi mahdollistaa vastaajalle laajemmat perustelun mahdollisuudet.

Tutkittaviemme perusjoukko oli melko laaja, joten meillä ei ollut mahdollisuutta haastatetuille tai avointen kysymysten suuremmalle määrällä. Aihetta voisi tutkia pienemmän alueen sisällä. Esimerkiksi voisi ottaa tutkimuskohteeksi yhden APKL ry:n laatupiirin kerrallaan, jolloin tutkittavien ammatillisten perhekotien määrä olisi huomattavasti pienempi. Tämä mahdollistaisi avointen kysymysten tai haastattelujen laajemman hyödyntämisen.

Aihetta voisi tutkia myös muiden kuin henkilöstön näkökulmasta. Olisi mielenkiintoista selvittää lasten ja nuorten kokemuksia arvojen ja ammattieettisten periaatteiden toteutumisesta ammatillisessa perhekotityössä. Muita näkökulmia voisivat olla esimerkiksi biologisten vanhempien kokemukset tai yhteistyötahojen näkemykset työn eettisyydestä ja ammatillisen perhekodin ilmoittamien arvojen toteutumisesta. Useilla ammatillisilla perhekodeilla on kotisivuillaan ilmoitettuna useita arvoja, joita he kertovat toteuttavan työssään, mutta kuinka nämä arvot näkyvät perhekodin arjen ulkopuolelle? Entä kohtaavatko ammatillisten perhekotien henkilöstön ja sijoitettujen lasten näkemykset arvojen toteutumisesta? Kuinka hyvin sijoitettujen lasten biologisten vanhempien ja perhekodin arvot kohtaavat, entä millä tavalla se vaikuttaa työskentelyyn ja yhteistyöhön?

Opinnäytetyöprosessimme aikana opimme myös paljon tutkimuksen tekemisestä. Suunnittelun ja aikatauluttamisen tärkeyttä ei voi liikaa korostaa. Jo kliseiseltä kuulostava lause hyvin suunniteltu on puoleksi tehty pitää paikkaansa myös opinnäytetyötä tehtäessä. Yksityiskohtaisen suunnitelman tekeminen on tärkeää, vaikka suunnitelmaa muuttaisikin jonkin verran matkan varrella. Suunnitelma auttaa yhteisen suunnan löytämisessä ja sen ylläpitämisessä prosessin aikana, joten se on erityisen tärkeä, kun opinnäytetyöllä on useampi tekijä. Prosessin aikatauluttaminen yhdessä todennäköisesti myös motivoi pitämään kiinni aikataulusta ja suunnittelemaan myös henkilökohtaista ajankäyttöä suhteessa opinnäytetyöprosessin aikatauluun.

Suosittelimme lämpimästi opinnäytetyön työelämäyhteistyökumppanin tapaamista kasvotusten, mikäli se vain suinkin on mahdollista. Meillä yhteydenpito tapahtui pitkän välimatkan takia sähköpostilla ja puhelimitse. Kasvotusten tapaaminen olisi voinut motivoida kaikkia osapuolia työn tavoitteiden saavuttamisessa ja aikataulun pitämisessä. Se olisi luul-

tavasti myös helpottanut tavoitteista ja aikataulusta sopimista sekä lisännyt ohjauksen määrää työelämän puolelta. Me saimme melko vapaat kädet tutkimuksen toteuttamiseen ja ohjaus jäi vähäiseksi.

7.4 Ammatillinen oppiminen

Arvojen olemassaoloa ja niiden tärkeyttä on elämänkaaremmen aikana muokannut hyvin pitkälle kotikasvatuksemme, koulutuksemme, läheiset ihmissuhteet, kuten ystävät ja perhe sekä meitä ympäröivä yhteiskunta ja yhteisöt, joihin olemme kuuluneet kunkin elämänjakson aikana.

Perinteiset arvot, joista puhutaan ja joita pidetään tärkeinä ovat luottamus, kunnioitus, tasa-arvo, työ ja perhe. Arvot ovat hyvin henkilökohtainen asia. Toiset ihmiset voivat vaikuttaa arvoihimme, mutta jokainen itse määrittää omat arvonsa. Määritellyt arvot auttavat tekemään valintoja silloin, kun ne eivät ole ilmeisiä. Arvoista on käytännön hyötyä, koska ne pitkälle ohjaavat toimintaamme. Meistä moni asettaa työlle omat arvot. Joidenkin mielestä työssä on tärkeintä pätevyys, itsensä toteuttaminen, työsuhteen pysyvyys tai vapaa-ajan ja työn erottaminen toisistaan. Toisille tärkeämpiä ovat työstä saatava raha, valta tai urakehitys.

Näemme opinnäytetyöprosessin ennen kaikkea oppimisen kannalta. Opinnäytetyön tekeminen oli ajoittain raskasta ja motivaation löytäminen oli vaikeaa. Mukaan kuitenkin mahtui myös flow-kokemuksia, joiden aikana prosessi tuntui luistavan omalla painollaan ja työn tekemisestä todella nautti ja oppi paljon uutta. Samalla opinnäytetyön tekeminen oli sarja valintoja, jotka suuremmalla tietämyksellä, paremmalla harkintakyvyllä ja kokemuksella olisi voinut tehdä paremmin.

Usein opinnäytteen tekeminen tuntui valtavalla ja päättymättömältä urakalta, eikä oikein tiennyt mistä olisi aloittanut. Hyvää ja tarkoituksen mukaista ohjausta ja tukea ei voi liikaa korostaa. Opinnäytteen tekeminen antoi kuitenkin hyvän pohjan lähteä harjoittelemaan ja ottamaan vastaan uusia tutkimushaasteita.

Opinnäytetyömme keskittyi tutkimaan neljää teemaa; oikeutta yksityisyyteen, itsemääräämisoikeutta, osallistumisoikeutta ja oikeutta tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti. Nämä neljä ihmisarvoon ja -oikeuksiin liittyvää ammattieettistä periaatetta tulivat meille hyvin tutuiksi opinnäytetyön teon aikana. Uskomme, että ne pysyvät mielessämme hyvin työskennellessämme sosiaalialan työkentillä. Teemojemme sisään kätkeytyy paljon niin sanottuja perinteisiä arvoja, kuten kunnioitus, luottamus ja tasa-arvo. Tämän johdosta meille tulikin tarve pohtia arvoja laajemmin ja syvällisemmin niin työn kuin yksityiselämän kannalta.

Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkoston laatimien sosionomin (AMK) osaamiskompetenssien yhtenä osa-alueena on sosiaalialan eettinen osaaminen. Eettisen osaamisen vaatimuksiin kuuluvat sosiaalialan arvojen ja ammattieettisten periaatteiden sisäistäminen ja sitoutuminen niiden mukaan toimimiseen. Sosionomin (AMK) tulee kyetä ottamaan huomioon jokaisen yksilön ainutkertaisuus ja toimimaan sellaisissakin tilanteissa, joihin sisältyy arvostiritoja sekä kyettävä eettiseen reflektointiin. Hänen tulee edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta työssään. Lisäksi hänen tulee pyrkiä huono-osaisuuden ehkäisemiseen yhteiskunnan, yhteisön ja yksilön näkökulmasta. (Sosiaalialan AMK-verkosto.)

Olemme opinnäytetyöprosessimme aikana sisäistäneet sosiaalialan ammattieettisten ohjeiden ihmisarvoa ja -oikeuksia koskevat periaatteet sekä sosiaalialan työtä ohjaavia arvoja. Huomasimme, että arvot ja ammattieettiset periaatteet tuntuvat äkkiseltään melko yksinkertaiselta ja selkeältä kokonaisuudelta, mutta kun niihin perehtyy enemmän niistä löytyy paljon uusia puolia ja ulottuvuuksia. Arvojen tunnistaminen ja käytäntöön soveltaminen ei ole aina yksinkertaista, mutta se on sitäkin tärkeämpää. Sosiaalialan työn mielekkyyden ja laadun kannalta on erittäin tärkeää, että työyhteisössä on yhteisesti sovitut arvot, joita sovelletaan käytäntöön.

LÄHTEET

- Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Juva: WS Bookwell Oy.
- Aaltonen, T., Heiskanen, E. & Innanen, P. 2003. Arvot yksilön ja työyhteisön kehittäjänä. Porvoo: WS Bookwell Oy.
- Aaltonen, T. & Junkkari L. 2003. Yrityksen arvot ja etiikka. 3. painos. Juva: WS Bookwell Oy.
- Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (APKL ry). a. Www-sivusto. Saatavissa: <http://apkl.fi/apkl-ry/>. Luettu 6.1.2015.
- Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (APKL ry). b. Jäsenet. Www-sivusto. Saatavissa: <http://apkl.fi/jasenet/>. Luettu 7.5.2015.
- Ammatillisten Perhekotien Liitto ry. (APKL ry). c. Jäsenyyskriteerit. Www-sivusto. Saatavissa: <http://apkl.fi/apkl-ry/jasenyyskriteerit/>. Luettu 29.11.2014.
- Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (APKL ry). d. Laatusuojeluun. Www-sivusto. Saatavissa: <http://apkl.fi/apkl-ry/laatusuojeluun/>. Luettu 17.11.2014.
- Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (APKL ry). e. Sijaishuollosta. Www-sivusto: Saatavissa: <http://apkl.fi/sijaishuollosta/>. Luettu 17.11.2014.
- Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (APKL ry). f. Yhteystiedot. Www-sivusto. Saatavissa: <http://apkl.fi/yhteystiedot/>. Luettu 17.11.2014.
- Ammatillisten Perhekotien Liitto ry (APKL ry). 2007. Säännöt. Pdf-tiedosto. Saatavissa: <http://apkl.fi/wp-content/uploads/apkl-rules.pdf>. Luettu 18.11.2014.
- Arki, arvot, elämä, etiikka. 2013. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Pdf-dokumentti. Saatavissa: http://www.talentia.fi/tyoelamassa/ammattietiikka/ammattieettiset_ohjeet. Luettu 6.1.2015.
- Arkimies, K. 2008. Terveisiä sijaisperheestä! Yhdessä lapsen parhaaksi. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Duunitori.fi. 2014. Www-sivusto. Saatavissa: <http://duunitori.fi/tyopaikat/tyo/kalliolan-kannatusyhdistys-perhekotivanhempi-perhehoitaja-espoo-smsol-1465970>. Päivitetty 4.11.2014. Luettu 29.11.2014.
- Eteläpelto, A. 2007. Työidentiteetti ja subjektiiviset rakenteiden ja toimijuuden ristiaallokossa. Teoksessa: Eteläpelto, A., Collin, K. & Saarinen, J. 2007. Työ, identiteetti ja oppiminen. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy. 90-142.

Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1999/19990063>. Luettu 10.2.2015.

Hallituksen esitys 354/2014. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi sosiaalihuollon ammattihenkilöistä ja Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirastosta annetun lain muuttamisesta. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2014/20140354#idm297872>. Luettu 8.2.2015.

Halmetoja, H. & Sailas, J. 2013. "Oon kiitollinen kaikesta avusta mitä oon saanu" - Asias-kastyytyväisyyskysely perhekoti Kukkakehään sijoitetuille nuorille. Opinnäytetyö. Centria ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa: Bardy, M. 2009. Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinin laitos. 117-132.

Itä-Suomen yliopisto. UEF Electronic Publications. Saatavissa:
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20110275/. Luettu 9.2.2015.

Jantunen, K., Puumalainen, A., Suominen, T. & Leino-Kilpi, H. 1994. Onko sairaalassa yksityisyyttä? Turun yliopisto. Hoitotieteen laitoksen julkaisuja. Tutkimuksia ja raportteja A:5/1994. Turku: Turun yliopiston offsetpaino.

Jokela, R. 2013. KUULLAAN, MUTTA KUUNNELLAANKO? Huostaan otetun ja sijoitetun lapsen kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun asiakkuudessaan. Pro gradu. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Sosiaalityö. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/42172/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201309172309.pdf?sequence=1>. Luettu 11.2.2015.

Juujärvi, S., Myyry, L. & Pessa, K. 2007. Eettinen herkkyyden ammatillisessa toiminnassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361. Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1983/19830361>. Luettu 21.4.2015.

Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005. Saatavissa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2005/20050272>. Luettu 21.4.2015.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812. (Asiakaslaki). Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>. Luettu 3.5.2015.

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista 922/2011. Saatavissa:
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2011/20110922>. Luettu 27.2.2015.

Lapsen oikeuksien julistus. Unicef. Www-sivusto. Saatavissa:
<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/lapsen-oikeuksien-julistus/>. Luettu 19.1.2015.

Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6. Opetus- ja kulttuuriministeriö. Kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopolitiikan osasto. Saatavissa: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/OKM06.pdf?lang=fi>. Luettu 13.4.2015.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Luettu 21.4.2015.

Lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatus. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2012–2014. 2012. Sosiaali- ja terveystieteiden valvonta- ja lupavirasto Valvira. Valvontaohjelmia 4:2012. Pdf-tiedosto. Saatavissa: http://www.valvira.fi/files/tiedostot/s/i/Sijaishuollon_valvontaohjelma.pdf. Luettu 22.4.2015.

Lehtonen, L. 2001. Potilaan yksityisyyden suoja. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 230. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy.

Lindblom-Ylänne, S., Niemelä, R., Päivänsalo, T.-M. & Tynjälä, P. 2006. Lukion psykologia 2. 1.-4. painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Lähteinen, S. 2015. Ammattihenkilölaki. Talentia-lehti 3.2015, 30-31.

Mattila, A. 2015. Rakentamisessa oikea asenne on tae laadusta. Kalajokilaakso 11.2.2015.

Mikkola, P. 1999. Laadun elementit sijaishuollossa. Sijaishuollon laatu -projektin loppuraportti. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Juva: WS Bookwell Oy. 46-69.

Mäkinen, P., Raatinen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammattina sosionomi. Helsinki: WSOYpro Oy.

Pekurinen, M., Räikkönen, O. & Leinonen, T. 2008. Tilannekatsaus sosiaali- ja terveydenhuollon laatuun vuonna 2008. Stakesin raportteja 38/2008. Pdf-tiedosto. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76850/R38-2008-VERKKO.pdf?sequence=1>. Luettu 28.4.2015.

Perhehoitajalaki 3.4.1992/312. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920312>. Luettu 28.4.2015.

Perhehoitolaki 263/2015. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150263>. Luettu 21.4.2015.

Puhakainen, J. 2002. Ihmisen arvo tässä ajassa. Vaasa: Ykkösoffset Oy.

Puolimatka, T. 2010. Kasvatus, arvot ja tunteet. Suuntakirjat Kariston Kirjapaino Oy.

Puolimatka, T. 2011. Elämän tarkoitus ja kasvatus. Teoksessa: Purjo, T. & Gjerstad, E. (toim.) 2011. Arvojen ja tarkoitusten pedagogiikka. Tampere: Juvenes Print. 12-32.
 Pitkänen, M. 2011. Lastensuojeluprosessi. Pro gradu. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.

Raassina, M. 2013. Sijaishuoltoyksiköissä ei aina tunnisteta lastensuojelulakiin kirjattujen rajoitustoimenpiteiden ja kasvatuksellisten menettelytapojen välistä eroa. Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira. Www-sivusto. Saatavissa: http://www.valvira.fi/ohjaus_ja_valvonta/sosiaalihuolto/ajankohtaista/sijaishuoltoyksikoissa_ei_aina_tunnisteta_lastensuojelulakiin_kirjattujen_rajoitustoimenpiteiden_ja_kasvatuksellisten_menettelytapojen_valista_eroa. Luettu 13.4.2015.

Ronkainen, S., Pehkonen, L., Lindlom-Yläne, S. & Paavilainen, E. 2011. Tutkimuksen voimasanat. Helsinki: WSOYpro Oy.

Räikkä, J., Hothaviata, J. & Sajama, S. 1995. Hyvä ammattilainen - Johdatus ammattietikkaan. Painatuskeskus Oy.

Sosiaalialan AMK -verkosto. Sosionomi (amk) –tutkinto. Inno-kylä. Www-sivusto. Saatavissa: <https://www.innokyla.fi/sosionomi-amk-tutkinto>. Luettu 3.5.2015.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Asiakas- ja potilastietojen salassapito. Www-sivusto. Saatavissa: http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/asiakkaanoikeudet/salassapito. Päivitetty 7.1.2015. Luettu 4.2.2015.

Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731#L1>. Luettu 10.2.2015.

Särkelä, A. 2011. Välittäminen ammattina – Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. 2.painos. Jyväskylä: Bookwell Oy.

Tammi, O. & Uutela, J. 2008. Fyysisen ja tiedollisen yksityisyyden toteutuminen ensiapupoliklinikalla. Opinnäytetyö. Turun ammattikorkeakoulu. Hoitotyönkoulutusohjelma. Saatavissa: <http://hospitool.vtt.fi/files/raportit/yksityisyys%20ensiapupoliklinikalla.pdf>. Luettu 3.5.2015.

Taskinen, S. 2012. Lastensuojelulain soveltaminen. 1.-2. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2014 a. Laatu. Www-sivusto. Saatavissa: <http://www.thl.fi/fi/web/laatu-ja-potilasturvallisuus/etusivu/laadunhallinta>. Päivitetty 20.8.2014. Luettu 3.5.2015.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2014 b. Lastensuojelu 2013. Tilastoraportti. Julkaisu 26/2014. Saatavissa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/116946>. Luettu 8.2.2015.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2015 a. Ammatilliset perhekodit. Www-sivusto. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelu-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/amatilliset-perhekodit>. Päivitetty 7.4.2015. Luettu 9.4.2015.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). 2015 b. Mitä on lastensuojelu? Www-sivusto. Saatavissa: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>. Luettu 21.4.2015. Päivitetty 31.3.2015.

Valli, R. 2010. Vastaaja asettaa tulkinnalle haasteita. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). 2010. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 3. uudistettu ja täydennetty painos. Juva: WS Bookwell Oy. 236-250.

Valtakunnalliset sijaishuollon laatukriteerit. 2005. Sijaishuollon neuvottelukunnan julkaisu 18. 2. painos. Jyväskylä: Lastensuojelun Keskusliitto.

Varsa, M. 2015. Mitä ammattihenkilölaki ja rekisteri tarkoittaa? Mitä haluamme sen tarkoittavan? Ratkaisija-ilta 2.2.2015. Teatteriravintola, Oulu.

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Yleissopimus lapsen oikeuksista. Unicef. Saatavissa: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Luettu 10.2.2015.

Hei!

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Centria ammattikorkeakoulun Ylivieskan yksiköstä. Teemme opinnäytetyötä arvoista ja niiden toteutumisesta ammatillisissa perhekodeissa. Opinnäytetyömme aiheen saimme Ammatillisten Perhekotien Liitto ry:ltä.

Tämä tutkimus on osa APKL ry:n laatutyöskentelyä ja sen tarkoituksena on selvittää, miten arvot toteutuvat ammatillisten perhekotien arjessa ja nostaa esille tekemänne työn arvokkuutta. APKL ry:n toiminta-ajatuksena on suorittaa prosessimaista jatkuvaa arviointiin perustuvaa laatutyöskentelyä perhekoti- ja lastensuojelutyön kehittämiseksi.

Tutkimuksemme aiheen ajankohtaisuuden puolesta puhuvat ensinnäkin uudet lait, joita hallitus on hyväksynyt opinnäytetyöprosessimme aikana. Uusia ammatillisten perhekotien toimintaan liittyviä lakeja ovat Sosiaalihuoltolaki, Sosiaalihuollon ammattihenkilölaki ja Perhehoitolaki. Toiseksi THL:n Lastensuojelun tilastoraportti, jonka mukaan vuonna 2013 ammatillisiin perhekoteihin oli sijoitettuna 13 % kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista.

Kyselyssä käsittelemämme teemat; osallistumisoikeus, oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti, oikeus yksityisyyteen ja itsemääräämisoikeus, ovat peräisin Talentian Ammatteettisen lautakunnan laatimista Sosiaalialan ammattilaisen eettisistä ohjeista.

Pyydämme teitä vastaamaan kyselyyn viimeistään 1.5.2015. Kyselyyn vastaaminen vie vain hetken ajastanne! Vastaukset käsitellään anonyymeinä.

Toivomme, että kyselyä jaetaan APKL ry:n jäsenperhekotien koko henkilökunnalle sekä mahdollisille harjoittelijoille, jotta saamme vastauksia mahdollisimman kattavasti.

Kiitämme vastauksistanne jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin

Katja Antinoja (katja.antinoja@cou.fi) ja
Leila Vierimaa (leila.vierimaa@cou.fi)
Centria ammattikorkeakoulu

KYSELY ARVOJEN TOTEUTUMISESTA AMMATILLISISSA PERHEKODEISSA

Taustakysymykset

1. Missä roolissa toimit ammatillisessa perhekodissa?
 - a. Perhekotivanhempi
 - b. Työntekijä. Mikä? (Avoin vastaus)
 - c. Harjoittelija
2. Kuinka kauan olet tehnyt lastensuojelutyötä?
 - a. alle puoli vuotta
 - b. alle kaksi vuotta
 - c. 2-4 vuotta
 - d. 5-10 vuotta
 - e. 11-15 vuotta
 - f. yli 15 vuotta
3. Mikä on viimeisin koulutustasosi, jonka olet suorittanut?
 - a. Kansakoulu
 - b. Keski- tai peruskoulu
 - c. Lukio/Ylioppilas
 - d. Toisen asteen ammatillinen koulutus
 - i. Mikä tutkinto?
 - e. Ammattikorkeakoulu
 - i. Mikä tutkinto?
 - f. Yliopisto
 - i. Mikä tutkinto?
 - g. Jokin muu.
 - i. Mikä?
4. Millä alueella perhekoti sijaitsee? Tässä tarkoitetaan APKL ry:n jaottelua, joka löytyy mm. osoitteesta <http://apkl.fi/jasenet/>.
 - a. Etelä-Suomi
 - b. Länsi-Suomi
 - c. Itä-Suomi
 - d. Pohjois-Suomi

Tarkoitamme kyselylomakkeellamme lapsella lapsia ja nuoria, jotka ovat sijoitettuna perhekotiin.

Osallistumisoikeudella tarkoitamme toisaalta sitä, että sosiaalialan ammattilainen kunnioittaa ihmisen oikeutta ja vastuuta päättää itseään koskevista asioista, mutta myös sitä, että asiakkaalla on oikeus konkreettisesti osallistua toimintaan.

Osallistumisoikeus

5. Miten lapsen mielipide vaikuttaa kodinhoidollisten tehtävien suorittamiseen?
 - a. Kotityöt toteutetaan niin kuin lapsi haluaa
 - b. Lapsen mielipiteitä kuullaan ja ne otetaan mahdollisuuksien mukaan huomioon, mutta aikuinen päättää loppujen lopuksi kuinka työt hoidetaan
 - c. Lapsen mielipiteet kuullaan ja huomioidaan satunnaisesti, mutta aikuinen päättää kuinka työt hoidetaan
 - d. Lapsen mielipiteitä kotityöstä ei kuulla eikä huomioida
6. Pidetäänkö lapsen osallistumista perhekodin arkeen hänen oikeutenaan?
 - a. Aina
 - b. Useimmiten
 - c. Joskus
 - d. Ei koskaan

7. Arvioi kuinka paljon lapsen käyttäytyminen vaikuttaa hänen osallistumiseensa arjen käytänteisiin. Arjen käytänteillä tarkoitamme kotiaskareita, matkoja, netin ja puhelimen käyttöä, kavereiden luona vierailua, harrastuksia jne. (Asteikko: Aina, Useimmiten, Joskus, Ei koskaan)
- Lapsen huono käytös johtaa johonkin seurauksiin
 - Lapsi palkitaan jollain tavalla hyvästä käytöksestä
 - Huono käytös lisää kotitöiden määrää
 - Hyvällä käytöksellä pääsee lähtemään kotoa vapaammin, esim. kavereiden luokse, harrastuksiin tai mukaan kauppareissuille
8. Pystyykö lapsi päättämään osallistumisestaan arjen käytänteisiin? Arjen käytänteillä tarkoitamme kotiaskareita, matkoja, netin ja puhelimen käyttöä, kavereiden luona vierailua, harrastuksia jne.
- Aina
 - Useimmiten
 - Joskus
 - Ei koskaan
9. Asiakkaalla on oikeus **tutustua** hänestä talletettuihin tietoihin ja pyytää virheellisten tietojen **korjaamista**. (http://www.stm.fi/sosiaali_ja_terveyspalvelut/asiakkaanoikeudet/salassapito. Luettu 17.12.2014.) Laaditaanko asiakassuunnitelma yhdessä lapsen kanssa?
- Aina
 - Useimmiten
 - Joskus
 - Ei koskaan
 - Lapsi ei tiedä, että hänellä on asiakassuunnitelma
10. Osallistuuko lapsi raportin tekemiseen?
- Aina
 - Useimmiten
 - Joskus
 - Ei koskaan
 - Lapsi ei tiedä, että hänestä kirjoitetaan raporttia
11. Arvioiko perhekodin työntekijä lapsen osallisuutta emotionaalisen kapasiteetin ja haavoittuvuuden näkökulmasta?
- Aina
 - Useimmiten
 - Joskus
 - Ei koskaan

Kokonaisvaltaisuudella tarkoitetaan sitä, että asiakas on kohdattava kokonaisuutena, jolla on fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen ulottuvuutensa sekä häntä ympäröivä yhteisö ja ympäristö.

Oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti

12. Arvioi millä tavalla lasta tuetaan osallistumaan ympäröivään yhteisöön ja yhteiskuntaan. (Asteikko: Aina, Useimmiten, Joskus, Ei koskaan)
- Lasta kannustetaan osallistumaan ulkopuolisen tahon järjestämään harrastustoimintaan
 - Lasta kannustetaan osallistumaan koulun järjestämiin toimintoihin, kuten kerhoihin
 - Lasta kannustetaan käymään koulua
 - Lapselle järjestetään harrastustoimintaa kotona
 - Lasta kannustetaan pitämään yhteyttä biologisiin vanhempiinsa (sillä edellytyksellä, ettei se ole lapselle haitaksi)

- f. Lasta kannustetaan pitämään yhteyttä läheisiinsä, kuten sukulaisiin, naapureihin ja koulukavereihin (sillä edellytyksellä, ettei se ole lapselle haitaksi)
13. Arvioi millä keinoilla perhekodissanne otetaan huomioon lapsen kokonaisvaltainen hyvinvointi. Merkitse jokaisen vaihtoehdon kohdalle kuinka tärkeänä sitä pidetään. (Asteikko: Erittäin tärkeä, melko tärkeä, vähemmän tärkeä, merkityksetön)
- a. Riittävä uni
 - b. Monipuolinen ja riittävä ravinto
 - c. Monipuolinen ja riittävä liikunta
 - d. Rentoutuminen
 - e. Itsensä hyväksyminen
 - f. Oman seksuaalisuuden hyväksyminen
 - g. Itsetunnon vahvistaminen
 - h. Luonto-elämykset
 - i. Taide- elämykset
 - j. Ihmissuhteiden hoitaminen
 - k. Kaverisuhteiden hoitaminen
 - l. Tunteiden hyväksyminen
 - m. Tunteiden osoittaminen
 - n. Yhteisöllisyyden edistäminen
 - o. Mielekäs harrastus
 - p. Päihteettömyys
 - q. Avun hakeminen
 - r. Mitä muita keinoja? (Avoin vastaus)

Yksityisyys nähdään vapautena muiden ihmisten tarkkailusta, jolloin muut eivät näe, kuule tai tiedä, mitä ihminen tekee. Yksityisyydellä on mm. fyysinen ja tiedollinen ulottuvuus, joita tässä tarkastelemme. Fyysisellä yksityisyydellä tarkoitamme sitä, että jokaisella on oikeus omaan tilaan ja koskemattomuuteen. Tiedollinen yksityisyys puolestaan käsittelee tietojen pysymistä asiakkaan ja työntekijän välisinä.

Oikeus yksityisyyteen

14. Onko lapsella mahdollisuus saada oma huone?
- a. Aina
 - b. Useimmiten
 - c. Joskus
 - d. Ei koskaan
15. Arvioi lapsen mahdollisuutta kieltää muiden ihmisten tuleminen huoneeseensa. (Asteikko: Aina, Useimmiten, Joskus, Ei koskaan)
- a. Työntekijät
 - b. Muut perhekodin lapset
 - c. Perhekodin ulkopuoliset kaverit
 - d. Biologiset vanhemmat
 - e. Muut sukulaiset
16. Onko lapsella mahdollisuutta vaikuttaa häntä koskevan palaverin osallistujiin?
- a. Aina
 - b. Useimmiten
 - c. Joskus
 - d. Ei koskaan
17. Salassapitosäännökset: Asiakas- ja hoitosuhteen alkaessa asiakkaalle on kerrottava, mihin hänen antamia tietoja **käytetään**, mistä muualta häntä koskevia tieto-

ja **hankitaan**, mihin ne **talletetaan** kenelle ja millä ehdoin tieto- ja **luovutetaan**. Käydäänkö lapsen kanssa läpi salassapitosäännökset?

- a. Jokaisen suunnitelman ja raportin yhteydessä
 - b. Pari kertaa vuodessa
 - c. Lapsen tullessa perhekotiin
 - d. Lapselle ei ole kerrottu salassapitosäännöksistä ollenkaan
18. Ketkä tietävät yksittäisen lapsen henkilökohtaisia asioita (esim. psyykkinen, fyysinen, sosiaalinen hyvinvointi)? (Monivalintakysymys)
- a. Perhekodin vanhemmat
 - b. Oma-ohjaaja
 - c. Kaikki perhekodin työntekijät
 - d. Lapsen oma sosiaalityöntekijä
 - e. Lapsen biologiset vanhemmat
 - f. Lapsen huoltajat
 - g. Lapsen muut vanhemmat, kuten äiti- ja isäpuolet

Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan ihmisen oikeutta tehdä itseään ja omaa elämäänsä koskevia päätöksiä ja toteuttaa nämä päätökset.

Itsemääräämisoikeus

19. Kuinka usein lapsen toiveet omia harrastuksia koskien otetaan huomioon?
- a. Aina
 - b. Useimmiten
 - c. Joskus
 - d. Ei koskaan
20. Onko lapsella mahdollisuutta vaikuttaa yhteydenpitoon biologisten vanhempiensa kanssa?
- a. Lapsi saa päättää milloin on yhteydessä biologisiin vanhempiinsa
 - b. Lapsi ja sijaisvanhemmat päättävät yhteistuumin yhteydenpidosta lapsen biologisiin vanhempiin
 - c. Lapsella ei ole mahdollisuutta vaikuttaa yhteydenpitoon, vaan sijaisvanhemmat päättävät siitä
21. Itsenäistyvä nuori haluaa muuttaa omaan asuntoon, mutta hänen ja työntekijöiden näkemykset selviytyä itsenäisesti poikkeavat toisistaan. Millaiset mahdollisuudet nuorella on vaikuttaa päätökseen?
- a. Nuori saa itse päättää milloin muuttaa omaan asuntoon
 - b. Nuoren mielipiteet otetaan huomioon, mutta työntekijöiden näkemys ratkaisee
 - c. Nuoren mielipide huomioidaan satunnaisesti
 - d. Nuoren mielipidettä ei huomioida

Tarkentavat kysymykset

22. Mitä arvoja perhekeskityksessä toteutetaan sinun mielestäsi? Kirjoita lista näistä arvoista.
23. Arvioi, miten työntekijänä arvostat oman työsi.
- a. Pidän työtäni erittäin tärkeänä
 - b. Pidän työtäni melko tärkeänä
 - c. Pidän työtäni vähemmän tärkeänä
 - d. En pidä työtäni tärkeänä
24. Arvioi missä määrin biologiset vanhemmat arvostavat perhekeskityksen työtä.
- a. Biologiset vanhemmat näkevät työmme lapsen ja heidän uutena mahdollisuutena

- b. Biologiset vanhemmat arvostavat perhekodin työtä järjen tasolla,
mutta tunnetasolla he kritisoivat ja pitävät työtä vähemmän arvokkaana
- c. Biologiset vanhemmat eivät pidä työtämme tärkeänä
25. Arvioi missä määrin muut viranomaiset arvostavat perhekotinne työtä.
- a. He pitävät työtä erittäin tärkeänä
- b. He pitivät työtä melko tärkeänä
- c. He pitävät työtä vähemmän tärkeänä
- d. He eivät arvosta työtä lainkaan
26. Tähän voit tarkentaa tai kommentoida tähän tutkimukseen antamiasi vastauksia.
Tai kertoa lisää arvojen toteutumisesta perhekodissanne